

Finansal Risklerden Korunma

Muhasebesi ve Finansal Tablolarda

Raporlanması

BAHAN YENİLMEZ

BİDGE Yayınları

Finansal Risklerden Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması / Bahan
YENİLMEZ

ISBN: 978-605-72508-1-0

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

1. Baskı: BİDGE Yayınları, 2023

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayin@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

Finansal Risklerden Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

Yazar
Bahan YENİLMEZ

2023

İçindekiler

GİRİŞ.....	5
1.BÖLÜM.....	6
RISK KAVRAMI VE RISKTEN KORUNMA YÖNTEMLERİ	6
1.1.Riskin Tanımı.....	6
1.2.Risk Türleri.....	7
1.2.1. Sistematik Risk.....	7
1.2.2. Sistematik Olmayan Risk.....	9
1.3. Finansal Riskten Korunmada Türev Ürünlerinin Rolü.....	11
1.3.1. Forward Sözleşmeler.....	14
1.3.2. Futures Sözleşmeler.....	17
1.3.3. Opsiyon Sözleşmeleri.....	20
1.3.4. Swap Sözleşmeleri.....	23
2. BÖLÜM	27
FINANSAL RISKTEN KORUNMA MUHASEBESİ	27
2.1. FİNANSAL ARAÇLARIN DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ VE DEĞERLENMESİ	29
2.2. FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR	31
2.3. FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNİN ETKİNLİĞİ	33
2.4. FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNİN BELGELENDİRİLMESİ.....	37
KAYNAK: ATEŞ, 2011, s.89.....	38
2.5. FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNİN SONA ERMESİ.....	38
3. BÖLÜM	40
FINANSAL RISKTEN KORUNMA MUHASEBESİNİN KAPSAMI	40
3.1. GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA MUHASEBESİ	40
3.2. NAKİT AKIŞ RİSKİNDEN KORUNMA	49
3.3. YURTDIŞINDAKİ İŞLETMEDE BULUNAN NET YATIRIMIN FİNANSAL RİSKTEN KORUNMASI	56
SONUÇ.....	64
KAYNAKÇA.....	70

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle giderek birbirleriyle daha entegre hale gelen işletmeler, kur riski, faiz riski, fiyat riski gibi çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. İşletmelerin kendilerini bu risklerden korumaları amacıyla türev ürün sözleşmeleri oluşturulmuş ve bu sözleşmelerin kullanımı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda türev ürün sözleşmelerinin kapsadığı risk türlerinin değişmesi ve bu ürünlerin muhasebeleştirilerek kamuoyuna açıklanmasında çeşitli sorunların ortaya çıkması nedeniyle, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (FASB) ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu gibi hem uluslararası, hem de ulusal kurumlar bu konuyla ilgili çeşitli düzenlemeler ve çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, işletmelerin karşılaştıkları riskleri ve bu risklerden korunma yöntemlerini inceleyerek, Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ve Uluslararası Muhasebe Raporlama Standartları (IFRS) kapsamında finansal risklerden korunma muhasebesini ve bunun uygulanabilmesi için gereken koşulları belirtep, finansal risklerden korunmak için kullanılan bu türev ürünlerinin nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini örneklerle açıklamaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde riskin tanımı yapılmış ve işletmelerin karşılaştıkları risk türleri belirtilerek bu risklerden korunma yöntemlerinden biri olan türev ürün sözleşmeleri detaylı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, IAS ve IFRS kapsamında finansal riskten korunma muhasebesinin tanımı ve koşulları açıklanarak, finansal riskten korunma araçlarının nasıl değerlendirileceği, değerlendirme ölçüm kriterleri ve muhasebeleştirilmesiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca finansal riskten korunma muhasebesinin etkinliği, nasıl belgelendirilmesi gerektiği ve hangi koşullarda sona ereceği de bu bölümün kapsamı içindedir.

Çalışmanın son bölümünde ise, finansal riskten korunma muhasebesinin kapsamı ve finansal riskten korunmada kullanılan araçların nasıl muhasebeleştirileceği örneklerle açıklanmıştır.

1.BÖLÜM

Risk Kavramı ve Riskten Korunma Yöntemleri

İnsanların ve işletmelerin gelecekle ilgili beklentilerine yönelik belirsizlikler, onları bir güvence aramaya zorlamıştır. Günümüzde, uluslararası piyasalardaki küreselleşme ve sermaye hareketlerinin önündeki kısıtlamaların kaldırılması, ülkeleri ve piyasaları her geçen gün birbirleriyle daha entegre hale getirmiş, gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı ekonomik ve finansal politikalar sonucunda ülkeler arasındaki ticaret hızla artmaya başlamış ve piyasaları geliştirmiştir. Artan bu ticaret hızı ve gelişen piyasalar rekabet koşullarını da değiştirmiştir. Değişen bu yeni rekabet koşullarında piyasadaki finansal kurumlar ve reel sektör işletmeleri farklı tür ve boyutlarda risklerle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle, risk kavramının birçok farklı açıdan ele alınıp çeşitli enstrümanların geliştirilmesiyle riskin potansiyel etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle riskin tanınması ve küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan yeni risk türlerinin finansal açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda türev araçları, küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan risklerden korunmak için kullanılan araçların en önemlilerinden biri olarak önem kazanmıştır.

1.1.Riskin Tanımı

Risk veya riziko Türk Dil Kurumunun sözlüğünde, bir tehlikeye, bir zarara, bir kayba yol açabilecek bir olayın meydana gelme ve olaydan etkilenme olasılığıdır (TDK, 1998, s. 1863). Terimler sözlüğünde ise risk veya riziko, sadece zarara uğrama tehlikesi olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanıma göre ise risk, gerçekleşmesi olası ve gerçekleştiğinde üstleneni zor duruma düşürecek olay veya olaylardır (Onursal, 2003). Risk, işletmenin kendisi nedeniyle ortaya çıkmayan, küresel ve çevresel çaptaki çeşitli değişimlerden etkilenme olasılığıdır. Bir çok farklı kaynakta ise risk bir tehdidin gerçekleşme olasılığı olarak ifade edilmektedir (Outreville, 1998, s. 2).

Finansal açıdan riskin tanımına bakılacak olursa; risk veya riziko, beklenmedik kayıplar sonucu getirideki oynaklık olarak tanımlanabilir. Kısaca risk, genel olarak bir faaliyetin içerdiği belirsizlik veya zarar olasılığıdır. İşletmeler için tipik olarak karşılaşılan riskler arasında, fiyat dalgalanmaları, kur değişimleri, talep kaymaları ve malzeme temini olanaksızlıkları gibi birçok örnek verilebilir. İşletmeler için risk ise, gelecek planlarının iyi yapılamaması sonucu yanlış karar alma, kâr elde edememe, zarar etme ve başarılı olamama olasılığıdır. Kısaca risk, istenmeyen bir durum veya olayla karşılaşma ihtimali; başka bir değişle öngörülen durum ile gerçekleşen durum arasındaki fark olarak tanımlanabilir (Bolak, 2004).

Riske örnek vermek gerekirse, herhangi bir işletmenin aldığı; zamanı, miktarı, ve anaparası ve faizi belli bir borcun, bugünden tahmin edilemeyen ve ileri bir tarihte ortaya çıkabilecek ekonomik koşullara bağlı bir durum karşısında, bu borcun geri ödenememesi; ilgili işletme için bir kredi riskidir. Döviz ve faiz oranlarındaki beklenmeyen değişimler, türev ürünlerinin olumlu veya olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır.

Risk bazen belirsizlik ile de karıştırılabilmektedir. Her iki kavramın ortak özelliği; her ikisinin de gelecekteki etkilerinin bilinemediği durumlarda kullanılmasıdır (Sarıkamış, 2000, s. 163). Fakat risk belirsizlikten biraz farklıdır; risk esas olarak, belirsizliğin bir ölçüsü ve finansal açıdan öngörülen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki sapma derecesidir. (Gürbüz ve Ergincan, 2004, s.

21). Belirsizlik Türk dil kurumunun sözlüğünde; herhangi bir olayın gerçekleşme olasılığının bilinmemesi olarak tanımlanır. Diğer bir tanımla, belirsizlik, muhtemel bir çok sonucun meydana gelebileceği hallerde, bunu öngörebilme yeteneği olan kişinin duyduğu kuşkudur (Williams, ve Heins, 1981, s. 4). Belirsizlik kişinin riskin farkında olmasıdır. Yani; her risk durumu belirsizlik içerir fakat belirsizlik riskin olmadığı durumlarda da olabilir (Bodie, 2000, s. 256). Bu nedenle riskin oluşabilmesi için bir olayın belirsiz olması gerekir, ancak belirsiz olmasının yanında başka koşullara da ihtiyaç vardır, belirsizlik riskin oluşabilmesi için tek başına yeterli değildir (Williams, ve Heins, 1981, s. 4).

Risk birçok işletme için bir problemmiş gibi algılsa da buradaki önemli husus riskin kendisinden ziyade riskin doğru bir biçimde yönetilememesidir. Bir risk bir işletme için olumsuz bir sonuç yaratacağı gibi olumlu bir sonuç da yaratabilir. Riskler içinde fırsatları da barındıran çok yönlü bir etkidir. Bir işletmenin, yaşadığı tüm değişimlerin onun için bir risk olduğu varsayılmaktadır. Bu riskler; döviz kurundaki, fiyatlardaki, faiz oranındaki değişiklikler sonucunda oluşan riskler olabilir. Söz konusu risklerden kaynaklanabilecek potansiyel kayıpları önlemek için işletmelerin riski iyi bir şekilde yönetmesi gereklidir. Riskin iyi bir şekilde yönetilebilmesi; riskin doğru bir şekilde ölçülmesini, ve riskin olası sonuçlarının doğru değerlendirilmesini gerektirmektedir. Tahmin edilemeyen durumlardan kaynaklanan risk tehlikeyi, değişimlerden kaynaklanan risk belirsizliği oluşturabileceği gibi; bu riskleri iyi kullanabilen bir firma için de fırsatları da beraberinde getirmektedir (Tüzün, 2002, s. 26). Eğer risk doğru bir şekilde ölçülmez, sonuçları doğru bir şekilde değerlendirilmez ve doğru bir şekilde yönetilmez ise; işletmeler açısından yıkıcı sonuçlar doğurabilirken; doğru bir şekilde değerlendirilip yönetilmesi durumunda ise işletmeler açısından çok değerli kazanımlara sağlayabilmektedir (Cansızlar, 2004).

1.2.Risk Türleri

Risk türleri, işletmelerin bu riski kontrol edip, edememesine göre; iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplar, sistematik risk ve sistematik olmayan risktir. İşletmenin kontrol edebildiği risklere “sistematik olmayan risk”; işletmenin kontrol edemediği risklere ise “sistematik risk denir. Bu iki risk bir işletmenin toplam riskini oluşturur (Francis, 1998, s. 420).

1.2.1. Sistematik Risk

Sistematik riskler, sistem nedeniyle ortaya çıkan faktörlere göre varlık fiyatlarının değişme riskidir. Sistematik risk, ekonomik, sosyal ve politik koşullardaki değişimler sonucu oluşan ve bütün ekonomiyi, finansal pazarları etkileyen risk türüdür (Bozkurt, 1998, s. 83). Sistematik risk işletmelerin daha çok makro olaylar ışığında meydana gelen olaylarla yüz yüze kalma riskidir. Genel olarak bir ülkeye yabancı yatırımcı gelişini engelleyen unsurların en başında sistematik riskin yüksek olması gelmektedir (Yılmaz, 2002, s. 13). Yatırımcıların tamamı, ekonomik faktörlere göre sahip oldukları varlıkların ve ya verdikleri borçların değerlerinin değiştiği dönemlerde bu riske maruz kalırlar (Mandacı, 2003, s. 4). Bu risk türü de geleneksel yatırımlarda oluşan riskler gibi çok yaygındır. Sistematik risk, finansal kurumlar arasında kısa bir süre içinde meydana gelen ön tanımlı korelasyon serisi olarak da tanımlanmaktadır (Frush, 2008, s. 56). Bu risklerden ekonominin çeşitli alanlarında faaliyet gösteren işletmelerin neredeyse tamamı eşit oranda etkilenir ve bu riskleri işletmelerin kontrol altına alma olanağı bulunmamaktadır (Parlakaya, 2005, s. 28). Sistematik risk, toplam riskin bir kaynağıdır ve yatırımcının kendisinden ziyade, tamamen dış etkenler nedeniyle meydana gelen bütün kurumları ve yatırımcıları aynı zamanda etkileyen ve bu özelliği nedeniyle çeşitlendirilerek düşürülemeyen bir risk türüdür (Ceylan ve Korkmaz, 1995, s. 35). Sistematik risk,

bir ülkedeki, ekonomik, sosyal ve politika gibi makro olaylar ışığında meydana geldiği için işletmelerin kendilerini bu riske karşı koruyabilmeleri mümkün değildir.

Genel olarak sistematik risk; **politik risk, pazar riski, ekonomik risk ve çevresel risk** olmak üzere dört grupta incelenebilir.

a.) Politik risk: Politik risk, işletmenin faaliyet gösterdiği ülke ve diğer ülkelerde yapılan yatırımların, politik gelişmelere bağlı olarak, işletmenin faaliyetlerine etki etme riskidir. Ülke yönetiminden kaynaklanan, ekonomiyi etkileyebilecek türdeki politik istikrarsızlıklar, piyasa mantığına aykırı tutumlar, egemenlik hakkı kullanarak ödemelerin ve ya bazı işlemlerin durdurulması, yada seçim ekonomisi gibi makro disipline uymayacak plansız harcamalar, ülkedeki yasal boşluklar, darbeler, koalisyon çatışmaları örnek olarak verilebilir. Tüm bunlara ek olarak, bir ülkedeki hukuk düzenlemelerindeki değişimler, alıcının ithal izninin iptali, çevre ve insan hakları konuları, kotalar, Merkez Bankası'nın bağımsızlık derecesi (Bağımsız karar alması gereken Merkez Bankasının kararlarına müdahale edilip edilmemesi), terörizmden kaynaklanan riskler de politik risklere örnek gösterilebilir (Bozkurt, 1998, s. 86, TİSİS, s. 5, Erçel, 1997).

b.) Pazar riski: Pazar riski, pazar fiyatlarındaki değişkenlik sonucu oluşan belirsizlik pazar riski olarak tanımlanır. Pazar riski, işletmenin faaliyet gösterdiği alanda, ürettiği ürün veya verdiği hizmetin arz ve talebindeki muhtemel değişimleri kapsar. Arz yönünde piyasaya kısa ve uzun vadede giriş şartları, talep yönünde ise ürün ve hizmete olan talepteki değişimler, müşterilerin zevk ve beğenilerindeki muhtemel değişimler pazar riski olarak değerlendirilmelidir. Pazar riskine örnek olarak; bazı yatırımcıların aynı anda büyük miktarlarda hisse senedi satmak istemesi, ekonomik durgunluk, tüketim eğiliminde ve zevklerindeki uzun dönemli değişimler örnek gösterilebilir. Yatırımcıları bir anda paniğe sürükleyen siyasal bir olay finansal varlıklarda da geçici bir müddet pazar fiyatlarında düşüşlere neden olabilir (Bozkurt, 1998, s. 86; Sarıkamış, 2000, s. 171).

c.) Ekonomik riskler: Ekonomik riskler, genellikle yabancı bir ülkedeki yatırımları etkileyen döviz kurları, hükümet düzenlemeleri veya siyasi istikrar gibi makro ekonomik koşullardan oluşan risklerdir. Ekonomik riskler, enflasyon oranı, faiz oranı, para arzı, ekonominin merkez bankası politikaları ve ekonomik gelişme hızı gibi makro ekonomik faktörlere göre değişkenlik göstermektedir (Bolak, 1994, s. 137). Ekonomik risk genellikle, faiz oranındaki değişim sebebiyle yatırımcının zarara uğrama olasılığı olan faiz oranı riski, yatırım için ayrılan bütçenin, paranın, enflasyonun etkisiyle satın alma gücünün azalma riski olan enflasyon riski ve devletin vergi düzenlemelerinde yaptığı değişiklikler sonucu işletmelerin karşılaştığı vergi riskinden oluşmaktadır. Enflasyon, uzun vadede, genel fiyat düzeyindeki yükselmelerden dolayı paranın satın alma gücünün düşmesidir. Faiz oranı enflasyon oranına ve enflasyon beklentilerine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Faiz riski, faiz oranlarındaki değişim nedeniyle bir yatırımın sağladığı getiri oranının, yatırım döneminin başında öngörülen getiriden farklı olmasıdır. Bankaların fonlama maliyetlerinin kredilendirme ile elde edilen gelirden daha hızlı artması riskine faiz oranı riski adı verilir (Berk, 2001, s. 183). Faiz oranında meydana gelen değişimler hem sabit faiz kazancına sahip finansal varlıkların pazar fiyatında hem de dolaylı olarak bu varlıkların verimlerindeki değişimlerin sebebi olabilmektedir. Uzun vadeli yatırımlarda enflasyon riski fazladır. Bu nedenle, yatırımcılar genellikle enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde kısa vadeli, enflasyonun düşük olduğu ülkelerde ise daha uzun vadeli yatırımlar yapmak eğilimindedirler (Bozkurt, 1998, s. 85, Sarıkamış, 2000, s. 177-178).

d.) Çevresel riskler: Çevresel riskler, deprem, sel, fırtına gibi doğal afetler, kuraklık, yangınlar, su-hava-toprak kirliliği, küresel ısınma gibi çevresel faktörlerin meydana getirebileceği risklerdir.

1.2.2. Sistematik Olmayan Risk

Sistematik olmayan risk, işletmelerin kendilerinden kaynaklanan ve çeşitlendirme ile azaltılabilen risklerdir. Firmanın iç organizasyon yapısındaki bir bozukluk, iç denetim sisteminin yetersiz olması, etkin olmayan bir raporlama sisteminin kullanılması, başarısız reklam kampanyaları, yönetim hataları, tüketici tercihlerinde değişiklikler, kanuni uygulamalar, yeni buluşlar veya dikkatsiz bir portföy yönetimi yapılması bu riski ortaya çıkarabilecek nedenlerden sadece bazılarıdır (Yılmaz, 2002, s. 13). Sistematik olmayan riskin, her firma için ayrı olarak değerlendirilmesi gerekir ve firmaların menkul kıymetlerinde sistematik olmayan riske bağlı fiyat hareketleri istatistiki olarak birbirinden bağımsızdır. Bu sebeple de sistematik olmayan riskin her firma için ayrı ayrı öngörülmesi gerekmektedir (Bolak, s. 6). Firmalar kendi bünyeleri dahilinde önlemler almak suretiyle bu riskten korunabilirler. İyi çeşitlendirilmiş bir portföyde, menkul kıymetlerin sistematik olmayan riskin ortalaması sıfıra kadar indirilebilir. Bu nedenle, sistematik olmayan riske, çeşitlendirilebilir risk de denilmektedir.

Yönetim riski, sektör riski ve finansal risk sistematik olmayan riskin türlerini oluşturmaktadır.

a.) Yönetim riski: İşletmenin başarılı olması büyük oranda başarılı bir yönetim kadrosuna ve doğru bir yönetim anlayışına bağlıdır. Bir işletmenin başarısı, yöneticilerin bilgi, yetenek ve tecrübeleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu yöneticiler aldıkları kararları uygularken yapacakları olası hatalar ve hileler işletmenin finansal durum ve performansını olumsuz yönde etkileyebilir. Yöneticilerin hatalı kararlar almaları, gerçekleşen nakit akışlarının beklenen nakit akışlarından olumsuz yönde sapmasına yol açacaktır (Ceylan ve Korkmaz, 2004, s. 38-41).

b.) Sektör riski: Endüstri veya sektör riski, işletmelerin faaliyet gösterdiği endüstrilerde meydana gelmesi beklenen değişimlerden kaynaklanan ve yalnızca o endüstri içindeki işletmeleri etkileyen, endüstri dışındaki işletmeleri etkilemeyen risktir. Sektör riskine örnek olarak; tüketici tercihlerindeki değişimler, iş kolundaki grevler, dış rekabetin artması, hammadde sağlamadaki zorluklar gibi faktörler çeşitli iş kollarındaki işletmelerin satış ve kârlarını etkileyebilir. (Sarıkamış, 2000, s. 181).

c.) Finansal riskler: Finansal riskler, firmaların finansal faaliyetlerine, finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanmalara veya ekonomik değişimlere bağlı olarak karşılaştıkları risklerdir. Finansal risk, işletmenin finansman yapısında yabancı kaynak (borç) kullanması sonucu ortaya çıkan bir risktir. Varlıklarının tamamını öz kaynaklar ile finanse eden bir firma için finansal risk söz konusu değildir. Firmalar, sermaye yapılarında yabancı kaynak kullanarak, finansal kaldıraç etkisiyle, hisse senedi başına kârı arttırabilirler. Fakat yabancı kaynaklar, firmaya faiz ve anapara ödemeleri şeklinde sabit bir yük getirmektedir. Borçlanma oranı arttıkça, borçları geri ödeyememe ve iflas olasılığı, diğer bir ifadeyle, finansal risk de artmaktadır. (Sarıkamış, 2000, s. 179). Başka bir deyişle, finansal riskler piyasa katılımcılarının nakit akışlarının, finansal sorumluluklarını karşılayamayacak hale gelmesi riskidir (Nurcan, 2005, s. 7). Finansal riskler; **likidite riski**, **kredi riski** ve **piyasa riski** olmak üzere üç grupta incelenebilir.

i.) Likidite riski işletmenin sahip olduğu varlıkların nakit talebini karşılayamaması riskidir; yani nakit girişleri ve çıkışları arasındaki dengenin sağlanamaması ya da bozulması sonucu ödemelerin zamanında gerçekleştirilememesi ihtimalidir (Nurcan, 2005, s. 11). Bu risk genellikle nakit paraya ihtiyaç duyulduğunda varlıkların elden çıkarılamaması ve paraya çevrilememesinden doğmaktadır. Likidite riski varlıkların vadelerinin yükümlülüklerin vadelerinden daha fazla olması halinde artmaktadır. Likidite riski, diğer bir tanımla; ihtiyaç duyulan miktarda fonun ihtiyaç duyulduğu zamanda uygun bir maliyetle bulunamaması, elde tutulan finansal varlığın istenilen

zamanda ve fiyat ile elden çıkarılamaması veya transfer edilememesi sonucunda zarar etme ihtimalidir.

ii.) Kredi riski, kısaca, bir bankanın kendisiyle anlaşma yapan tarafın (counterparty) ya da kredi müşterisinin (borrower) anlaşma şartlarına uyumlu olarak yükümlülüklerini yerine getirmemesi ihtimalidir. Kredi riskinde, borçlu tarafın aldığı krediye ait faizi ve anapara ödemelerini zamanında ve tam olarak yerine getirmesi hususundaki belirsizlik sebebiyle alacaklı tarafın taşıdığı risk söz konusudur (Gallati, 2003, s. 130). Genelde bir çok bankanın yaşadığı kredi riskinin en açık ve en önemli nedeni bankanın verdiği kredilerdir. Aynı zamanda, bir bankanın kredi riski yaşamasına neden olan bankanın gerçekleştirdiği faaliyetlere göre kredi riskine başka etmenlerde etki edebilir. Bu etmenler ticaret defterlerinde ve bankacılıkta bulunduğu gibi, bilanço ve bilanço dışı hesaplarda da bulunmaktadır. Bankalar zamanla krediler hariç değişik finansal enstrümanlarla ilgili kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar; Bu konuda kabuller, interbank işlemleri, döviz işlemleri, ticaret finansmanı, bonolar, swap işlemleri, vadeli işlemler, opsiyonlar, kefalet ve garantiler örnek olarak verilebilir (Bolak, s. 11).

iii.) Piyasa riski, bilanço dışı ve bilanço içi hesaplarda bankalar tarafından izlenen pozisyonlarda, finansal piyasadaki dalgalanmalar nedeniyle ortaya çıkan kur, hisse senedi fiyatı ve faiz değişimlerine göre oluşan hisse senedi pozisyon riski, kur riski ve faiz oranı riski gibi risklere bağlı olarak zarar etme olasılığıdır (Gallati, 2003, s. 34).

Piyasa riskini oluşturan unsurlar, faiz oranındaki değişiklikler, emtiaların değerlerindeki değişiklikler, kurlardaki değişim, mutlak getirili tahviller, ipotekli borç ürünleri, ipotekler, türev ürünler ve bunlara bağlı varlık sınıflarının fiyatlarındaki değişikliklerdir. Piyasa riski; varlık sınıfına, kullanılan finansal enstrümanların çeşidine, bölge coğrafyasına, sektör endüstrisine ve pozisyonların yoğunluğuna göre kategoriler halinde açıklanabilmektedir. Risk yöneticileri portföydeki kayıp riskini toplu veya parçalar halinde ölçebilmek için tutarlı bir uygulama sistemi tasarlarlar. Piyasa riski, riske maruz değer gibi birçok yöntemle de ölçülebilmektedir (Tran, 2006, s. 50).

Piyasa riskini oluşturan faktörleri; **döviz kuru riski, faiz oranı riski, endeks riski ve fiyat riski** olarak dört grupta incelemek mümkündür.

Döviz kuru riski (foreign exchange risk), Döviz kuru riski, döviz fiyatlarındaki değişimlerin döviz cinsinden gelir ve giderlerin değerine etki etme ihtimali olarak tanımlanır. Bir firmanın döviz kuru riskine maruz kalabilmesi için, öncelikle döviz kuru riskine açık olması gerekir (Delikanlı, 2010, s. 7). Döviz kur riski, döviz kurlarında ortaya çıkan ani dalgalanmaların işletmelerin finansal durumunda yarattığı negatif etkidir. Ekonomik anlamda kur riski ise, döviz kurunda meydana gelen dalgalanmaların bir sonucu olarak, yurt dışındaki yatırımın veya bir işlemin değerindeki kâr veya zarar miktarı olarak tanımlanabilir (Williams, 1982, s. 212). Kısaca döviz kuru riski; ülke parasının, yabancı ülke paraları karşısındaki değerinin değişmesi sebebiyle karşılaşılan risktir (Nurcan, 2005, s. 8).

Döviz kuru riski, spesifik bir periyotta spesifik bir döviz cinsinden beklenen nakit girişlerinin beklenen nakit çıkışlarından farklı olması halinde meydana gelir. Bu duruma, net döviz pozisyonu da denmektedir. Eğer beklenen nakit girişleri nakit çıkışlarını aşıyorsa fazla pozisyon (long position), tersi bir durumda, beklenen nakit çıkışları nakit girişlerini aşıyorsa eksik pozisyon (short position) söz konusu olmaktadır. Nakit girişleri ile nakit çıkışlarının belli bir dönemde eşit olması halindeyse, tam pozisyon (square position) adı verilmektedir (Rodriguez, 1984, s. 150-151). Döviz kuru riski, ulusal paranın herhangi bir döviz cinsine veya herhangi bir dövizin ulusal paraya dönüştürülmesi sırasında oluşur. Döviz kuru riski, “kur riski” ve “konvertibilite ve transfer riski” olarak ikiye ayrılır.

Uluslararası ödemeler için, sermaye ve kredi akışlarında, döviz (yabancı para) temelinde alacak ve borçların, sözü edilen dövizin milli para karşısında olası değer değişikliklerinden kaynaklanabilen maddi zarar tehlikesi **kur riski** olarak tanımlanmaktadır. Konvertibilite ve transfer riski ise, yabancı paranın milli paraya ve diğer yabancı paralara çevrilmesi tehlikesi olarak adlandırılmaktadır (Kendirli, 2001).

Planlanmış birçok işin ve projenin kârlılığı, gelecekte piyasada gerçekleşecek döviz kuruna bağlı olduğundan dolayı, bankalar başta olmak üzere finansal kuruluşlar, dış ticaret şirketleri, turizm firmaları ve bireysel yatırımcılar döviz fiyatlarının değişimi sonucu piyasada farklı boyutta kur riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle 1970'lerin başında, tüm dünyada sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi sonrasında birçok finansal kuruluş ve işletme için kur riski oluşmaya başlamıştır (Yılmaz, 2002, s. 2).

Faiz oranı riski: Faiz oranı riski, faiz oranlarında beklenmeyen değişikliklere göre finansal araçların değerinde ortaya çıkan değişimler ve bunların genel bir sonucu olarak da işletmelerin finansal durumunda ortaya çıkan olumsuz değişimler olarak da tanımlanabilir (Bolak, s. 34). Kısaca, bir mali kuruluşun piyasadaki faiz oranlarında olabilecek beklenmedik bir değişiklikten olumsuz etkilenme riski olarak tanımlayabileceğimiz faiz oranı riski; finansal kurumun varlık veya yükümlülükleri ve net gelir pozisyonunu büyük bir oranda etkileyebilir.

Endeks riski: Endeks riski; hisse senedi fiyatlarındaki öngörülemeyen dalgalanmalar nedeniyle meydana gelen zarar olarak tanımlanabilir. Bu risk, işletmelerin borsadaki kendi hisse senetlerinde, işletmenin değerinin düşmesine; yatırım yada spekülasyon amacıyla aldığı hisse senedinde ise, işletmenin zarar etmesine neden olmaktadır.

Fiyat riski: Faiz oranlarındaki değişikliğe bağlı olarak sabit getirili bir menkul kıymetin piyasa fiyatında oluşabilecek olumlu ya da olumsuz değişimlerdir. Fiyat riski, rastgele seçilen bir ürünün gelecekte bir vadedeki spot fiyatının öngörülen değerden sapmanın negatif ya da pozitif yönde olması anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle piyasaların birbirleriyle giderek daha entegre hale gelmesi, şirketlerin dışa açılmasına ve rekabettin artmasına neden olmuştur. Değişen bu koşullar altında, işletmeler yukarıda sayılan risklerden piyasa riskinin diğerlerine göre daha ön plana çıkmasına neden olmuş ve dışa açık ekonomilerde, işletmelerin maruz kaldıkları finansal risklerin en önemlileri döviz kuru ve faiz oranı değişimlerinden kaynaklanan riskler haline gelmiştir. İşletmeler maruz kaldıkları finansal riskleri tanımlayıp, bu risklere ait politikalarını belirleyip, bu riski yönetmek için çeşitli araçlar kullanabilirler. Firmalar finansal risk yönetiminde bilanço içi yöntemlerine ek olarak bilanço dışı korunma yani türev araçların kullanımını da tercih edebilirler (Yücel, Mandacı, Kurt, 2007).

1.3. Finansal Riskten Korunmada Türev Ürünlerinin Rolü

Türev ürünlerin kavramsal olarak ilk kullanımının milattan önceki yıllara dayandığı düşünülmektedir. 12'nci yüzyılda Avrupa'da ticaretin gelişmesiyle fiilen ilk forward kontratları da kullanılmaya başlanmıştır (Kayahan, 2009). Türev ürünler dünyadaki pek çok piyasada çoğunlukla spekülatif ve riskten korunma amaçlı kullanılmaktadır. 2008 yılında meydana gelen global krizin temelinde yatan sebebin türev ürünlerinin gelişmiş piyasalarda spekülatif amaçla yüksek kaldıraçlı olarak kullanılması olduğu söylenebilir (Kasap, Akçay, Kasap, Doğuç, 2012, s. 7).

Ekonomik kalkınmada ülkeler arası farklar, küreselleşme, fiyat istikrarı ve para değeri açısından önemli olan “Bretton Woods” sisteminin 1970 yılında yürürlükten kaldırılması, serbest piyasa ekonomisinin ve uluslar arası ticaretteki artışlar finansal araçlara dayalı türev ürünlerinin

gelişiminde çok önemlidir (Ergen, 2003). “Bretton Woods” sisteminin çökmesiyle beraber işletmeler kendilerini geçmiştekinden çok daha değişik bir ortamda bulmuşlardır. Sözü edilen bu değişkenliğe paralel bir biçimde piyasa riski, fiyat riski, kredi riski, kur riski, likidite riski, ülke riski ve faiz oranı riski gibi birçok risk çeşidi ortaya çıkmıştır. Bu yüzden, yatırımcıların ve firmaların yatırım, finansman ve üretim kararları daha riskli bir duruma dönüşmüştür. Bu farklı durumun, risk yönetiminde kullanılması maksadıyla gereksinim duyulan araçlardaki eksikliği finansal türev araçları gidermiştir. Bundan dolayı finansal türev araçlarına yaratıcı ve gelişmiş sıfatları yakıştırılabilir. Günümüzde finansal riskten korunma amacıyla kullanılan araçlar arasında en güncel ve kullanımı en yaygın olan araçlar türev ürün sözleşmeleridir (Turgay, 2001, s. 9).

Türev ürün sözleşmeleri, bazı koşullar altında temel araçlarda el değiştirme olmaksızın (hisse senedine veya endekse dayalı sözleşmelerde), riski bir taraftan diğerine aktaran yasal sözleşmelerdir (Selvi, 2000, s. 5). Herhangi bir finansal aracın ya da malın ileriki bir zamanda teslimatının yapılması için, alım-satımının şimdiden yapılması türev ürünlerinin ortak özelliğidir. Piyasalarda oluşan ilk türev ürün sözleşmeleri; forward sözleşmeleri, swap sözleşmeleri, futures sözleşmeleri ve opsiyon sözleşmeleridir.

Türev finansal araçlar, işletmeler arası sözleşme ile bir finansal aracın bir veya daha fazla finansal riskini taşımak için yapılan şartlı ya da şartsız değişim hakkı tanıyan sözleşmelerdir (Demir, 2009, s. 57). Türev finansal araçlar, bir grup tarafından risk olarak kazanç sağlamak, yani spekülasyon yapmak için kullanılırken, diğer bir grupsa riskten korunma (hedging) niyetiyle bu araçları kullanırlar. Türev araçlar, aynı zamanda alım satım işlemine konu olan değişik kıymetlerin gelecekteki ani fiyat değişimleri, özellikle döviz kuru değişimleri nedeniyle oluşan riski minimum düzeye indirmek için de kullanılabilir. Gelecek ile alakalı tahminler çerçevesinde gerçekleştirilen bu sözleşmenin sonucunda sözleşmenin taraflarından biri kâr elde ederken, sözleşmenin diğer tarafı zarar eder (Kaygusuzoğlu, 2011).

Döviz kurları, faiz oranları ve mal fiyatlarındaki ani ve sürekli değişimler işletme yöneticilerinin ve yatırımcıların, piyasalardaki bu değişkenlikten korunmak amacıyla yeni finansal araçlar ve korunma teknikleri geliştirmelerine neden olmuştur. Giderek gelişen ve değişen finansal piyasalar da, müşterilerin esneklik talebi doğrultusunda türev ürün sözleşmeleri de değişime uğrayarak, yeni araçların gelişmesini sağlamıştır (Hull, 2006, s.146). Gelecekteki faiz oranı, ürün fiyatı veya döviz kurundaki dalgalanmalardan kaynaklanan zararlar ilgili riskin, kârı minimum düzeyde etkileyecek ölçüde azaltılmasını sağlayan koruyucu yöntemlere “finansal riskten korunma” denilmektedir (Mısırlıoğlu, 2005, s. 20). Benzer şekilde, finansal riskten korunma amaçlı türev finansal araçların değerlendirme ve muhasebeleştirme işlemlerine finansal riskten korunma muhasebesi (Hedging Accounting) adı verilmektedir (Demir, 2009, s. 127). Finansal korunma işlevi, gelir elde edilebilecek bir türev pozisyonu olarak, korunması arzulanan konuda oluşabilecek kaybı azaltma işlemi olarak da tanımlanabilir (Tenker, 2004).

Hem reel hem de finansal sektör, türev ürün sözleşmelerinin çeşitlendirilmesiyle birlikte, spot piyasada meydana gelmesi muhtemel fiyat değişimlerine karşı korunma olanağına sahip olmuştur. Spot piyasada söz konusu olan fiyat değişim riskine karşı; vadeli piyasada ortaya çıkan fiyatlar, gelecekteki fiyatların ilerleyişi ile ilgili bir fikir vererek, üretim, risk ve stok yönetimi politikalarında yol gösterme ve bu sayede rasyonel planlar yapabilme imkânı sunmakta ve piyasalara istikrar kazandırabilmektedir (Cansızlar, 2004).

Finansal riskten korunma işlemleri tek taraflı korunma ve çift taraflı korunma olarak iki gruba ayrılabilir, Tek taraflı korunma işleminde, işletme maruz kalacağı riski azaltmak ya da yok etmek için olası fırsat kazançlarından da vazgeçmiş olmaktadır. Forward tabanlı sözleşmeler olan forward, futures ve swap sözleşmeleri bu gruba girmektedir. Çift taraflı riskten korunma işlemlerinde ise, işletme taraf olduğu türev ürün sözleşmesiyle gerçekleşme ihtimali olan

zararlardan kendisini korurken muhtemel fırsat kazançlarını kısıtlamamaktadır. Opsiyon sözleşmeleri de bu gruba girmektedir (Selvi, 2000, s. 74).

Türev ürünleri, işletmelerin kendi aralarında yaptıkları sözleşme sonucu bir finansal aracın bir veya daha fazla finansal riskini başkasına aktarma niyetiyle koşullu ya da koşulsuz değişim hakkı veren sözleşmelerdir (Demir, 2009, s.127). Fakat genellikle türev işlemleri farklı ürünlerin birleştirilmesiyle ortaya çıktığı için bu sözleşmeler daha çok melez özellikler göstermektedirler (Ateş, 2011, s. 58).

TMS 39 'a göre türev ürünleri şu üç özelliği birden taşımalıdır.

- Spesifik bir faiz oranında, finansal araçların fiyatında, mal bedellerinde, döviz kurlarında, oran ya da fiyat göstergesinde (endeksinde), kredi endeksi ya da kredi derecesinde veya diğer bir değişkende ya da sözleşmedeki taraflardan herhangi birine özgü olmayan finansal olmayan bir değişkende ortaya çıkan bir değişim sonucunda finansal aracın değeri değişmelidir;
- Net bir başlangıç yatırımı gerektirmemelidir.
- Bu türev ürünleri ileri bir tarihte ödenmelidir.

Türev finansal araçlarla ilgili, Türkiye Finansal Raporlama Standartları incelendiğinde aşağıdaki hususlar belirlenmiştir;

TMS 32 “Finansal Araçlar: Sunum” Standardında, finansal araçların sınıflandırılması yapılmıştır. Standartta finansal araçların finansal varlık ve finansal borç sınıflandırması yapılırken, niteliğine göre türev ürünlere de değinilmiştir. Standartta yapılan sınıflandırmada, türev ürünler finansal varlık veya finansal borç içerisinde yer almıştır.

TFRS 7 “Finansal Araçlar: Açıklamalar” Standardında, finansal araçlarla ilgili kamuoyuna yapılması gereken açıklamalara yönelik hükümler yer almaktadır. Standartta, finansal araçlar ve riskten korunma muhasebesi kapsamında türev finansal araçlarla ilişkili olarak kamuoyuna yapılması gereken açıklamalar, finansal riskten korunma aracı olarak belirlenen finansal araçların niteliği, her bir finansal riskten korunma işleminin raporlama dönemi sonundaki gerçeğe uygun değerleri, korunan riskler ve işlemin niteliği şeklinde belirtilmiştir.

2003 yılından önceki IAS 39’da; türev ürünler, bilanço dışında izlenirken, 2003 yılından sonra yapılan değişiklik ile türev ürünlerin artık bilanço içine dahil edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden, finansal tablolarda, türev ürünleriyle ilgili riskler doğru ve açık bir biçimde yansıtılmalıdır (Ateş, 2011, s.58).

En çok kullanılan türev finansal araçlar aşağıda sıralanmıştır:

- a) Forward Sözleşmeleri
- b) Futures Sözleşmeleri
- c) Opsiyon Sözleşmeleri
- d) Vadeli Takas (Swap) Sözleşmeleri

Son yıllarda, finansal risk yönetim araçları olarak türev ürünlerin kullanımı özellikle gelişmiş ülkelerde artış göstermektedir. Forward, futures, opsiyon ve swap gibi türev araçların borsalarda ve tezgah üstü piyasalardaki işlem hacmi önemli boyutlara ulaşmış, hatta günümüzde ülkelerin yaşadığı likidite bolluğu en öneli nedenlerinden biri bu türev araçlarıdır (Yücel, v.d., 2007).

1.3.1. Forward Sözleşmeler

Bir forward sözleşmesi, sözleşmedeki tarafların pazarlık güçlerine göre yaptıkları karşılıklı görüşmeler sonucu meydana gelen ve satın alan tarafı; döviz, faiz, ticari mal vb. belli bir finansal varlığı, gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen belirli bir miktarı, belirli bir fiyattan satın alma (satın da satmaya) yükümlülüğü getiren bir anlaşmadır (Selvi, 2000, s. 8). Hisse senedi, endeks, yabancı para, borç gibi finansal varlıklar içinde, forward sözleşmesi düzenlenebilir (Chambers, 2007, s.42). Forward sözleşmenin taraflarından birinin, gelecekteki belirli bir tarihte, belirli bir fiyattan, belirli bir malı satın almasını; sözleşmenin diğer tarafı içinse mutlaka malın fiziki tesliminin gerçekleştirilmesini gerektiren sözleşmedir (Eugene ve Brigham, 2009, s. 571). Diğer bir deyişle, belirli bir kalitede ve miktardaki döviz, para, altın, mal, mali araç ve diğer türev ürünlerinin daha önce belirlenen bir fiyattan, gelecekteki bir tarihte, altın satımının borsa gibi organize olmayan bir piyasada gerçekleştiği teslim amacıyla yapılan vadeli işlemlerdir (Örten, 2000). Forward sözleşmeleri, en basit türev ürün sözleşmesi olarak kabul edilmektedir. Forward sözleşmelerinin özelliği, işlemin gerçekleştiği anda, alıcı ve satıcı arasında para transferinin olmayışıdır. Nakit akışı vade sonunda gerçekleşmekte ve bu tarihte sözleşme konusu olan varlığın alınması veya satılması ile forward işlemi tamamlanmaktadır.

Forward işlemlerde anlaşmaya uymama riski her iki tarafta için de geçerlidir. Sözleşmenin tarafları, aralarında oluşabilecek bu tür uyumsuzlukları diğer ticaret sözleşmelerinde de olduğu gibi, konuyla ilgili mahkemelerde çözebilmektedirler. Fakat mahkeme kararlarının uzun bir zaman aralığından sonra verilmesi bu tür sözleşmelerin güvenilirlik derecesini etkilemektedir.

Forward işlemler tezgah üstü piyasalarda alınıp satılan sözleşmelerdir (TSPAKB, 2007, s. 48). Forward sözleşmelerinin ikinci bir piyasası bulunmamaktadır. Çünkü, forward sözleşmelerin özellikleri gereği sözleşmelerin devrinin kolay yapılamaması bu sözleşmenin ikinci bir piyasaya sahip olmamasına neden olmuştur. Forward işlemlerinde arada organize bir borsanın olmaması nedeniyle, forward sözleşmeler borsa ve takas komisyonu gibi işlemsel maliyetleri taşımamaktadır (Maden, 2003, s. 14).

Forward işlemlerinin bir diğer özelliği, sözleşmedeki değer ancak vade sonunda ortaya çıkması ve sözleşme başlangıcında ve süresince herhangi bir ödemenin yapılmamasıdır. Forward sözleşmelerinin gelecekteki fiyatları, sözleşme konusu edilen varlığın bugünkü değeri, onu gelecek bir döneme taşımanın maliyeti ve onu elde tutmanın getirisi gibi unsurlar tarafından belirlenir.

Forward sözleşmelerinin önemli diğer bir özelliği de iptal edilemeyen bir özelliğe sahip olmasıdır. Forward sözleşmeler sadece sözleşme vadesinde kullanılabilirler. Taraflar, forward sözleşmelerinin şartlarını vade sonunda yerine getirmek zorundadırlar. Ancak, Forward sözleşmelerde, sözleşmede yer alan taraflardan birisinin sözleşme şartlarını yerine getirmeme riski (kredi riski) ve ilerideki fiyat değişimleri konusunda belirsizlik durumu bulunmaktadır (Gündüz, 1995, s. 7).

Forward sözleşmelerin temel avantajı, vade, büyüklük vb. unsurları alıcı ve satıcı tarafların ihtiyaçlarına göre özgürce belirleyebilme olanağı sunmasıdır. Bu özgürlük sayesinde forward sözleşmeler, yatırımcısına bire bir riskten korunma olanağı sunabilmektedir. Bankaların bir müşteri ile veya bankaların birbirleri ile döviz forward sözleşmeleri en çok görülen sözleşme türlerindendir (Arıkan, 2003).

Forward anlaşmanın vadesi ve tutarı, alıcı ve satıcı arasında pazarlık yapılarak belirlenmektedir. Bunların en önemli özelliği taraflar arasındaki görüşme sonucuna ve gereksinimlerine göre özel olarak düzenlenen ürünler olmasıdır. Forward döviz kurları genellikle 30, 60, 90 gün vadeli veya 3, 6, 9, 12 aylık olarak yapılabilmektedir (Takan, 2001, s. 696).

Forward kurlar spot kurlara göre oldukça farklı bir biçimde belirlenmektedir. Spot kurlar, serbest bir ekonomide iç ve dış gelişmeler, makro ve mikro değişimler ve tamamen piyasa dinamiklerinden etkilenirken, forward kurlar, faiz oranlarındaki farklılıklara göre belirlenir (Uzunoglu, 1998, s. 52-53).

Forward yöntemi en yaygın ve en basit finansal riskten korunma enstrümanıdır (Ramirez, 2007, s.29). Forward sözleşmesi, alıcı ile satıcı arasında imzalanan ve fiyatı bugünden tayin edilen bir varlığın kararlaştırılan ileri bir tarihte teslim edilmesini kapsayan bir anlaşmadır. Forward kontratı hisse senedi, endeks, yabancı para, borç gibi finansal varlıklar için de düzenlenebilir (Chambers, 2007, s. 42; Ramirez, 2007, s. 29).

Forward risk yönetiminde kullanılan riski devretme ve kâr amaçlı bir vadeli işlemdir. Forward'ın en önemli özellikleri şunlardır (Örten, 2001, s. 41; Karadağ, 2008, s. 1).

- Teslim amaçlı olma,
- Serbestlik,
- Gizlilik,
- Aracısız yapılabilirlik,
- Tarafların birbirini tanıması,
- Borsa dışı bir işlem olabilmesi,
- Takas odasının bulunmaması,
- Borsa bünyesinde teminat veya marjin sisteminin uygulanmaması,
- Standartlaşmanın gerekmemesi,
- Nama yazılı olması,
- Günlük hesaplaşmanın yapılmaması,
- Kesin kâr ve zararın vade sonunda ortaya çıkması,
- Taraflar arasında ters (karşıt) bir beklentinin olmaması.

Forward piyasalarında, çoğunlukla vade tarihinde, tek bir ödeme yapılmaktadır. Bu ödeme tarihi forward sözleşmelerinin vade günüdür. Örneğin, forward sözleşmesinin satıcısı olan BP ile sözleşmenin alıcısı olan Shell'in 2000 varil ham petrolü forward sözleşmesindeki fiyatı olan 150 dolardan (toplamda 300.000 \$) 31.03.2015 tarihinde satmak için bir forward sözleşmesi düzenledikleri düşünülürse; teslim günündeki spot fiyatının 130 dolar (toplamda 260.000 \$) olması durumunda BP firması 40.000 dolar kâr elde edecektir. Çünkü, BP firması spot fiyatı 130 \$'dan malı piyasadan alıp, Shell firmasına 150 \$ satabilecektir (Karan, 2011, s. 583).

IAS 39 uyarınca, bir işletme forward sözleşmelerini kullanırken forward noktalarının etkinliğinin değerlendirilmesinde forward noktalarını dahil edebilme veya hariç tutabilme inisiyatifine sahiptir. Seçilen bu yöntemin sürekli olarak tüm finansal riskten korunma araçlarının benzer türleri için de uygulanması gerekir. Sonuç olarak, bir işletme etkinliğin değerlendirilmesinde aşağıdaki dört yöntemden birini seçebilmektedir (Ramirez, 2007, s. 31):

i.) Spot ve Spot karşılaştırma: Bu karşılaştırmada, forward puan değişikliklerin etkisi dışlanarak karşılaştırma sadece spot oranlar üzerinde yapılır. Bu yöntemde spot oranlarındaki değişimlere dayanan etkin bir değerlendirme yapılabilir.

ii.) Forward ve Forward karşılaştırma: Bu karşılaştırmada, forward oranlarındaki değişim dikkate alınır. Bu yöntemde, bir önceki yöntemin aksine forward oranlarındaki değişimi de içeren etkin bir değerlendirme yapılabilir.

iii.) Spot ve Forward karşılaştırma: Uygulamada mantıklı olmayan bu karşılaştırma; finansal riskten korunma konusu olan spot oranlarındaki değişimi ve bir finansal riskten korunma unsuru (öğesi) olan forward oranlarındaki değişimleri dikkate alarak etkin bir değerlendirme yapma amacını taşır (Ramirez, 2007, s. 31).

iv.) Forward ve spot karşılaştırma: Uygulamada mantıklı olmayan bu karşılaştırma; finansal riskten korunma konusu olan forward oranlarındaki değişimi ve bir finansal riskten korunma unsuru (öğesi) olan spot kur oranlarındaki değişimleri dikkate alarak etkin bir değerlendirme yapma amacını taşır (Ramirez, 2007, s. 31).

Aşağıdaki örnek, spot ve forward karşılaştırma veya forward ve spot karşılaştırma kullanımının nasıl ciddi yetersizliklere neden olabileceğini göstermektedir. Buna göre, EUR(Avro) merkezli bir işletme bir forward sözleşme kullanarak bir yabancı para (YP) cinsinden yapılacak ve yüksek bir olasılıkla gerçekleşecek olan hammadde satın alımıyla ilgili nakit akış riskinden korunmaktadır. Hedging ilişkisinin başlangıcında geçerli olan spot döviz kuru 500 ve bir yıllık forward oranının ise 520 olduğu ve forward sözleşmesiyle riskten korunma ilişkisinin sona erdiği, spot fiyatın da 570 olduğu varsayımı altında; aşağıdaki tabloda kümülatif değişikliklerin gerçeğe uygun değerleriyle hesaplanması ve dört alternatif altında (uygulandığında) riskten korunma etkisizliği gösterilmiştir (Ramirez, 2007, s. 31).

Tablo-1. Forward ve Spot Karşılaştırma Örneği Sonuçları

	<u>Spot ve Spot Karşılaştırma</u>	<u>Forward ve Forward Karşılaştırma</u>	<u>Spot ve Forward Karşılaştırma</u>	<u>Forward ve Spot Karşılaştırma</u>
Finansal Riskten Korunma Araçlarındaki Değişim	570-500=70	570-520=50	570-520=50	570-500=70
Finansal Riskten Korunan Kalemdeki Değişim	500-570=<70>	520-570=<50>	500-570=<70>	520-570=<50>
Efektif Kısım	70	50	50	50
Efektif Olmayan Kısım	0	0	20	20

Kaynak: Ramirez, 2007, s. 31

Bu örnekte de görüldüğü üzere, “spot ve forward karşılaştırma” ve “forward ve spot karşılaştırma” yöntemiyle yapılan karşılaştırmalar finansal riskten korunmanın etkin olmayan kısma sahip oldukları için bu yöntemlerin uygulanması hiç mantıklı değildir. Forward noktalarının etkinliğinin değerlendirilmesinde bu yöntemler yerine spot ve spot karşılaştırma veya forward ve forward karşılaştırma yöntemlerinin kullanılması daha uygundur. Çünkü, forward ve forward karşılaştırma veya spot ve spot karşılaştırmalarda finansal riskten korunmanın etkin olmayan kısmı 0 dır.

1.3.2. Futures Sözleşmeler

Futures sözleşmeleri, belli özelliklerdeki ve belirli bir miktardaki varlığı, daha önceden kararlaştırılan herhangi bir tarihte ve kararlaştırılan bir fiyat üzerinden teslim etme veya teslim almayla ilgili sözleşmelerdir (Ersan, 2003, s. 7). Futures sözleşmeleri, kazanç ve kayıp temeline göre, günlük bazda gerçekleşerek borsada işlem gören vadeli sözleşmeler olarak da tanımlanabilir (Brealey, Richard, Stewart, Myers ve Alan, 2001, s.701). Bir futures sözleşmesinin satıcısı, sözleşmede belirlenen belirli bir miktardaki ürünü, daha önceden belirlenmiş fiyat ve belirlenen yer ve zamanda teslimini taahhüt eder. Futures sözleşmesinin alıcısı ise sözleşmedeki bu ürünü sözleşmede belirlenen şartlarda almak zorundadır. Organize borsalarda işlem gören futures sözleşmelerinin standartlaştırılmasının en önemli nedeni piyasanın likit olmasını sağlamaktır (Yılmaz, 2002, s. 8).

Futures piyasalarının hedger, spekülör ve arbitrajcılar olmak üzere başlıca üç tür katılımcısı vardır. Gerçekte, bu piyasanın ortaya çıkmasının en önemli nedeni; finansal risklerden korunmak isteyenlerin karşılaştıkları riskleri transfer etmek istemeleridir. Spekülörler, futures piyasaları normal piyasa kuralları gereğince, spot piyasalarda arz ve talep sonucu oluşan fiyat dalgalanmalarından yararlanarak kâr elde etme amacıyla piyasaya girerler. Bu nedenle, fiyat değişkenliği finansal riskten korunmuş katılımcı için bir riskten kaçınma unsuru, spekülörler içinse, kâr elde etmek için bir fırsattır. Finansal piyasalarda gerçekleştirilen spot işlemlerin sahip olduğu döviz kuru ve faiz oranı riskleri mal piyasalarında oluşan fiyat dalgalanmalarının yarattığı riskler; futures piyasalarında minimuma indirilebilmektedir. Futures piyasasına girerek finansal riskten korunmak isteyenlerin transfer ettiği bu riskler spekülörlerce, kâr etmek hedefiyle üstlenilmektedir. Arbitrajcılar ise spot ve türev piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarından faydalanarak risksiz kâr elde etmek için bu iki piyasa da eş zamanlı bir biçimde fiyatların yüksek olduğu bir piyasadan satım, fiyatların daha düşük olduğu bir piyasadan ise alım yaparlar (Bist, Türev piyasalar, 2014, s.486).

Organize piyasalarda işlem gören futures sözleşmeleri standart nitelikte olup, teslimat tarihine kadar alınıp satılabilir (Bradford, 1981, s. 1030). Sözleşmeye konu olan mal, döviz ya da menkul kıymetin fiili teslimatı gerekmebilir. Bir karşı sözleşme veya nakit ödeme yoluyla anlaşma sonuçlandırılabilir (Bayazıtlı ve Aktaş, 1991). Sözleşmeler standart miktarda ürün içerirler ve teslim tarihleri forward sözleşmelerden farklı olarak standarttır. Futures sözleşmelerinde günlük olarak tespit edilmiş maksimum fiyat değişimine göre düzenlenmiş sınırlar mevcuttur. Futures sözleşmeleri, seans işlemcileri veya futures komisyoncuları tarafından alınır ya da satılır. Futures sözleşmelerinde borcun ödenmemesi halinde, takas odası ödemeleri aldığı depozito veya marjla yapar. Futures sözleşmelerine konu olacak kıymetlerin taşınması gereken bir takım özellikler vardır. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Homojen kalite gruplanmasının yapılabilmesi,
- Fiyatların arz ve talebe göre belirlenmesi,

- Depolanabilme özelliğinin bulunması,
- İşlem görebilecek fazlalığa bulunması,
- Ucuz taşıma yapılabilmesi,
- Fiyatlarının dalgalanma özelliğine sahip olması,
- Kalitesinin belirlenmesinin kolay olması,
- Spot piyasadaki likiditesinin fazla olması,
- Sözleşmenin anlaşılır bir dille yazılmış olması.

Diğer tüm finansal yatırım enstrümanlarındaki gibi futures sözleşmeleri de çeşitli riskleri barındırmaktadır. Futures sözleşmelerinde meydana gelen riskleri dört ana grupta incelemek mümkündür. Bu riskler; sözleşme riski, marjın riski, manipülasyon riski ve temel riskidir. Sözleşme riski, futures sözleşmesinin hatalı ya da eksik hazırlanması nedeniyle meydana gelen risktir. Marjın riski, gelecekteki fiyatların ters yönlü hareket etmesi durumunda başlangıç marjını elde tutma riskidir. Marjın riski karşılanması düşük olan bir risk türüdür. Manipülasyon riski büyük fiyat değişiklikleri sonucu oluşan risktir. Temel risk ise, riski sıfırlama niyetiyle satın alınan enstrümanın fiyatının futures piyasalarda alınan ve satılan sözleşmelerin fiyatı ile aynı yönde olmaması durumunda ortaya çıkan risk türüdür.

Futures sözleşmeleri kendi içerisinde dört farklı şekilde işlem görebilmektedir. Bu işlemler aşağıda açıklanmıştır (Takan, 2001, s.704-707):

- Döviz Futures Sözleşmeleri: Hak sahibine gelecekte spesifik bir tarihte önceden belirlenmiş bir kur üzerinden belirli bir tutarda döviz alım ve satım yükümlülüğü getiren standart bir sözleşmedir.
- Faiz Futures Sözleşmeleri: Hak sahibine faiz kazandıran belli tutardaki varlığı önceden tespit edilmiş fiyat üzerinden gelecekte belli bir tarihte alım ya da satım yükümlülüğü getiren standart bir sözleşmedir.
- Endeks Futures Sözleşmeleri: Hak sahibine belirli bir borsa endeksiyle değeri belirlenen portföyün gelecekteki bir tarihte fiyatı bugünden belirlenmek şartıyla alım ve satım yükümlülüğü getiren standart bir sözleşmedir.
- Emtia Futures Sözleşmeleri: Hak sahibine belli emtianın gelecekteki fiyatını bugünden belirlenmek şartıyla alım ve satım yükümlülüğü getiren standart bir sözleşmedir.

Yabancı para, faiz, ticari mal veya finansal varlıklar üzerinden, futures sözleşmeleri yapılabilir. Futures sözleşmelerinin, forward sözleşmelerinden farklı, futures sözleşmelerinin vadesinden önce herhangi bir tarihte sonuçlandırılabilmesi ve forward sözleşmelerinin aksine futures sözleşmelerinde anlaşma öncesi belli bir teminat yatırma zorunluluğu olmasıdır. Yatırılan ilk teminatın (initial margin) rayiç değerinin, belirli bir tutarın altına düşmesi durumunda, tekrar uygun tutara yükselmesi (maintenance margin) gerekir. Sözü edilen bu teminatlar, işlem giderlerine benzer bir şekilde başlangıç yatırımının bir ögesi olarak değil, genelde klasik bir teminat olarak işlem görmektedirler. Buna ek olarak, uygulamada, bu teminatların değer artış veya azalışları teminata ilave edilebilir veya çıkarılabilir (Ateş, 2011, s. 59).

Futures (vadeli işlem) sözleşmeleri, forward sözleşmeleriyle karşılaştırıldığında, her iki sözleşmede, sözleşmenin taraflarından biri, sözleşmenin diğer tarafından, herhangi bir şeyi gelecekte satın almayı, sözleşmenin diğer tarafı ise bu şeyi satmayı kabul eder. Bu sözleşmelerin temel benzerliğinin yanında, her iki sözleşmenin alıcısı uzun pozisyonadadır ve bu alıcı belli bir

malı teslim almayı kabul etmiştir. Ayrıca her iki sözleşmenin satıcısı ise kısa pozisyonadadır ve ileri bir tarihte belirli bir malı satma yükümlülüğü bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak her iki sözleşmede de satılan veya satın alınan malın miktarı, fiyatı, kalitesi, teslim yeri ve tarihi bellidir (Karan, 2011, s. 581).

Bu iki sözleşme birbirlerine çok benzemelerine rağmen, aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar kısaca şöyledir (Karan, 2011, s. 582):

- Futures sözleşmeleri standarttır (tek tiptir), yalnızca fiyat pazarlığı söz konusudur. Fakat forward sözleşmelerinde sözleşmelerin tüm öğeleri pazarlığa tabidir.
- Futures sözleşmeleri standartlaşmış olması nedeniyle, genellikle daha likittir. Yani bir sözleşmenin uzun tarafı, sözleşmenin teslim tarihine kadar her an mal için aynı teslim tarihine sahip olan bir sözleşmeyi satarak, kendini teslim yükümlülüğünden kurtarabilir. Fakat forward sözleşmelerinde, malın teslimi esas olduğu için, teslim yükümlülüğü olan tarafın, bu yükümlülüğü onun yerine yapmak isteyecek kişiyi bulması zordur, yani ters pozisyon alma olanağı sınırlıdır. Bu nedenle forward sözleşmeleri likit değildir.
- Futures sözleşmelerinde, takas odası hem alıcı hem de satıcı tarafın karşı tarafı haline gelebildiği için, futures işlemcileri bu konuda bir yükümlülük riskine sahip olmayacaktır. Ancak, forward sözleşmelerinde anlaşmanın iki taraf arasında yapılması nedeniyle, sözleşmenin her iki tarafı da karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmeme riskiyle karşı karşıyadır.
- Futures sözleşmelerinin pozisyonlarının önemli bir kısmı eninde sonunda kapanır ve bir çok borsada futures sözleşmeleri için sözleşmenin son gününde mal teslimi yerine nakit ödeme esastır. Fakat forward sözleşmelerinde, çoğunlukla malın teslimi gerçekleştirilir ve nakit ödeme genellikle mümkün değildir. Bu yüzden bu tür sözleşmelerde sözleşme şartları daha katıdır.
- Futures sözleşmelerinde, başlangıç marjı ve nakit akışının zamanlaması farklıdır. Bu sözleşmeyi satın alan taraflar sözleşmenin başında bir marj öder ve daha sonra her gün vade sonundaki değişimlere göre ya para öder ya da para alırlar. Yapılan bu ödemeye “ marking to market” adı verilir. Ancak bir forward sözleşmesinde; sözleşmenin başında nakit ödeme yapılmaz. Sözleşmenin her iki tarafı da daha sonraki bir teslim için uygun bir forward fiyatında anlaşma sağlar ve nakit akışı sadece teslim gününde gerçekleşir.

Futures sözleşmelerini forward sözleşmelerinden ayıran en temel özellik, organize borsalarda işlem görmeleri ve sözleşmelerinin standart olmasıdır. Ayrıca taraflar borsa aracılığıyla işleme girmeleri nedeniyle birbirlerini tanımadıkları için olası geri ödeme sorunlarına karşı borsa nezdinde bir teminat sistemi bulunmaktadır. Teminat sisteminin amacı, vade sonuna kadar yüklü bir miktara ulaşacak olan kâr ve zarar tutarlarını vade sonunu beklemeden, her gün itibarıyla hesaplayıp ödenmeme riskini ortadan kaldırmaktır (Uzun, 2003, s. 73). Başlangıç teminatı güvenlik mahiyetindedir ve her işlem günü sonunda, yapılan hesap güncelleme işlemiyle bu başlangıç teminatı olarak yatırılan tutar artar veya belirli bir sınıra kadar azalır (sürdürme teminatı). Başlangıç teminatının artan kısmı, teminat sahibi tarafından çekilir. Başlangıç teminatı azalırsa yani sürdürme teminatına inerse, teminat hesabının başlangıç teminatına tamamlanması gerekmektedir. Sonuç olarak, bir sözleşmenin standart olması onu daha likit yapmakta ve bu nedenle futures piyasaları günümüzde de forward piyasalardan çok daha büyük olmaktadır (Karan, 2011, s. 583).

Hem forward hem de futures sözleşmeler yatırımcılara büyük yararlar sağladığı gibi, spekülâtorlere de yeni fırsat kapıları açmaktadır. Örneğin; eğer spekülâtorler, malın fiyatının

artacağını düşünüyorlarsa, futures sözleşmesi satın alır, eğer malın fiyatının düşeceğini düşünüyorsa, futures sözleşmesi satarlar. Ayrıca bu iki tür sözleşmelerde sözleşmenin taraflarından birinin kazandığı tutar, sözleşmenin diğer tarafının kaybettiği tutara denktir. Bu nedenle, futures ve forward sözleşmelerinde elde edilen kâr veya zararın toplamı sıfırdır (Karan, 2011, s. 581). Ayrıca, forward sözleşmelerinde kâr veya zarar sadece teslim gününde gerçekleşirken, futures sözleşmelerinin değerindeki değişim her gün bir nakit akışına yol açar (Karan, 2011, s. 583).

1.3.3. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi, iki taraf arasında yapılan ve alıcıya, belirli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), ödeyeceği belli bir tutar (opsiyon primi) karşılığında, bugünden belirlenen bir fiyat (kullanım fiyatı) üzerinden opsiyona dayanak teşkil eden bir malı, kıymeti veya finansal göstergiyi satın alma veya satma hakkı veren, satıcıya da alıcının bu sözleşmeden doğan hakkını kullanması halinde sözleşmeye dayanak teşkil eden malı, kıymeti, veya finansal göstergiyi satma veya alma yükümlülüğü getiren sözleşmedir (Bist, Türev piyasalar, 2014, s. 474). Opsiyon sözleşmelerinde alıcı, bir satın alma veya satma hakkını satın almaktadır ve bu hakkı kullanıp kullanmama kararı tek taraflı olarak sadece alıcıya aittir. Fakat bunun tersine satıcı taraf bu hakkını satan taraf olarak yükümlülük altına girmektedir. Opsiyon sözleşmeleri bu yönüyle sigorta primi ödenmesi işlemine çok benzemektedir. Genel olarak satın alma (call option) ve satma opsiyonları (put option) şeklinde ikiye ayrılan opsiyonlar hamiline yazılı birer hak olarak bilinmektedir (Maden, 2003, s. 24; Uzunoğlu, 1998, s. 52-53). Opsiyon sözleşmelerinde bir hakkın söz konusu olması nedeniyle belli bir prim karşılığında vade tarihindeki şartlar uyarınca satın alma hakkı kullanılır ya da kullanmaktan vazgeçilebilir (Yükçü ve Yücel, 1995, s. 10).

Opsiyonlarla ilgili temel kavramlar aşağıdaki gibidir.

- Alım opsiyonu (Call option) satın almak: Borsada bir prim ödeyerek, belirli bir kullanım fiyatından belirli bir oranda bir kıymeti belirli bir vadede ya da daha öncesinde satın alma hakkı sahibi olmak.
- Alım opsiyonu satmak: Borsada anlaştığı primi tahsil ederek, belirli bir kullanım fiyatından belirli bir oranda bir kıymeti belirli bir vadede ya da daha öncesinde satma taahhüdünde bulunma.
- Satım opsiyonu (put option) satın almak: Borsada anlaştığı primi ödeyerek, belirli bir kullanım fiyatından belirli bir oranda bir kıymeti belirli bir vadede ya da daha öncesinde satma hakkına sahip bulunmak.
- Satım opsiyonu satmak: Borsada anlaştığı primi tahsil etmek suretiyle belirli bir kullanım fiyatından belirli bir miktarda bir kıymeti belirli bir vadede veya öncesinde alma taahhüdünde bulunma.

Yukarıdaki tanımlar özetlenecek olursa; opsiyon alıcısının opsiyon konusu varlığı alma hakkına sahip olduğu opsiyonlar **alım opsiyonu**, satma hakkına sahip olduğu opsiyonlar ise **satım opsiyonu** olarak adlandırılmaktadır. Uygulama fiyatı (exercise / strike price) alıcısına opsiyonu hayata geçirme hakkı veren mal veya hisse senedi fiyatı, döviz kuru, faiz oranı gibi bir değişkendir.

Opsiyonlar kendi arasında ikiye ayrılabilir (T.S.P.A.K.B.,(2007), s. 49):

i.) Avrupa Tipi Opsiyonlar: Opsiyonu alan tarafın, sözleşme konusu mal ya da kıymetin alım ya da satım hakkını yalnızca vade bitiminde kullanmasına imkan veren opsiyonlardır.

ii.) Amerikan Tipi Opsiyonlar: Vade sonunu da kapsayan opsiyon alıcısına ne zaman isterse hakkını kullanma olanağı sunan opsiyonlardır.

Opsiyonların sözleşmelerinin beş temel özelliği bulunmaktadır:

- Opsiyon türünün belirlenmesi (alım - satım)
- Teslim edilecek malın belirlenmesi
- Malın fiyatının belirlenmesi
- Malın miktarının belirlenmesi
- Opsiyon sahibinin bu hakkını kullanacağı zaman aralığının belirlenmesi

Opsiyonlarda üç tür durum mevcuttur. Eğer opsiyonun spot fiyatı, opsiyonun kullanım fiyatında büyükse, alım opsiyonları için bu duruma kârda opsiyon (in the money option), satım opsiyonları için bu duruma zararda opsiyon (out of the Money option) adı verilir. Eğer opsiyonun spot fiyatı, opsiyonun kullanım fiyatından düşükse; bu durum alım opsiyonları için zararda opsiyon (out of the money option), satım opsiyonları içinse kârda opsiyon (in the money option) adı verilir. Opsiyonun kullanım fiyatının, opsiyonun spot fiyatına eşit olması durumuna ise hem satım hem de alım opsiyonlarında bu duruma başa baş opsiyon (at the money option) adı verilir.

Alım opsiyonlarında, opsiyonun alıcısı varlığın piyasa fiyatının, uygulama fiyatından yüksek olması halinde spot piyasaya başvurmak yerine opsiyonu işleme sokar. Satım opsiyonunda ise alım opsiyonlarının tersine varlığın fiyatı, uygulama fiyatından düşükse, varlığı piyasaya satmak yerine opsiyonun karşı tarafına satmayı tercih edecektir. Piyasa fiyatının, uygulama fiyatının altında olması durumunda, alım opsiyonlarında; alıcı opsiyonun kullanılması halinde zarar edeceğinden alım veya satım hakkını kullanmayacaktır.

Opsiyon sözleşmelerinde, alıcının sözleşmeyi yerine getirmek istemesi halinde, satıcı sözleşme şartlarını yerine getirmekle yükümlüdür. Alıcıya tek taraflı bir hak sunan opsiyon sözleşmeleri, bu hak karşılığında opsiyonun alıcısına, yükümlülük altına girerek risk alan opsiyon satıcısının aldığı bu riski giderecek bir prim ödemeyi zorunlu tutmaktadır. Opsiyon alıcısının opsiyonu kullanma hakkı için vermek zorunda olduğu tutara **opsiyon primi** adı verilmektedir. Bu prim bir çeşit batmış maliyet unsuru olmakta, başka bir ifade ile opsiyon anlaşmasını alan taraf, anlaşmadan vazgeçmesi halinde opsiyon primi kadar zarara uğramaktadır (Tenker, 2006, s. 136).

Opsiyon primi opsiyonun fiyatı olarak kabul edilebilir. Ayrıca opsiyon primi opsiyon satıcısının tek geliridir. Opsiyon primi opsiyonun alıcısı içinse, opsiyonu uygulamazsa katlanacağı tek ve en yüksek zarardır. Opsiyon sözleşmesinin alıcısı için opsiyon sözleşmeleri olarak açılan pozisyonlarda kâr elde etme olanağı her zaman vardır ve kaybedilen tutar sadece sözleşmeyi satın almak için ödenen primle sınırlıdır. Fakat, opsiyon sözleşmesi satan taraf için kâr yalnızca primle sınırlıyken, kaybetme riski sınırsızdır (SPK, 2007, s.8). Kısaca, opsiyon sözleşmesinin alıcısı için kâr, opsiyonun satıcısı içinse zarar sınırsızdır. Tıpkı diğer türev ürünlerinde uygulandığı üzere, alım satım amacıyla gerçekleştirilen opsiyonlarla ilgili değerlendirme farkları kâr veya zarar tablosuna aktarılmalıdır (Ateş, 2011, s.75).

Opsiyonlar için ödenen primler, opsiyonların yatırımcılara maliyetidir. Bu primler, satıcının opsiyon süresince sözleşmeyi düzenlemekle karşılaşacağı riske göre istenen bedellerdir. Prim, sözleşmedeki uygulama fiyatının ya da yabancı para miktarının uygulama fiyatının belirli bir yüzdesi olarak belirtildiği üzere, bir birim yabancı para cinsinden karşılığı ödenmesi gereken ücret olarak da ifade edilir. Kontrat satın alındığında, opsiyon primi alıcı tarafından peşin olarak ödenir (Akkum, 2000). Bu prim temel olarak aşağıdaki unsurlardan etkilenmektedir:

- Sözleşmeye konu olan kıymetin spot piyasa fiyatı

- Kullanım fiyatı
- Opsiyonu isleme koymanın son gününün tarihi
- Sözleşmeye konu kıymetin fiyat değişkenliği ve Risksiz faiz oranı

Opsiyonların oldukça yüksek bir kaldıraç etkisine sahip olmaları, onların en önemli avantajlarından biridir. Başka bir ifadeyle, opsiyonlar, düşük bir maliyet ile yüksek bir kâr ya da zarar yaratabilme potansiyeline sahiptir (Tenker, 2006, s.137). Opsiyon sözleşmelerinin risk düzeyinin sınırlı ve belirlenmiş olması, onu futures sözleşmelerinden ayıran en temel özelliktir. Bu yüzden, opsiyon sözleşmeleri küçük yatırımcılar tarafından daha sık kullanılmaktadır.

Opsiyonlar, borsa ve tezgah üstü piyasa olmak üzere iki farklı piyasada işlem görürler. Borsada işlem gören opsiyonların temel özelliği kote oldukları borsa tarafından belirlenen standart kontratlar olmalarıdır. Borsada işlem gören opsiyonlar, futures sözleşmelere benzer bir biçimde vade, kullanım fiyatı ve miktar yönlerinden standart sözleşmelerle aynı içeriğe sahiptir. Buna karşın; tezgahüstü opsiyonlar ise standart olmayıp özellikleri alıcı ile satıcı arasında belirlenir. Tezgah üstü piyasa opsiyonları farklı para birimleri cinsinden, farklı tarihlerde ve farklı büyüklüklerde, müşteri ile opsiyon satıcısı arasında isteğe göre düzenlenebilir. Tezgahüstü piyasada işlem gören opsiyon sözleşmelerindeki işlem hacmi, organize borsalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinin işlem hacminden oldukça yüksek bir seviyededir (Yılmaz, 2002, s. 9).

Opsiyonun İçsel ve Zaman Değerleri: Opsiyon değerinin belirlenmesinde iki temel faktör göz önüne alınmaktadır. Bu değeri oluşturan iki unsur; **içsel değer (intrinsic value)** ve **zaman değeri (time value)** dir.

Bir opsiyonun toplam değeri onun içsel değeri ve zaman değerinin toplamıdır.

$$\text{Toplam değer} = \text{İçsel Değer} + \text{Zaman Değeri}$$

İçsel değer, opsiyon sözleşmesinin satın alındığı tarih itibariyle opsiyonun işlem (uzlaşma) fiyatı ile opsiyon anlaşmasının yapıldığı finansal varlığın piyasa fiyatı arasındaki farktan oluşur ve vadeye yaklaştıkça işlem fiyatı ile piyasa fiyatı birbirine yaklaştığı için opsiyonun içsel değeri de düşüş gösterir. İçsel değer, varlığın fiyatındaki değişimler nedeniyle meydana gelir ve opsiyonun şimdi uygulanması halinde, uygulanan opsiyonun bir getiriye sahip olması durumunda (sadece kârda opsiyonlar için) oluşur (Ateş, 2011, s. 75). Bir opsiyonun içsel değeri, spot oran veya forward oranlarından herhangi biri kullanılarak hesaplanabilir. Eşitlik ve FX opsiyon durumunda, içsel değer genellikle spot oranı kullanılarak hesaplanır. Eğer bu opsiyonun faiz oranı opsiyonu olması durumunda, içsel değer genellikle forward oranı kullanılarak hesaplanır (Ramirez, 2007, s. 43).

Zaman değeri, temel olarak opsiyon kontratının satın alındığı tarihten opsiyonun vadesine kadar geçen süredeki vade riskini temsil etmekte ve bu değer opsiyon kontratının vadesine yaklaştıkça düşüş göstermektedir (Tenker, 2006, s.136). Bir diğer tanımla zaman değeri, opsiyonun primi ile gerçek değeri arasında ortaya çıkan ve yapılan opsiyon süresince elde edilen korunmanın maliyeti olarak da tanımlanan tutardır. Bu nedenle zaman değeri, opsiyon süresince azalır ve zaman değeri opsiyonun uygulanma tarihinde sıfıra iner ve sadece içsel değer unsuru kalır (Ateş, 2011, s. 75). Opsiyonun zaman değeri, içsel değer bir parçası olmayan tüm diğer bileşenleri kapsar. Sıfır içsel değere sahip opsiyonlarda, opsiyonun toplam değeri onun zaman değerine eşittir (Ramirez, 2007, s. 44).

1.3.4. Swap Sözleşmeleri

Swap kelime anlamıyla "takas etmek, değiştirmek, değiş tokuş etmek" anlamına gelen swap, faiz oranları ve döviz kurlarındaki değişim sonucunda meydana gelen riskleri minimum seviyeye indirmek amacıyla oluşturulmuş bir sözleşmedir (Nurcan, 2005, s. 23). Swap tanım olarak; belirli bir zaman dilimi içinde iki tarafın üçüncü kişiliklere karşı sorumlu oldukları bir varlık veya yükümlülüklerine göre yabancı para cinsini ya da farklı faiz ödemelerini karşılıklı bir şekilde değişimini yaptıkları bir takas sözleşmesidir.

Swap sözleşmeleri sözleşme taraflarına belirli koşullarda belirli bir dönem süresince ödemelerini değiştirme hakkı tanır. Bu işlemlerde, belirli bir dönemdeki düzenli ödemelerinin değişimi söz konusuyken; futures sözleşmelerinde tek bir ödemenin değişimi söz konusudur. Swap sözleşmeleri, para, faiz oranı, belirli bir finansal varlığın veya malın fiyatı gibi öğelerin kullanılmasıyla yapılabilmektedir. Swap sözleşmeleri çoğunlukla birbirlerini tanıyan taraflarca tezgah üstü piyasalarda düzenleseler de, bazen organize piyasalarda da işlem görebilirler (Ateş, 2011, s.66).

Swap işleminin yapılmasının temel nedeni, değişik finansal piyasalardaki farklı kurumların kredi değerlerine göre değişen farklı kredi şartlarıyla karşılaşmaları ve bu farklılıkları kendi çıkarlarına en uygun biçimde kullanmalarıdır (Akgüç, 1998, s. 696). Swap sözleşmeleri, fon kullananlara farklı piyasalardaki avantajlardan yararlanma, riski azaltma, elverişli fonlara ulaşabilme, bu fonların en elverişli şartlarda değerlendirilmesine olanak sağlayan ve sabit faizli bir fonu değişken faizli bir fona dönüştürme işlevini gören aynı zamanda finansal yönetimde sıkça kullanılan esnek bir tekniktir (Arıkan, 2000, s. 18). Swap sözleşmeleri, kuruluşların farklı piyasalar arasında arbitraj yapmalarına fırsat veren, iki ya da daha fazla tarafın değişik piyasalarda değişik kredi değerliliğine sahip olmaları nedeniyle, piyasalardaki rekabetçi üstünlüklerini tüm taraflar için faydalı olacak biçimde kullanılması için, daha önceden belirlenmiş ödeme planlarının karşılıklı olarak değişiminin yapıldığı finansal işlemlerdir. Taraflar arasında belirli ödeme akımlarının yerine getirilmesi hususundaki yükümlülükler takas edilmektedir (NAPF, 2005, s. 4). Taraflar bu tip sözleşmeleri, değişik piyasalarda değişik kredi değerlilikleri sebebiyle karşılaştıkları kredi şartlarını kendi lehlerine değiştirmek gayesiyle oluştururlar. Tüm bunlara ek olarak, taraflar bu sözleşmelere, hizmet geliri sağlamak, döviz kuru ve faiz oranı risklerinden korunmak, kısa dönemli aktif pasif yönetim stratejilerini uygulamak, spekülasyon yapmak veya kredi maliyetlerini düşürmek amacıyla da katılırlar (Selvi, 2000, s. 23; Nurcan, 2005, s. 25).

Swap sözleşmesinden bahsedildiğinde; belirli bir nitelikte ve miktardaki altın, döviz, para, alacak, mal, parasal araçlar gibi varlıklarla; mükellefiyetlerin, başlangıçta oluşturulan koşul ve fiyatlara göre, ileri bir zamanda ve banka biçiminde organize edilen bir piyasada değiş-tokuşunu gerçekleştiren vadeli bir işlem akla gelmelidir (Başçı, 2003). Swaplar genel olarak borsa dışı piyasalarda işlem görürler. Swap sözleşmelerinde, sözleşme teslim tarihi, fiyatı, miktarı, teslim şekli, vadesi ve benzeri bilgiler taraflar arasında özgürce belirlenir.

Swap sözleşmelerine taraf olan katılımcılar ikiye ayrılır. Bunlar araçlar ve son kullanıcılarıdır. Araçlar; swap sözleşmelerine komisyon ücreti almak ya da ticari kâr elde etmek için taraf olan katılımcılardır. Son kullanıcılar ise, spekülasyon yapmak, yüksek getiri elde etmek, düşük maliyetli finansman sağlamak, mali ve ekonomik sebeplerle döviz kuru ve faiz oranı riskini azaltmak niyetiyle swap sözleşmelerine taraf olan katılımcılardır (Selvi, 2000, s. 23).

Görüldüğü üzere bir swap işleminin temelinde değiş tokuş yatmaktadır. Swap işlemleri esas olarak döviz swapı, faiz oranı swapı, ve vadeli hisse senedi swapları olarak 3 grupta sınıflandırılabilir.

i.) Döviz swapı: Bir gerçek veya tüzel kişinin gelecek dönemlerde döviz fiyatlarıyla ilgili değerlendirmelerinin sonucu olarak daha önce sahip olduğu belirli bir döviz cinsinden ödemesi gereken bir yükümlülüğünü diğer bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu diğer bir para birimi cinsinden ödemeli bir yükümlülükle değiştirmek istemesidir. Bu işlemi tersi de yapılabilir (Hull, 2006, s. 40).

Döviz swap sözleşmesinde, iki ayrı para borcu üzerinden mevcut borçların ve alacakların değiştirilmesi söz konusudur. Birbirine karşı iki döviz işlemi bir araya getirilmekte, anlaşmaya varılan süre başlangıcında ve bitişinde bu iki değişik para birimini taşıyan tutarlar taraflar arasında değiş tokuş edilmektedir. Buna karşın, futures ve forward sözleşmelerinde tek bir alım satım vardır.

Döviz kuru riskine karşı korunmak ve swap sözleşmesine taraf olan kişi ve kuruluşların farklı döviz ve mali piyasalardaki borçlanma yeteneklerini kullanarak, erişim olanağı olmayan dövizlerden borçlanma olanakları yaratmak veya daha cazip faiz oranları elde etmek döviz kuru swap'ının temel amacıdır (Öztürk, 2001). İlk döviz swap sözleşmesi, 1981 yılında IBM İşletmesi ile Dünya Bankası arasında yapılmıştır (Chambers, s. 124). Bu işlemden sonra da döviz swap'ı oldukça geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Maden, 2003, s. 27). Çünkü bir çok firmanın yanı sıra; Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, çok uluslu şirketler ve bankalar bu işlemleri yapmaktadırlar (Uzunoglu, 1998, s. 81). Bu gelişimdeki önemli sebepler aşağıda belirtilmiştir (Uluişik, s. 106):

- Sabit faizle borçlanma imkanı sınırlı olan gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş piyasalardan sabit faizli kredilerle swap yapabiliyor olmaları,
- Bazı para birimlerine fon sağlama imkanına karşılık diğer para birimleri ile ilgili ihtiyaçların karşılanamaması sonucu oluşan gereksinim,
- Bazı finansal piyasalarda kredi vadelerinin kısalığı sebebiyle, uzun vadede borçlanma imkanının aranması.

Finansal riskten korunma kapsamında; döviz swapları genellikle belirli bir yükümlülük ile bağlantılıdır. Bir swap'ın ve yükümlülüğün piyasa değeri genellikle farklı getiri eğrileri kullanılarak belirlenir. Tipik olarak, bir yükümlülüğün piyasa değeri; bir ihraççının kredi dağılımını içeren getiri eğrisi kullanılarak ölçülür. Fakat döviz kur swaplarının getiri eğrileri ihraççının kredi dağılımından hariç olarak değerlendirilir. Sonuç olarak, bir borcun faiz oranı duyarlılıkları ve onlarla ilişkili olan swaplar birbirleriyle iyi yapılandırılmış bir hedge işleminin riskten korunma muhasebesine olan uygunluğunu tehlikeye atacak kadar önemli ölçüde büyük farklılıklar gösterebilirler. Yükümlülük ve döviz kur swaplarının faiz oranı duyarlılığı farklı ise, bu riskten korunma ilişkisinde, sadece finansal riskten korunmanın faiz oran riski ve FX riski (Örneğin kredi riski gibi, diğer risklerin dışlanması) dahil edilmelidir (Ramirez, 2007, s. 36).

Yabancı para cinsinden yükümlülüklerin riskten korunmasına ek olarak, döviz swapları yabancı işletmede bulunan net yatırımın döviz risklerinden korunması amacıyla da kullanılır. Bu tip finansal riskten korunma işlemleri için, IAS 39 "net yatırım riskinden korunma" adı verilen korunma muhasebesinin özel bir türünün uygulanması gerektiğini belirtir.

IAS 39 kapsamında, döviz swap'ı yabancı para cinsinden yükümlülüklerden korunmak için en temel araçlardır. Döviz swapları muhasebeleştirilirken; bu swapların değerlerinin belirtilmesinde iki önemli nokta önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi; riskten korunma muhasebesinin uygunluğunu maksimize eden yollarla bu döviz swaplarının finansal riskten korunma araçlarıyla ilişkilerini tanımlamak. İkincisi ise; döviz swapların gerçeğe uygun değerleri hesaplanırken, faiz tahakkuk tutarlarını hariç tutmaktır (Ramirez, 2007, s. 36).

ii.) Faiz oranı swapı : Bir gerçek veya tüzel kişinin gelecek dönemlerde faiz oranlarıyla ilgili değerlendirmelerinin sonucu olarak daha önce sahip olduğu sabit faiz ödemeli bir yükümlülüğü başka bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu değişken oranlı yükümlülük ile değiştirmek istemesidir. Bunun tersi de mümkün olabilir (Hull, 2006, s. 25).

Finans piyasalarında çoğunlukla, faiz ödemeleri ile yerli veya yabancı para birimi cinsinden yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin de takas edildiği swap sözleşmeleri gerçekleştirilmektedir, fakat, faiz swap sözleşmeleri günümüzde gerçekleştirilen swap sözleşmelerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Siems, 1997, s. 4).

Faiz ve döviz swapları en yaygın kullanılan swap sözleşmeleri olmakla birlikte uygulamada başka swap türleri de vardır (Özdemirci, 2000, s. 139). Bunlar; varlık swapları, swap opsiyonları, kokteyl swapları, artan swap, azalan swap, değişken anaparalı swap, baz swap, başlangıç gecikebilen swap ve kuponsuz swaptır (Akay, 2002, s. 34; Öztürk, 2001).

Faiz swapları, değişken faizden sabit faize, sabit faizden değişken faize ya da değişken faizden değişken faize yapılabilir. Genelde, faiz swaplarının vadeleri 1 ile 15 yıl arasında değişebilir. Ancak normalde faiz swap anlaşmasının süresi 2-10 yıl arasında değişmektedir (Ersan, 2003, s. 166).

Faiz swaplarında, döviz swaplarından farklı olarak, anaparaların el değiştirmemesi sonucu risk tutarının sadece faiz ödemelerine bağlı olması nedeniyle uluslararası piyasalarda faiz swapları, döviz swaplarına göre daha çok kabul görmektedir (Nurcan, 2005, s.27).

Çapraz döviz swaplarında ise, farklı faiz yapısı ve farklı para birimlerine göre borçlanan taraflar, sözleşmenin öteki tarafının borcuyla ilgili faiz ve anapara ödemelerini ifa etmek için mutabakata varırlar (Önce, 1995, s. 32).

İşletmelerin swap sözleşmelerini tercih etmelerinin en önemli sebebi; genellikle bilançolarında bulunan vade uyumsuzluğu, kur riski gibi nedenlerdir. Swap işlemlerinin tercih edilmelerinin bir diğer nedeni de; swap işlemlerinin, farklı işletmelerin farklı piyasalardan farklı şartlarla borçlanabilme imkanlarını takas edebildikleri bir finansman yöntemi olmasıdır. Bu kredi türlerinin kullanılmasıyla, borçlanma olanaklarındaki yasal kısıtlamalar aşılabilmektedir. Finansal risklerden korunma ya da ticari amaçla kullanılabilen vadeli takas işlemleri, vadeli futures işlemleri gibi, gerçeğe uygun değeriyle muhasebeleştirilerek değer farkları sonuç hesaplarına yansıtılır (Ateş, 2011, s. 66).

Döviz swaplarında başlangıçtaki anaparaların değişiminin vade sonunda da tekrar takas edilmesi döviz swaplarıyla, faiz oranı takaslarının en önemli farkıdır. Vadeli faiz oranı takaslarında değişim konusu olmayan anapara, faiz hesaplamalarında işlem gören gösterge tutar niteliğindedir (Ateş, 2011, s. 67).

iii.) Vadeli hisse senedi takasları (equity swap): Swap sözleşmesinin taraflarından birinin nominal tutar üzerinden belirli bir hisse senedinin ya da endeksin getirisine (temettüleri de içeren) bağlı ödemeler yaparken, sözleşmenin diğer tarafının aynı nominal tutar üzerinden değişken, sabit ya da başka bir hisse senedinin getirilerine bağlı olarak ödemelerde bulunduğu sözleşmelerdir. Bu swap sözleşmelerine konu olan hisse senetleri negatif getiri de yaratabilir. Böyle bir durumda, sözleşmenin diğer tarafı sözleşmeye konu olan değişken ve sabit ödemeye ek olarak, söz konusu bu negatif getiriye de karşılık zorundadır (Ateş, 2011, s.70).

Yatırımcının portföyünü çeşitlendirmek, uluslararası piyasalara açılmak ve yatırımcıların diğer swap sözleşmelerine girme nedenlerine ek olarak, bu tip swaplar, finansal risklerden korunmak için de kullanılmaktadır. Hisse senedi swaplarında, gerçekte hisse senedi almadan, hisse senedine sahip olunması söz konusu olduğundan, yani yatırımcının elde ettiği nakit akımlarının, o hisse senedine sahip olduğu zamanki nakit akımlarıyla benzer olması ve hisse senetlerinin alım

satımına yönelik çeşitli vergilerden muaf tutulması, yatırımcıların bu takasları vergiden kaçınma amacıyla da kullanmalarına neden olmuştur (Ateş, 2011, s. 70-71).

Finansal riskten korunma muhasebesi kapsamında; bir swap genellikle belirli bir yükümlülük ile bağlantılıdır. Bir swap ve yükümlülüğün piyasa değeri genellikle farklı getiri eğrileri kullanılarak belirlenir. Tipik olarak, bir yükümlülüğün piyasa değeri; bir ihraççının kredi dağılımını içeren getiri eğrisi kullanılarak ölçülür. Fakat swap getiri eğrileri ihraççının kredi dağılımından hariç olarak değerlendirilir. Sonuç olarak, bir borcun faiz oranı duyarlılıkları ve onlarla ilişkili olan swaplar birbirleriyle iyi yapılandırılmış bir finansal riskten korunma işleminin finansal riskten korunma muhasebesine olan uygunluğunu tehlikeye atacak kadar önemli ölçüde büyük farklılıklar gösterebilirler. Yükümlülük ve swap faiz oranı duyarlılığı özellikle farklı olduğu zaman, bu finansal riskten korunma ilişkisinde, sadece faiz oranı riski (kredi riski gibi, diğer risklerin dışlanması gibi) dahil edilmelidir (Ramirez, 2007, s. 33).

Genellikle değerlendirme tarihleri faiz sürelerinin içinde kalmaktadır. Finansal riskten korunma etkinliği test edilirken, bir swap değerlemede faiz tahakkuklarının dahil edilmesi veya edilmemesi etkinliğin sonucunda büyük bir fark yaratabilir. Bu sorunun çözümü basit bir yöntemden geçer; swap'ın gerçeğe uygun değeri hesaplanırken, faiz tahakkuk tutarının bu hesaplama hariç tutulması gerekir. Döviz swaplarında ise bu yöntem; döviz swap'ının gerçeğe uygun değeri hesaplanırken, faiz tahakkuk miktarının bu hesaplama hariç tutulması gerekliliğidir (Ramirez, 2007, s. 36).

Günümüzde, işletmelerin finansal risk yönetiminin önem kazanması ve türev araçlarının kullanımının artmasıyla beraber başta borsaya kote işletmeleri olmak üzere yaptıkları bu risk yönetim faaliyetleriyle ilgili kamuoyunu bilgilendirmeleri gerekmektedir. İlgili tarafların, işletmelerin risk profili, finansal koşulları, performansı, ve risk yönetim uygulamaları gibi konuları hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Risk yönetimi ve kullanılan türev ürünlerle ilgili kamuoyuna bilgi verilmesi de şeffaflık, etkin piyasa disiplininin sağlanması ve risk yönetiminde yüksek standart gibi faktörleri getirmektedir (Yücel, v.d., 2007).

Tüm bu finansal riskten korunma araçlarının temel hedefi; piyasada var olan riski en aza indirerek işletmeleri bu risklere karşı korumaktır.

İşletmelerin yaptıkları tüm bu finansal riskten korunma işlemlerinin belirli koşullar altında muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumda devreye finansal riskten korunma muhasebesi girmektedir. Finansal risklerden korunan işletmelerin, bu korunma için yaptıkları kayıtların üçüncü kişiler tarafından anlaşılabilirliğini arttırmak ve işletmeyle ilgili yorum ve analiz yapanların işlerini kolaylaştırmaktır.

2. BÖLÜM

Finansal Riskten Korunma Muhasebesi

Farklı standart ve tebliğlerde; finansal riskten korunma muhasebesiyle ilgili birbirine benzer bir çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlamalar aşağıda belirtilmiştir:

Finansal Muhasebe Standardı (FAS) 133: Finansal riskten korunma muhasebesi, riskten korunma ilişkisinin ortaya çıktığı tarihten beri, finansal riskten korunma kalem ile riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişikliklerin denkleştirilmesiyle, farklı dönemlerdeki gelir tablolarında raporlanmasının önüne geçen özel bir muhasebe türüdür (FAS 149 “Amendment of Statement 133 on Derivative Instruments and Hedging Activities”).

BDDK Muhasebe Uygulama Yönetmeliğiyle ilgili 1 Nolu Tebliğ: Riskten korunma muhasebesi, riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan değişimlerin, gelir tablosuna aktarılma zamanı ile riskten korunma kalemin değerinde ortaya çıkan değişimlerin meydana geldiği zaman arasında denklik sağlanması sürecidir.

Ululararası Muhasebe Standardı (IAS) 39: Finansal riskten korunma muhasebesi, finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeği uygun değerinde ortaya çıkan değişimlerin kâr veya zarardaki etkilerinin muhasebeleştirilmesidir.

SPK Seri:XI No:25 Nolu Tebliğ: Riskten korunma muhasebesi, riskten korunma amacıyla kullanılan araçlar ile riskten korunma kalemlerin makul değerlerinde ortaya çıkan değişimlerin birbirleriyle netleştirilmesiyle kâr veya zarar olarak finansal tablolara aktarılmasıdır.

İşletmeler kredi riski, faiz oranı riski, döviz kuru riski, enflasyon riski, likidite riski gibi bazı risklerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Risk yönetimi de işletmeler için gelecekte meydana gelmesi beklenen istenmeyen veya olumsuz durumların ortadan kaldırılması veya etkisinin azaltılması için alınacak önlemleri kapsamına alır (Örten, 2001, s. 15-17). Finansal riskten korunma; bir işlemin olası zararının, bu kaybı önlemek için yapılan ikinci bir işlemle, bu zararın kapatılması işlemidir (Korkmaz T., Gürhan S., Akman E., 2009, s. 79). Bu yöntem sayesinde yapılan işlemin sebep olduğu zarar, yapılan ters işlemin kazancıyla dengelenmektedir. Başka bir ifadeyle, finansal riskten korunma, şirketlerin varlıkları, borçları ve portföy yatırımları üzerindeki piyasadaki fiyat dalgalanmalarının olumsuz etkisini azaltmak amacıyla tercih edilen bir yöntemdir. Başka bir tanımla finansal riskten korunma, gelecek bir tarihteki fiyat dalgalanmalarının neden olduğu kayıp riskinin, kârı minimum düzeyde etkileyecek biçimde azaltan bir korunma tekniğidir (Ertürk, 1994, s. 23). İşletmeler türev ürün sözleşmelerini ya spekülasyon yapmak (alım- satım) ya da finansal riskten korunmak için düzenlemektedirler.

IAS 39 uyarınca, finansal riskten korunma muhasebesi, riskten korunma aracıyla riskten korunma kalemin gerçeğe uygun değerlerinde ortaya çıkan değişimlerin kâr veya zarardaki etkilerinin denkleştirilmesidir (IAS-39, m.85). Finansal riskten korunma muhasebesi için gerekli kriterler yerine getirildiği takdirde, şirketler finansal riskten korunma konusu kalemdeki kazanç veya kayıpları dengeleyerek, finansal riskten korunma araçlarından elde ettikleri kazanç ve kayıpları aynı dönemdeki gelir tablosunda muhasebeleştirirler (Beisland ve Frestad, 2012).

Bir finansal riskten korunma işleminin yapılabilmesi için hangi sözleşmenin kullanılacağını bilmekle birlikte kaç sözleşme alınıp satılacağını ve bu alım satımın zamanının da belirlenmesi

gerekmektedir. Alınıp satılacak sözleşme sayısı finansal riskten korunacak sözleşmelerin ve portföyün getiri oynaklığına göre değişebilir (Fabozzi, 1996, s. 299).

Türev ürün sözleşmelerinin yaygın olmadığı dönemlerde, sadece bu sözleşmelerin bilanço dışında gösterilmesi yeterliyken, bu ürünlerin daha düşük maliyetli ve esnek olması nedeniyle giderek yaygınlaşması; bu ürünlerin işletmelerin raporladığı finansal tablolarda bilançoda içinde yer almasına neden olmuştur (Kieso, (2007), s. 868, Jorion, 2003, s. 612, Judge, 2006, s. 408). Buna ek olarak finansal raporlamada türev ürün sözleşmeleriyle ilgili yaşanan bu tip sorunlar, onların kâr veya zarar gibi sonuç hesaplarında önemli bir etki yaratmasına neden olmuş ve bu düzenlemelerin önemi daha da artmıştır (Yücel, 1993, s. 100). Finansal riskten korunmak için yapılan türev ürün sözleşmelerinin temel amacı, finansal riskten korunma varlık veya yükümlülük kalemlerinin kazanç veya kayıplarının riskten korunma aracının kazanç veya kayıpları ile tamamen ya da kısmen karşılanmasıdır.

Türev ürün sözleşmesi düzenleyen işletmeler, düzenledikleri bu sözleşmeyi özün önceliği ilkesine göre değerlendirmelidir. Özün önceliği ilkesi, işlemlerin muhasebe kayıtlarına aktarılması ve onlarla ilgili değerlendirmeler yapılırken biçimlerinden çok özlerinin esas alınması gerekliliğini vurgulamaktadır (Ataman, 2005, s. 9).

Türev finansal araçlar muhasebeleştirirken, türev aracın hangi amaçla edinildiği önemlidir. Türev aracın kısa süreli kâr elde etmek amaçlı mı (alım satım amaçlı), yoksa riskten korunma amaçlı mı elde edildiği belirtilmelidir. Çünkü, türev finansal aracın edinilme amacına göre, muhasebeleştirilmesi de farklılık gösterecektir. Türev ürünleri gerçeğe uygun değerleriyle ölçülür. Fakat, güvenilir bir şekilde gerçeğe uygun değer ölçümü gerçekleşmeyen, yükümlülüğün karşı tarafa ödenmesiyle sona eren, borsaya kote olmayan finansal araçlara bağlı türev ürünlerinin ölçümü, ilk muhasebeleştirmelerinden sonra maliyet bedelleri üzerinden yapılır (Öztürk, 2011, s. 288).

Türkiye’de türev ürün sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi ile ilgili ilk düzenleme SPK tarafından yayımlanan ve borsada işlem görmeyen ama halka açık olan işletmeleri kapsayan 27.08.2001 tarihli Seri: XI No: 19 “Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliği”(SPK, 2001) ile yapılmıştır. Son yayımlanan “Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği”ne göre borsada işlem gören işletmelerin, Avrupa Birliği tarafından kabul edilen haliyle uluslararası muhasebe standartlarını uygulamaları ve finansal tabloların dipnotlarında Avrupa Birliği tarafından kabul edildiği biçimiyle IAS ve IFRS uyarınca hazırlamaları gerekmektedir. Bu şartlar altında, Türkiye’de kabul edilen standartlara paralel olan ve TMSK tarafınca yayımlanan TMS’ler baz alınabilir.

BDDK’nın türev ürünlerinin muhasebeleştirilmesi için yayımladığı ilk düzenleme ise 22 Haziran 2002 tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe 1 Ekim 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe giren “Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı”dır. Ancak yaklaşık dört yıl sonra yani 1 Kasım 2006 tarihinde BDDK tarafınca yayımlanan “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile 22 Haziran 2002 tarihinde yayımlanan muhasebe standartlarının uygulanmasına son verilmiştir (Resmi Gazete, 2006, sayı: 26333).

Finansal riskten korunma muhasebesi uygulayan işletmelerin finansal araçlar ile ilgili dipnotlarında finansal durumları ile ilgili ve işletmenin riskleri ile ilgili açıklama yapmaları gerekmektedir. IFRS 7’de ise finansal riskten korunma muhasebesi ile ilgili finansal tablolarda yapılması gereken dipnot açıklamaları belirlenmiştir. İşletmeler IAS 39’da yer alan her bir finansal riskten korunma işlemi (gerçeğe uygun değer riski, nakit akış riski ve yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma işlemleri itibarıyla) ile ilişkili olan; her bir finansal riskten korunma işleminin özelliğini, finansal riskten korunma aracı olarak belirlenen finansal araçların

özelliğini ve raporlama tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini ve finansal risklerden korunma konusu (korunan) riskleri IFRS-7 kapsamında açıklamakla yükümlüdürler (IFRS-7, m. 22).

Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanması işletmenin tercihinin bırakıldığından, eğer işletme finansal riskten korunma muhasebesi uyguluyorsa, işletme finansal riskten korunma amaçları ve stratejileri ile ilgili bilgi verdikten sonra finansal riskten korunma muhasebesinin mali tablolar üzerindeki etkisinin anlaşılması için IFRS 7’de belirtilen bir takım açıklamalar yapmalıdır. İşletmeler IFRS 7 kapsamında dipnotlarında bilançosuyla ilgili, finansal araçların nasıl sınıflandırıldığı, finansal araçların nasıl değerlendirildiği, finansal araçların sınıflandırılması ve değerlendirilmesine ilişkin muhasebe politikaları neler olduğu, değerlendirilen finansal araçların gelir tablosunda mı, özkaynakta mı raporlandığı, finansal araçların gerçeğe uygun değerle hangi kriterlere göre değerlendirildiği, finansal riskten korunma ve finansal riskten korunma muhasebesi uygulanıp uygulanmadığıyla ilgili soruların cevabı niteliğinde açıklamalar yapılmalıdır (İbiş, 2009, s. 143).

İşletmelerin IFRS 7 kapsamında; kredi riski, likidite riskleri ve piyasa riskleri ile ilgili niteliksel ve sayısal açıklamalar ve bu risklere ilişkin duyarlılık analizleri yapmaları gerekmektedir. Niteliksel risk açıklamaları; maruz kalınan riskleri ve meydana gelme biçimlerini, ilgili risklerin yönetimiyle ilgili hedefleri, politikaları ve bunların süreçleri ve ölçümünde kullanılan yöntemleri, bir önceki dönemden bu güne kadar risklerde ve bu risklerin yönetiminde meydana gelen değişiklikleri kapsamalıdır. Sayısal risk açıklamaları ise, raporlama tarihi başlangıcıyla birlikte ilgili risklere maruz kalma hâliyle ilgili verilen sayısal verilerin özetini ve duyarlılık analizini kapsamalıdır (İbiş, 2009, s. 144).

IAS 39 Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanıp uygulanmayacağını işletmenin takdirine bırakmıştır. Yani işletmeler eğer finansal riskten korunma muhasebesini gerçekleştirmek istiyorlarsa bu seçimi uygulayabilir. Eğer bu muhasebeleştirmeyi yapmak istemiyorlar ise söz konusu muhasebeleştirmeyi yapmayabilirler. Fakat bu finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanmamasının dezavantajı, finansal riskten korunma aracının veya finansal riskten korunma kalemden elde edilen kazançların aynı dönemde gelir tablosuna yansıtılamaması nedeniyle dönemsel kârın dalgalanması ve finansal riskten korunma etkinliğinin ve faydasının azalmasıdır. Finansal riskten korunma muhasebesi, bu etkinlik ve fayda azalmasının önüne geçebilmektedir (Kawaller, 2002, s. 5).

IAS 39 kapsamında korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için belirli koşulların yerine getirilmesi gerekir. Finansal riskten korunmanın başında, finansal riskten korunma ilişkisinin resmi tanımı ve belgelendirilmesiyle birlikte işletmenin risk yönetim hedef ve stratejisinin de belirtilmesi gerekir. Finansal riskten korunma son derece etkin ve finansal riskten korunmanın belirlendiği tarihten başlayarak tüm finansal raporlama dönemleri boyunca finansal riskten korunmanın etkinliğini ölçmek sürekli mümkün olmalıdır (Panaretou, Snacleton, Taylor, 2013). IAS 39 uyarınca finansal riskten korunma muhasebesi, riskten korunma aracıyla riskten korunma kalemin gerçeğe uygun değerlerinde ortaya çıkan değişimlerin kâr veya zarardaki etkilerinin denkleştirilmesidir (IAS-39, m.85). Yani, Finansal riskten korunma muhasebesi için gerekli kriterler yerine getirildiği takdirde, şirketler finansal riskten korunma konusu kalemdeki kazanç veya kayıpları dengeleyerek, finansal riskten korunma araçlarından elde ettikleri kazanç ve kayıpları aynı dönemini gelir tablosunda muhasebeleştirebilirler (Beisland ve Frestad, 2012).

2.1. Finansal Araçların Değerleme Ölçüleri ve Değerlenmesi

IAS 39 finansal araçlarla ilgili bazı işlemleri kapsamamaktadır. Örneğin kendi özkaynak araçları, sigorta sözleşmeleri, leasing sözleşmeleri, spesifik finansal garantiler, iklime dayalı türev

ürünler, nakte çevrilemeyen borçlar (ya da başka finansal araçlar), bağlı ortaklıklardaki (subsidiary), iştiraklerdeki (associates), ortak teşebbüslerdeki (joint venture) faizler, personel fayda planlamaları, hisse bazlı ödeme işlemleri, ticari ortaklıklarda yapılan alım satım sözleşmeleri, ticari birleşmelerde yapılan şartlı ödemeli sözleşmeler, bazı finansal garanti sözleşmeleri ve bazı ticari mal sözleşmeleri IAS 39 kapsamı dışında tutulur (Ramirez, 2007, s. 2)

Bir finansal araç, işletmeyle ilgili finansal araç sözleşmesinin tarafı olması halinde finansal tablolara aktarılır. Finansal borçlarla ilgili yükümlülüğün tamamlanması halinde söz konusu borç, bilanço dışı bırakılır (Öztürk, 2011, s. 286).

Finansal riskten korunma muhasebesi, riskten korunma kaleminin veya riskten korunma öğeleri üzerindeki kazanç ve kayıplarının (veya gelir ve giderler) aynı dönemde kâr veya zararda tanınması için riskten korunma aracı üzerindeki kazanç ve kayıpları etkinleştirmek ve korunma aracı ile ilgili kayıpları belirtmek için, kullanılan bir tekniktir (Ramirez, 2007, s.7).

Bazı finansal riskten korunma ilişkilerinde finansal riskten korunma kalem ve finansal riskten korunma aracı farklı değerlendirme ölçütleri ile değerlendirilmekte ve kayıtlara alınmaktadır. Bundan dolayı da riski dengelemede ortaya çıkan kazanç veya kayıplar farklı muhasebe dönemlerine ilişkin gelir tablolarında raporlanmakta, bu da muhasebe tutarsızlıklarının artmasına sebep olmaktadır. Riskten korunma muhasebesi bu farklı zamanlarda raporlanan kazanç veya kayıpların yarattığı tutarsızlığın önüne geçilmesi amacıyla oluşturulmuştur (Accounting Forum, s. 176; Hernandez, 2004, s. 176).

Finansal riskten korunma konusu kalem ve finansal riskten korunma araçlarıyla ilgili nakit akışlarında veya söz konusu araçların ve kalemin gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan değişikliklerin denkleştirici etkileri, finansal riskten korunma kapsamında, muhasebeleştirilir (Öztürk, 2011, s. 289).

Finansal riskten korunma kalem ile riskten korunma aracı arasında standartlarda belirtilen bir riskten korunma ilişkisi varsa ve yine standartlarda belirtilen belli koşullar yerine getirilirse riskten korunma muhasebesi uygulanabilir. Riskten korunma muhasebesinin daha iyi anlaşılması açısından, riskten korunma aracı ve riskten korunma konusu kalemi tanımlamak gerekmektedir. IAS 39'a göre bazı yazılı opsiyonlar hariç olmak üzere işletme dışındaki bir tarafı içine alan tüm türev ürün sözleşmeleri riskten korunma aracı olabilir. IAS 32'ye göre finansal araç "bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal araçta artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir." (TMS 32, m. 11). IAS 39'a göre finansal araç ise, "Riskten korunma aracı, gerçeğe uygun değerinin veya nakit akışlarının riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemesi beklenen türev araç ya da (sadece döviz kuru riskinden korunma amaçlı işlemler için) türev olmayan finansal varlık veya borçlardır." (IAS 39, m. 9). IAS 39 göre finansal riskten korunma kalemi ise, " (a) işletmeyi gerçeğe uygun değerinde veya gelecekte elde edilecek nakit akışlarında değişiklik olması riskine maruz bırakan, (b) riskten korunma olarak sınıflanan bir varlık, yükümlülük, kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı işletmedeki net yatırımdır." (IAS 39, m.9).

Riskten korunma araçları, korunma konusu kalemin riskini düşürmek amacıyla meydana getirilmiş finansal araçlardır. Bu araçlara örnek olarak bütün türev araçları verilebilir. Fakat, türev araçlarından biri olan yazılı opsiyonların meydana gelme ihtimali olan potansiyel zararlarının opsiyon priminden (gelirden) daha fazla olması ihtimalinin nedeniyle, bu yazılı opsiyonlar finansal riskten korunma aracı olarak kullanılamaz. Ancak, bu yazılı opsiyonlar, IAS 39 kapsamında, satın alınan opsiyonun netleştirilmesi için kullanılması durumunda, bu yazılı opsiyonlar finansal riskten korunma aracı olarak kabul edilebilir. Buna ek olarak, IAS 39 kapsamında, bir finansal aracın belirli bir bölümü finansal riskten korunma aracı olarak belirlenebilir. Bir opsiyonun içsel değeri finansal riskten korunma aracı olarak belirlenebilirken, bu opsiyonun zaman değerinin ise normal bir şekilde

(finansal riskten korunmadan) muhasebeleştirilmesi bu hususa örnek gösterilebilir (Ateş, 2011, s.85- 86).

Tipik olarak, finansal riskten korunma muhasebesi, finansal riskten korunma pozisyonunun kârı veya zararı olarak, finansal tablolarda, aynı dönemde ve/veya aynı yerde finansal riskten korunma araçlarının üzerindeki kazanç veya kayıplarını içerir (E.Y., 2014; s.3364).

Ölçüm farklılıkları, finansal riskten korunma, varlık veya yükümlülüklerde muhasebeleştirilen finansal riskten korunma enstrümanlarından farklı olarak ölçülmesiyle ortaya çıkar. Bunun örneği, maliyet olarak finansal tablolarda muhasebeleştirilen stoklar olabilir. Fakat, bu değer, aynı nitelikteki stokları, önceden belirlenmiş bir fiyattan satılmasını sağlayan forward sözleşmesiyle, finansal riskten koruyabilir. Bu durumda, hem finansal riskten korunma enstrümanları, hem de finansal riskten korunma pozisyonları ortaya çıkar ve finansal tablolarda muhasebeleştirilir, fakat, bu stokların farklı bazda ölçülmesi de muhtemeldir (E.Y., 2014, s. 3364).

Ölçüm farkından kaçınmak, teorik olarak çeşitli şekillerde başarılabilir. Forward sözleşmelerinde, gerçekleşmemiş kazanç veya kayıpları muhasebeleştirilmeyebilir ve kazanç veya kayıpların tahakkuk edilmesi varlıklardan biri satılana kadar ertelenebilir (örneğin; varlık veya yükümlülük olarak veya sözleşme konusu varlığın defter değeri dahil edilerek ayrılabilir). Buna alternatif olarak, eğer, forward sözleşmesinin gerçekleşmemiş kazanç veya kayıpları kâr veya zararda muhasebeleştirilseydi, sözleşme konusu varlığın ölçüm esası kâr veya zararda gerçeğe uygun değer değişikliklerini yansıttacak şekilde değiştirilebilir (E.Y., 2014, s. 3364).

2.2. Finansal Riskten Korunma Muhasebesi İle İlgili Koşullar

Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için FAS 133 ve IAS 39 gibi tüm standartlarda birtakım koşullar getirilmiştir. Fakat bazı düzenlemelerde yer alan koşullar diğer düzenlemelerde yer alan koşullardan farklıdır.

IAS 39 standardına göre finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için aşağıdaki koşulların tamamının karşılanması gerekir.

- Finansal riskten korunma işleminin başında, finansal riskten korunma ilişkisiyle işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına sebep olan risk ve risk yönetimi amaç ve stratejisinin resmi bir belgeye dayanan resmi bir tanımın bulunması. Ayrıca bu belgenin de; finansal riskten korunma aracının belirlenmesini, finansal riskten korunma konusu varlık veya işlemi, korunma konusu riskin yapısını ve işletmenin alakalı finansal riskten korunma aracının varlığın gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışlarında meydana gelen ve korunan riskle ilişkilendirilebilen değişimleri dengelemedeki etkinliğini nasıl ölçeceğini içermesi gerekir.
- Finansal riskten korunma işleminin, korunan riskle ilişkilendirilen gerçeğe uygun değerindeki ya da nakit akışlarındaki değişimleri dengelemede oldukça etkin olması (%80-%125) ve ilişkili finansal riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisiyle tutarlı olması beklenir.
- Nakit akışı riskinden korunma işlemlerinde, finansal riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin fazla olması ve nakit akışlarındaki değişimlerin kar veya zararı etkileyebilecek özellikte olması gerekir.
- Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir biçimde ölçülebilmelidir. Finansal riskten korunma konusu kalemin korunulan finansal riskle ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değeri ve nakit akışlarıyla finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir biçimde ölçülebilir olması gerekir.

- Finansal riskten korunma işlemi raporlama dönemlerinde değerlendirilir ve tanımlandığı bütün finansal raporlama dönemleri süresince oldukça etkin olması beklenir.

FAS 133'te her korunma türü için koşullar korunulacak olan risklere göre ayrı ayrı belirtilmiştir. Genel olarak koşulların çoğu her korunma türü için geçerli olurken, bazı korunma türleri için ekstra koşullar getirilmiştir. FAS 133 kapsamında finansal riskten korunmanın yapılabilmesi için aşağıdaki şartların karşılanması gerekir

FAS-133'te Yer Alan Riskten Korunma Muhasebesi Koşulları

Gerçeğe Uygun Değer Korunması

- Korunmanın başlangıcında, korunma ilişkisi, işletmenin risk yönetim amacı ve korunma stratejisi, korunma aracı ile korunulan aracın ve korunulan riskin niteliği, riskten korunma aracının korunmada etkinliğinin nasıl ölçüldüğünün resmi bir belgeye dayandırılması.
- Hem korunmanın başlangıcında hem de sürdürülürken, riske karşı korunma ilişkisinin, riske karşı korunmanın belirlediği dönemde korunulan risk ile ilişkisi korunulabilen gerçeğe uygun değer ve nakit akışı değişikliklerini dengelemede oldukça etkin olması beklenir.
- Eğer pozisyon sözleşmesine, kayıtlara alınmış bir varlık veya yükümlülüğün veya kayıtlara alınmamış bir işletme taahhüdünün riskinden korunmak amacıyla taraf olunmuşsa, riskinden korunulan unsur ve opsiyon sözleşmesinin kombinasyonu en azından kombinasyonun gerçeğe uygun değerindeki olumsuz değişim sonucu zarar etme riskine maruz kalma potansiyeline sahip olduğu kadar, kombinasyonun gerçeğe uygun değerindeki olumlu bir değişim sonucu kazanç elde etme potansiyeline de sahiptir.
- Bu ilk üç koşulun haricinde, riskten korunulan kalemin neler olabileceğine ilişkin standartta 21 numaralı paragrafta yer alan koşullarında karşılanması gerekmektedir.

Nakit Akış Korunması

- FAS-133'te yer alan “Gerçeğe Uygun Değer Korunması” ile ilgili geçerli olan ilk üç koşula aynıdır.
- Eğer riskten korunma aracı, kayıtlara alınmış finansal varlık veya borçlarla ilgili değişken oranlı faiz tahsilatı veya ödemeleri riskinden korunmak amacıyla kullanılıyorsa, riskten korunma aracı değişken nakit akışlarına sahip varlık ile değişken nakit akışlarına sahip borç arasında bir ilişki olmalıdır ve bu ilişki nakit akışlarının dengelemede yüksek derecede etkin olmalıdır.
- Bu ilk üç koşulun haricinde, riskten korunulan tahmini kalemin neler olabileceğine ilişkin standartta 29 numaralı paragrafta yer alan koşullarında karşılanması gerekmektedir.

Kur Riskinden Korunma

- **Kesin Bir Taahhüdün Riskten Korunması** standartta daha önce belirtilen gerçeğe uygun değer korunması için gerekli olan koşulların tümü bu korunma türü için geçerlidir.
- **Satışa Hazır Menkul Kıymetlerin Riskten Korunması** standartta daha önce belirtilen gerçeğe uygun değer korunması için gerekli olan koşulların tümü ve
 - a) yatırımcının fonksiyonel para birimi üzerinden işlem gören ve bir borsada işlem görmeyen menkul, ve
 - b) menkul sahibine ait olan kâr payı ve diğer nakit akışlarının hepsi menkulün satışı sonucu elde edilmesi beklenen para birimi ile aynı para birimi üzerinden belirtilmelidir.

Muhtemel Nakit İşlemlerin Nakit Akışlarının Riskten Korunması

- a) Kur farkı riskine maruz olan işletme birimi riskten korunma aracına da taraf olur,
- b) Finansal riskten korunma işleminde kullanılan para birimi işletme biriminin fonksiyonel para biriminden farklıdır.
- c) Standartta daha önce belirtilen nakit akış korunması için gerekli olan koşullardan 3. koşul hariç tüm koşullar.
- d) Eğer finansal riskten korunma işlemi yabancı para birimi üzerinden tek başına tahmin edilmiş işlemler grubundan oluşuyorsa, yabancı para birimi cinsinden beklenen nakit girişleri ve nakit çıkışları aynı grup içinde sınıflandırılmaz.

Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için, standartlarda sayılan tüm koşulların aynı anda yerine getirilmesi gerekmektedir. Koşullardan bir tanesi bile yerine getirilmediği takdirde riskten korunma muhasebesi uygulanamaz. Riskten korunma muhasebesi uygulanırken, bu koşullardan bir tanesi bile ortadan kalkarsa riskten korunma muhasebesi uygulamasına son verilir (PWC, 2013; s. 1-4 / Executive summary).

Çok büyük miktarda ve değerinde riskten korunan kalemi olan işletmeler için riskten korunma muhasebesi koşullarının yerine getirilememesi, riskten korunma muhasebesi uygulanamaması sonucu kârlarının önemli bir şekilde dalgalanmasına neden olacaktır (McDonnell, 2004, s. 8).

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde IAS 39 esas alınarak riskten korunma muhasebesi ile ilgili yapılması gereken açıklamalardan bahsedilecektir.

2.3. Finansal Riskten Korunma Muhasebesinin Etkinliği

IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma etkinliğinin güvenilir olarak ölçülebilmesi gereklidir. Nakit akışlarıyla riskten korunma aracının gerçeğe uygun değeri ve riskten korunma konusu kalemin korunan riskle ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerinin ölçümünün güvenilir bir biçimde yapılması gerekir (IAS 39, m. 88).

FAS 133 ve IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilmeli ve tanımlı olduğu bütün finansal raporlama periyotları süresince sürekli etkin olmalıdır. Bu nedenle, FAS 133 kapsamında, en az üç ayda bir mali tabloların hazırlandığı veya sonuç hesaplarının (gelir ve giderlerin) kaydedildiği tarihlerde, etkinliğin ölçülmesi gerekir. IAS 39 kapsamında ise işletmenin, en azından ara dönem ya da yıllık mali tablolarını hazırladığı dönemlerde finansal riskten korunma etkinliğini değerlendirmesi gerekir.

Koruma aracı ile korunma konusu kalem arasında bir korunma etkinliği var olması riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için gereklidir. Bu korunma etkinliği, finansal tabloların hazırlık döneminde asgari olarak düzenlenmelidir.

IAS 39 finansal riskten korunma muhasebesi, etkinliğin ölçülmesinde iki farklı testin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu testler; geleceğe dönük (prospective), ve geçmişe dönük (restropective) testlerdir (PWC, 2005, A., s.14). Geleceğe dönük riskten korunma işleminde etkinliğin ölçülmesi; bu korunma işleminin başlangıcından itibaren, finansal riskten korunma enstrümanının ileri tarihlerdeki sağlayacağı getirilerin, finansal riskten korunma varlığın veya yükümlülüklerin değer artış veya azalışlarının korunma boyunca karşılanıp karşılanmadığını değerlendirir. Kısaca finansal riskten korunmanın kalan süresi (kalan vadesi boyunca) içerisinde etkinliğini tespit eder. Bu testin riskten korunma döneminin başında ve ardından her üç ayda bir yapılması; eğer yapılmıyorsa en azından her finansal raporlama döneminde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Okudan, 2010). Geçmişe dönük test ise; finansal riskten korunmanın geçmiş belirli bir dönemindeki, riskten korunmanın etkin olup olmadığı tespit eder (Ateş, 2011, s. 86).

Finansal riskten korunma muhasebesinin etkinliğinin ölçülmesinde standart, tek bir yöntem belirlememekle birlikte, farklı yöntemlerin kullanılmasına da izin vermiştir. Kawaller ve Coughlan'a göre finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için yerine getirilmesi gereken koşullardan en zor olanının finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında ortaya çıkan değişimin oldukça etkin olması şartıdır (Kawaller ve Steinberg, 2002, Coughlan v.d., 2004, s. 4).

IAS 39 şirketlerin kendi risk yönetim stratejilerine uyumlu yöntemleri seçebileceğini vurgulayarak, etkinliğin ölçümünde kesin bir yöntem belirtmemiştir. (Ateş, 2011, s. 86). Bu nedenle işletmeler, IAS 39'un 147. Maddesine göre, finansal riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde risk yönetim stratejisine göre farklı yöntemler uygulayabilmektedirler. Fakat uygulanan bu yöntem hem mantıklı olmalı hem de işletmeler finansal riskten korunmanın etkinliğinin ölçümünde, uygulamayı tercih ettiği yöntemi tüm finansal riskten korunma dönemleri boyunca aynı yöntemi uygulamayı sürdürmeleri gerekmektedir.

IAS 39 kapsamında, bir riskten korunma işleminin etkin olabilmesi için finansal riskten korunma enstrümanının gerçeğe uygun değerinde oluşan veya kuvvetle muhtemel olarak meydana gelmesi beklenen tahmini nakit akışlarının değerindeki artış veya azalışların; korunan varlığın veya yükümlülüğün gerçeğe uygun değerindeki değer artış veya azalışlarının, en az %80 en fazla %125 oranında gerçekleşmesi gerekmektedir (Ramirez, 2007, s. 19). Bu uygulamada rasyo analizi olarak da bilinmektedir. Örneğin; bir varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen 200 TL'lik bir düşüş varsa ve finansal riskten korunma aracında ise 220 TL'lik bir artış mevcut ise korunma oranının etkinliği $(220 / 200) \%110$ veya $(200 / 220)$ yaklaşık %91 olmaktadır ve yukarıda belirtilen oranların arasında kaldığı ve bu oranları aşmadığı için bu korunma etkindir denilebilir (PWC, 2009, s.10087).

Örneğin; P ana ortağının fonksiyonel para birimi TL'dir ve fonksiyonel para birimi Amerikan doları olan X iştiraki, ve fonksiyonel para birimi avro olan Y iştirakiyle iki yurtdışı faaliyeti vardır. Y iştiraki, gelecekte belirli bir tarihte sabit tutarda Amerika doları satıp, sabit tutarda TL almak için döviz forward sözleşmesi elinde tutmaktadır. P ana ortağı, X iştirakindeki yatırımlarını, döviz forward sözleşmesiyle, net yatırım riskinden korunma olarak belirlemek istemektedir. Finansal riskten korunma riski, X iştirakinin Amerikan doları cinsinde net varlıklarını TL'ye çevirirken TL/US\$ döviz riskine maruz kalmasıdır (Deloitte-C;2013;s.738-739).

P ana ortağı, döviz riskini sadece spot oranlara göre (forward kur oranlarına göre değil) belirlemek istemektedir. X iştirakinin açılıştaki net varlıkları, 1 milyon Amerikan dolarıdır ve X iştirakinin tüm açılıştaki net varlıklarını, P ana ortağının konsolide finansal durum tablosunda

finansal riskten korunma olarak belirlenmesini amaçlamaktadır. Açıklama amacıyla, döviz forward sözleşmesinin gerçeğe uygun değeri hesaplanırken, iskontosuz spot oranının ve forward oranının aynı olduğu varsayılmıştır (örneğin, burada forward noktalarının farklarının gerçeğe uygun değeriyle değerlendirilmesi bakımından bir kazanç/kayıp bulunmamaktadır) (Deloitte-C;2013;s.738-739).

Tablo 2. Finansal Risklerden Korunma Etkinliğinin Ölçümündeki Örnek Spot Oranlar

	Açılış Oranı	Spot	Kapanış Oranı	Spot	Ortalama Oranı	Spot
US\$/TL	2,30		2,36		2,33	
€/TL	2,80		3,00		2,90	
€/US\$	1,34		1,30		1,32	

P ana ortağının, X iştirakinin belirlenen net varlıklarını konsolide finansal tablolarda çevrimi:

Açılışta belirlenen net varlıklar: 1.000.000 US\$ X 2,30= 2.300.000 TL

Kapanışta belirlenen net varlıklar: 1.000.000 US\$ X 2,36= 2.360.000 TL

X iştirakinin net varlıklarının

çevriminden kaynaklanan kazanç: 2.360.000 TL - 2.300.000 TL = 60.000 TL

Y iştirakinin finansal tablolarında spot kur oranıyla ilgili döviz forward sözleşmesini kazanç/kayıpları:

Alınan TL 2.300.000 TL satın alımı @ 3.00= 766.667 €

Ödenen US\$ 1.000.000 US\$ satımı @ 1,34 = 746.269 €

Bu dönemdeki kazanç/kayıp 20.398 €

Finansal riskten korunma riskiyle ilgili, finansal riskten korunma muhasebesinin yokluğunda konsolide kâr ya da zarardaki türevin etkisi:

Kazanç/kayıp 20.398 € X 2,90 (ortalama spot oran) = 59.154 TL

Eğer, finansal riskten korunma aracı Y iştirakinin fonksiyonel para birimi olan avro dan P ana ortağının fonksiyonel para birimi olan 'TL' ye çevrimi, yok sayılırsa, finansal riskten korunma kısmi olarak etkinsiz olur. Finansal riskten korunmanın etkinliği %98.5 (59.104/ 60.000) dir. Bu oranda %80 ile %125 parametreleri arasında olduğu için, bu finansal riskten korunmanın, bu dönemde yüksek derecede etkin olduğu söylenebilir.

UFRYK 16, etkinliğin, ana ortağın fonksiyonel para birimi referans alınarak belirlenmesi gerektiğini vurgular. Uygulanan bu yaklaşımın etkisi, finansal riskten korunma etkinliğinin değerlendirilmesinin bir parçası olarak, Y iştirakinin türevleriyle ilgili diğer kapsamlı gelirlerde muhasebeleştirilen ortalama spot oranı ve kapanış spot oranı arasındaki farkın dahil edilmesidir.

Kazanç/kayıp 20.398 € X 2,90 (ortalama spot oran)= 59.154 TL

Kazanç/kayıp 20.398 € X 3,00 (kapanış oranı) = 61.194 TL

Fark = 2.040 TL

Yukarıda açıklanan ilave miktar, finansal riskten korunmanın etkinliğinin değerlendirilmesine dahil edildiğinde, $((59.154+2040=61.194)/ 60.000= 1,02)$ finansal riskten korunma %102 etkindir.

P ana ortağın, döviz forward sözleşmesi elinde tutarsa, döviz forward sözleşmesinden türetilen kazanç kayıplar yalnızca US\$ cinsinden gösterilecektir. Çünkü, döviz forward sözleşmesinin ayağı olan TL, P ana ortağının fonksiyonel para birimi olduğu için, döviz kur riski oluşturmaz. Finansal riskten korunma aracının kazanç/kayıpları X iştirakinin US\$ cinsinden net varlıkları TL'ye çevrilmesiyle dengelenir. Farklı bir değerlendirmede, P ana ortağının grup hesaplarında, X iştirakinin net varlıkları için bu grup uzun US\$ pozisyona sahiptir ve kısa US\$ pozisyonunda, döviz forward sözleşmesinin ayağı olarak US\$ cinsinden ödenecektir. Bu yüzden finansal riskten korunma ilişkisi son derece etkindir.

Korunma etkinliği için, IAS 39 herhangi bir test yöntemini zorunlu tutmamasına rağmen, IAS 39 'da sözü edilen çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler arasında; kuramsal türev enstrüman yöntemi, temel şartların karşılaştırılması yöntemi, rasyo analizi yöntemi ve regresyon analizi gibi çeşitli istatistiğe de dayanan yöntemler sıklıkla kullanılmaktadır.

Kuramsal türev enstrüman yönteminde, finansal riskten korunan varlık ile benzer niteliklere sahip olan türev enstrümanın gerçeğe uygun değer ya da nakit akış değişiklikleri ile gerçek türev enstrümanın gerçeğe uygun değer ya da nakit akış değişikliklerinin kümülatif olarak karşılaştırılmasıyla, finansal riskten korunmanın etkinliğinin belirtilmesidir (PWC, 2009, s. 10097).

Temel şartların karşılaştırılması yöntemi ise, finansal riskten korunan kalem ile finansal riskten korunma enstrümanı arasındaki, fiyat, vade, döviz cinsi, anapara gibi bir takım şartlar tarafından uyumlu olup olmadığının araştırılmasıdır. Eğer bu şartlar birbiriyle uyumluysa bu finansal riskten korunmanın oldukça etkin olması beklenir (PWC, 2009, s.10092).

Rasyo Analizi, riskten korunan kalemin gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışındaki değişiklik ile riskten korunma enstrümanın gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışındaki değişikliğin karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma, korunma işleminin toplam kazanç veya kaybının incelenmesinde dönem dönem yapılabileceği gibi kümülatif olarak da yapılabilmektedir (KPMG, 2011, s. 5).

Regresyon analizi yöntemi, Bağımlı değişken olan riskten korunan varlık ile bağımsız değişken olan riskten korunma enstrümanın geçmiş veriler ışığında ikisi arasında etkin bir korunma ilişkisi olup olmadığına karar verilmesine yardım eden bir yöntemdir. Regresyon analizi bu değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde, bir değişkene verilen değer ile diğer değişkenin değerinin bulunmasına ya da tahmin edilmesini sağlar (PWC, 2009, s.10100, KPMG, 2011, s.5-6). Kısaca regresyon analizi işletmelere bu iki değişken arasındaki ilişkinin ifade edildiği bir denklem sunar (Köksal, 1995, s. 357).

IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma etkinliği güvenilir olarak ölçülebilmelidir. Koruma aracı ile korunma konusu kalem arasında bir korunma etkinliğinin var olması riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için gereklidir. Bu korunma etkinliği, finansal tabloların hazırlık döneminde asgari olarak düzenlenmelidir. IAS 39, şirketlerin kendi risk yönetim stratejilerine uyumlu yöntemleri seçebileceğini vurgulayarak, etkinliğin ölçümünde kesin bir yöntem belirtmemiştir. IAS 39'un 147. Maddesine göre, finansal riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde risk yönetim stratejisine göre farklı yöntemler uygulayabilmektedir. Fakat uygulanan bu yöntem hem mantıklı olmalı hem de işletmeler uygulamayı tercih ettiği yöntemi tüm finansal riskten korunma dönemleri boyunca uygulamayı sürdürmelidir.

Muhasebe standartları, yalnızca güçlü bir kuramsal temele sahip olmakla kalmamalı, aynı zamanda uygulanabilir de olmalıdır. Muhasebe standartlarını uygulamada işler olmalı ve standardın uygulanabilmesi için, gereken çalışmaların getireceği maliyet, standardın uygulanması ile ortaya

çıkacak faydadan az olmamalıdır (Hernandez, 2003). Bu nedenle hedge etkinliklerinin belirlenmesi için gerekli olan etkin veri setinin oluşturulmasının zorluğu ve standardın birden fazla ölçüm yönteminin uygulanmasına izin verilmesi, etkinlik ölçüm problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu kafa karışıklığının giderilmesi içinde, IAS 39’da etkinliğin nasıl yapılacağına ilişkin bir örnekte yer alması gerekmektedir.

2.4. Finansal Riskten Korunma Muhasebesinin Belgelendirilmesi

Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulamastıyla ilgili diğer bir şart ise, finansal riskten korunma işleminin nasıl meydana getirildiği, risk yönetiminin amaç ve stratejilerin neler olduğu, finansal riskten korunma aracı ve korunma konusu kalemin neler olduğu, yapılan bu işlemin hangi riske karşı koruma sağladığı, riskin yapısını ve gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunan riskle ilişkilendirilebilen değişiklikleri dengelemedeki etkinliğin nasıl ölçüleceğini kapsayan bir belgelemenin hazırlanmasıdır (Okudan, 2010). Kısaca eğer bir işletme finansal risklere karşı korunmayı amaçlaması durumunda, ileride kuvvetle muhtemel olarak gerçekleşecek tahmini bir işlemin, üçüncü kişilerle yapıldığı ve işletmenin kârını ya da zararını etkileyebilecek nitelikteki nakit akışlarında değişikliklere neden olabileceği dair bir belgelendirme hazırlanmalıdır. Gelecekte gerçekleşeceği düşünülen tahmini işlemin zamanını ve tutarını belgelendirilmelidir (PWC, 2005, H., s. 17).

Finansal riskten korunmayla ilgili; risk yönetim amacı ve stratejisi, finansal riskten korunma ilişkisinin türü, korunan riskin niteliği, riskten korunma aracının ve riskten korunan kalem veya işlemin niteliği, gerçekleşmesi olasılığı yüksek olan işlem ve etkinliğin ölçümünde kullanılan tekniğin belgelendirilmesi gerekmektedir (PWC, 2005, H., s. 17). Belgelendirmenin yapılmaması, finansal riskten korunma ilişkisinin riski dengelemede ne kadar etkin olursa olsun, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanamaması demektir. Firma finansal riskten korunana riskin niteliğine dair açıklama yapmalıdır. Döviz kuru riski, kredi riski, faiz oranı riski, gibi riskler bunlara örnek gösterilebilir. Belgelendirmede finansal riskten korunma etkinliğinin nasıl ölçüldüğüne dair detaylı bilginin yer alması gerekmektedir ((McDonnell,2004, s.8).

Kısaca, bir finansal riskten korunan işletme, finansal riskten korunma muhasebesini uygulamak istiyorsa, bu işletmenin hazırladığı belgede aşağıdaki bilgiler yer almalıdır (Lopes, 2007, s. 38):

1. Riskten korunma amacının ve stratejisinin tanıtımı;
2. Hangi tür riskten korunma amaçlı olarak yapıldığının açıklanması;
3. Firmanın karşı karşıya kaldığı risk türü (faiz, fiyat , kur riski vb).
4. Riskten korunan varlığın detaylı tanıtımı; Eğer korunan varlık kuvvetle muhtemel bir tahmini işlem ise; Bu varlığın; korunma tutarı, işlem türü, işlemin zamanı, fiyatı, neden kuvvetle muhtemel bir işlem olduğu, özkaynaklarda ertelenen kazanç veya kaybın tekrar sınıflandırma yönteminin de belirtilmesi gerekir.
5. Finansal riskten korunma enstrümanının tanımlanması.
6. Geleceğe yönelik olarak etkinlik testinin değerlendirilmesi Bu etkinlik testinde uygulanan yöntemin ve testin açıklanması, testin tekrar yapılma sıklığı, geçmişte yapılan testlerin testinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Örneğin, İşletme 250.000 USD’lık bir makine alım taahhüdüyle ilgili, USD kurundaki olası değer artışlardan korunmak için vade süresi aynı olan USD alım işlemi gerçekleştirmiştir. Bu işlem

uygun bir belgelemenin oluşturulmasıyla beraber riskten korunma işlemi olarak kabul edilebilecektir. Bu işleme ilişkin belgelendirme şu şekilde yapılacaktır (Ateş, s.89):

Tablo 3. *Finansal Riskten Korunma İşleminin Belgelendirilmesi Örneği:*

Finansal Riskten Korunma İşleminin Belgelendirilmesi	
Finansal Riskten Korunma İşleminin Amacı	USD kurundaki olası bir artış sonucunda;250.000 USD’lik taahhüdün değerinin artması sonucunda ortaya çıkan kaybın karşılanması
Riskten Korunan Riskin Cinsi	Kur riski
Riskten Korunma Muhasebesinin Cinsi	Gerçeğe uygun değer riskinden
Riskten Korunma Aracı	31.12.2015 vadeli 250.000 USD; karşı tarafın XYZ Bankası olduğu vadeli USD alım taahhüdü.
Riskten Korunma Konusu Kalem	01.12.2014 tarihinde imzalanan 31.12.2015 Y A.Ş.’nin mal alım taahhüdü.
Finansal riskten Korunma Etkinliğinin Değerlendirilmesi	Geleceğe dönük testler, her finansal dönem sonunda türev işleminin etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla, USD kurundaki artışlarla ilgili meydana getirilen farklı senaryoların analiz edilmesi metoduyla gerçekleştirilen, karşı taraf kaynaklı kredi risklerinin düzenli takibi.
	Her finansal dönem sonunda, rasyo analizinin kullanılmasıyla, geçmişe yönelik test uygulanarak, yapılan alım taahhütlü varlık türev işlemindeki değer değişim oranının %80 ile %125 arasında olması halinde, bu finansal riskten korunma işleminin etkin olduğu kabul edilir.

Kaynak: Ateş, 2011, s.89.

2.5. Finansal Riskten Korunma Muhasebesinin Sona Ermesi

Riskten korunma işleminin etkin olmadığı fark edilmesi halinde, IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma muhasebesinin son etkin olduğu tarihten sonraki dönemler için riskten korunma muhasebesi uygulamasına son verilmesi gerekmektedir. Özetle, finansal riskten korunma etkinliğin bitmesi durumunda riskten korunma işlemi de sona erer. Fakat, bu etkinlik şartının haricinde, bazı durumların meydana gelmesi halinde, finansal riskten korunma işleminin

sonlandırıldığı varsayılır (Ateş, 89). Örneğin; finansal riskten korunma konusu kalemin vade tarihinde elden çıkarılması durumunda; benzer bir şekilde, tahmini bir işlemin finansal riskten korunurken tahmini işlemin meydana gelmemesi halinde, finansal riskten korunma ilişkisinin iptal edilmesi ya da riskten korunma şartlarından herhangi birine uyulmaması veya yerine getirilmemesi halinde finansal riskten korunma muhasebesi sona erer (Akgül ve Akay, 2004, s.196).

Bunlara ek olarak; finansal riskten korunma aracının süresinin dolması ya da elden çıkarılması da finansal riskten korunmanın sonlandırılmasına neden olur (Resmi Gazete, 2014, sayı: 28910). Benzer bir şekilde nakit akış riskinden korunan tahmini bir işlemin artık gerçekleşmesinin beklenmediği bir durumda, bu işlem için yapılan finansal riskten korunma muhasebesine son verilmelidir (Ateş, s.89). Fakat, daha önceden belgelendirilmesi koşulluyla, finansal riskten korunma aracı yerine riskten korunma ilişkisini devam ettirecek başka bir aracın kullanılması halinde, finansal riskten korunmanın sonlandırılmasına gerek yoktur. Ayrıca, işletmeye tekrar farklı bir riskten korunma ilişkisi yaratılması koşulluyla işletme kendi isteğiyle sahip olduğu finansal riskten korunma işlemini sonlandırabilir (IFRS foundation, 2011; Ateş, 2011, s. 90).

3. BÖLÜM

Finansal Riskten Korunma Muhasebesinin Kapsamı

Finansal riskten korunma muhasebesi temelde belirli koşulları yerine getiren işletmelerin normal muhasebe işleyişinin dışında finansal riskten korunma muhasebesinin kendine has ölçüm ve değerlendirme sistemi içinde değerlendirilmesidir (Öztürk, 2013).

IAS 39 kapsamında, üç adet riskten korunma ilişkisi tanımlanmaktadır. Bunlar;

- a.) Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma (Fair value Hedge),
- b.) Nakit Akış Riskinden Korunma (cash-flow hedge), ve
- c.) Yurtdışında bulunan net yatırımın riskinden korunma (Hedge of a net investment in foreign operation).

Finansal muhasebe standardında (FAS) ise; yine üç tür finansal riskten korunma mevcuttur. Bunlar;

- a.) Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma,
- b.) Nakit akış Riskinden Korunma, ve
- c.) Kur riskinden korunma.

IAS 39'dan farklı olarak, FAS 133 burada son korunma çeşidini üç grup altında toplamıştır, bunlar; a.) Bilançoda Bulunmayan Kesin Bir Taahhüdün ve Satışa Hazır Menkul Değerin Kur Riskinden Korunması b.) Mevcut Varlık veya Yükümlülük ya da belirli bir riskle ilişkilendirilebilen gelecekteki tahmini işlemlerin nakit akışlarının kur riskinden korunması ve (c) yurtdışındaki işletmenin net yatırım riskinden korunmasıdır. Sonuç olarak her iki standartta temel olarak birbirine benzemektedir. Bu çalışma IAS 39 standardı baz alınarak hazırlanmıştır.

3.1. Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Muhasebesi

Gerçeğe uygun değer riskten korunma risk doğuran veya gelir tablosunu etkileyen muhasebeleştirilmiş bir varlık ya da yükümlülüğün ya da muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüdün veya bu tür bir varlık, borç ya da taahhüdün spesifik bir kısmının gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan, spesifik bir risk unsuruyla ilgili ve kâr veya zararı etkileyebilecek özellikteki değişimlere karşı yapılan bir finansal riskten korunma işlemidir (IAS 39, m. 86 (a)).

İşletmeler, tüm gerçeğe uygun değer ölçümleri için; IFRS 7 standardında yer alan gerçeğe uygun değer hiyerarşisini uygulamalıdır. Bu hiyerarşi Seviye 1, seviye 2, seviye 3 olarak üçe ayrılmaktadır. Bu standart gerçeğe uygun değer ölçümünde, önceliği seviye 1'e, en düşük önceliği ise seviye 3'e vermektedir. Seviye 1 girdiler, aktif piyasada işlem gören ve tanımlanan varlıklar ve yükümlülükler için tespit edilen fiyatlardır. Yani işletmenin ölçüm tarihinde erişebileceği aynı varlık ya da borçlara ilişkin olarak aktif piyasalarda (düzeltilmemiş) fiyatlardır. Seviye 2 girdileri ise, varlığa veya borca ilişkin doğrudan veya dolaylı şekilde gözlemlenebilir olan, Seviye 1 kapsamına dahil edilmiş, kotasyon fiyatları dışındaki girdilerdir. Son seviye türü olan seviye 3 girdileri ise, varlığa veya borca ilişkin gözlenemeyen girdilerdir. Gözlenemeyen veriler işletme varsayımlarına bağlı olarak elde edilmektedir (KPMG, 2012).

1. seviye girdilere örnek olarak, bir şirket elindeki halka açık P işletmesine ait 20 bin adet hisse senedinin gerçeğe uygun değerini bu hisselerin aktif olarak işlem gördüğü borsada açıklanan fiyatlarını kullanarak tespit etmesi gösterilebilir. Hisselerin gerçeğe uygun değeri ilgili menkul kıymetler borsasına kote edilmiş hisse senedinin ölçüm günündeki değeridir. Bu değerlendirme yöntemi UFRS 9 "Finansal Araçlar Standardı" ile de uyumludur. Benzer bir biçimde, bir borcun kapatılması (UFRYK 19 Finansal Yükümlülüklerin Özkaynak Araçları Kullanılarak Ödenmesi), veya P işletmesi (hisse senedini çıkaran) tarafından bir işletme birleşmesine taraf olunması (UFRS 3 İşletme Birleşmeleri) durumunda, bu hisselerin gerçeğe uygun değerinin ölçümünde bu değerlendirme yöntemi kullanılmalıdır. Aynı yöntem aktif bir piyasada kote olmuş borç tahvilleri için de uygulanabilir (Akkaş, 2011).

Kote olmamış bir borç tahvilinin gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde ise, bir gelir yaklaşımı uygulanabilir. Böyle bir durumda, benzer borçlanma araçları için 2. ve 3. seviye girdi olarak kabul edilen işletmeye has kredi risk derecesine göre düzeltilmiş piyasa kredi marjı bilgileri ve 2. seviye girdi olarak kabul edilen piyasa faiz oranının kullanıldığı indirgenmiş nakit akış modeli kullanılarak gerçeğe uygun değer analizi yapılmalıdır (Akkaş, 2011).

Yatırım amaçlı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değer ölçümü çoğu zaman gelir yaklaşımı ile birlikte gerekli durumlarda 2. seviye girdilerin (benzer gayrimenkuller için cari piyasa kira bedelleri ile piyasa faiz oranı getirileri) kullanımını gerekebilmektedir. Bu girdilerde, gayrimenkulün durumu, bulunduğu yer ve piyasa katılımcılarının değerlendirme yaparken ihtiyaç duyabileceği diğer faktörleri de belirtmek amacıyla düzeltme yapılabilir (Akkaş, 2011).

Maddi olmayan duran varlıkların ölçümünde de aynı prensipler geçerli olmaktadır. Bu konuda, pazar yaklaşımı ve 1. Seviye girdilerin kullanımı çok nadirdir. Örneğin bir işletme birleşmesinde sahip olunan müşteri sözleşmeleri ve müşteri ilişkilerinin gerçeğe uygun değeri, gelir yaklaşımına dayalı olan çok dönemli fazla kazanç yöntemi kullanılmasıyla ölçülebilir (Akkaş, 2011).

İşletmelerin bir değerlendirme yöntemi kullanmasındaki amaç, ölçüm tarihindeki piyasa koşullarına göre piyasa katılımcıları arasında düzenli olarak gerçekleşen bir işlemde, bir varlığı satarken elde edilecek veya bir borcu devrederken ödenecek fiyatı tahmin etmektir. IFRS 13'te piyasa yaklaşımı, maliyet yaklaşımı ve gelir yaklaşımı olmak üzere 3 değerlendirme yöntemi kullanılmaktadır (KPMG, 2012).

Bu yöntemlerden, piyasa yaklaşımı, özdeş veya karşılaştırılabilir (diğer bir ifadeyle benzer olan) varlıklar, borçlar veya varlık ve borçlardan oluşan bir grupta (bir iş gibi) ile ilgili piyasa işlemlerinden elde edilen fiyatları ve diğer ilgili bilgileri kullanan değerlendirme yöntemidir (TFRS 13, B5).

Maliyet yaklaşımı ise, bir varlığın hizmet kapasitesini yenilemek amacıyla gerekli olan cari tutarı yansıtan bir değerlendirme yöntemidir (genellikle cari yenileme maliyeti olarak

ifade edilir) (TFRS 13, B8).

Son değerlendirme yöntemi olan gelir yaklaşımı ise, gelecekteki tutarları (örneğin nakit akışları ya da gelir ve giderleri) tek bir cari tutara (başka bir ifadeyle iskonto edilmiş tutara) dönüştüren değerlendirme yöntemidir. Bu yöntem kullanıldığında, gerçeğe uygun değer ölçümünde, gelecekteki söz konusu tutarların cari piyasa beklentileri belirlenmiş olur (TFRS 13, B10).

Gerçeğe uygun değerle ölçümün öngörüldüğü tüm standartlarda gerçeğe uygun değer mutlaka piyasa değer ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak bu durum, aktif bir piyasası olmayan varlıkların ölçümünde sorun yaratmaktadır.

İşletme değerlendirme yönteminde, kullanacağı girdileri, işlem sırasında piyasa katılımcılarının dikkate alacağını düşündüğü özelliklere uygun olacak şekilde seçmelidir. Piyasa katılımcılarının

varlık ya da borcu hesap birimine bağılı olarak fiyatlandırmasının beklendiği durumlarda, kontrol primi ya da iskonto (kontrol edilmemesinden kaynaklanan) hesaplamak daha uygun olabilmektedir (KPMG, 2012).

Girdilerin, alış veya satış fiyatına bağılı olarak belirlenmesi durumunda, varlık veya borcun gerçeğe uygun değerini en iyi şekilde temsil eden alış ve satış fiyatı arasındaki fiyat farkı, girdinin hiyerarşideki sınıflandırılacağı yere bakılmaksızın, gerçeğe uygun değer ölçümünde kullanılır. Borç pozisyonlarında satış, varlık pozisyonlarında ise alış fiyatının kullanılmasına izin verilir, fakat bu fiyatların kullanılması zorunlu değildir (KPMG, 2012).

IFRS 13, bir işletmenin, fiyatlama hizmetleri veya araçlar gibi üçüncü taraflarca sağlanan kotasyon fiyatlarını kullanmasına, bu fiyatların IFRS 13'ün gerçeğe uygun değer hesaplamasının ilgili kısımlarına uygun olduğu ölçüde izin verir. Bu fiyatların gözlemlenebilir ya da gözlemlenemeyen girdiler olup olmaması ve bu girdilere gerçeğe uygun değer ölçümünde verilen ağırlıklar, girdilerin doğasına veya kaynağına bağılı olarak değişir (KPMG, 2012).

İşletme, mevcut kanıtlara dayanarak, IFRS 13'te tanımlanan faktörlerin önemliliğini ve uygunluğunu, faaliyet hacminde veya seviyesinde büyük ölçüde bir azalış olup olmadığının belirlenmesi için değerlendirir. Fakat piyasanın aktif olmaması, ilgili piyasadaki tüm işlemlerin düzenli olmadığını göstermez (örneğin, ihtiyaçtan satış gibi) (KPMG, 2012).

Mükemmel piyasalarda, en çok istenen çıkış fiyatına (exit price) ulaşılabilir. Ancak, gerçek piyasalarda bilgi asimetrisi vardır. Bu yüzden Seviye 1 girdiler varsayımsal mükemmel piyasa fiyatlarını kabul eden yaklaşımlarını sağlayamazlar. Seviye 2 girdileri seviye 1 girdilerine göre oldukça farklılık göstermektedir. Çünkü, seviye 2 girdiler piyasalar tarafından bilgilendirilmiş modellere güvenmekteyken, seviye 1 girdiler ise daha çok mükemmel fiyatlara ulaşmaya çalışmaktadır. 3. Seviye girdilere örnek olarak; gelecekteki nakit akımlarının net bugünkü değeri gösterilebilir. Eğer piyasalar bütün varlık ve borçlar için likit ve şeffaf olsaydı, gerçeğe uygun değerler karar alma sürecine açık bir şekilde faydalı güvenilir bilgiler sunabilirdi. Fakat günümüzde pek çok varlık ve borcun aktif bir piyasası yoktur.

Gerçeğe uygun değer ölçümüne getirilen diğer bir eleştiri ise, işlem maliyetleri ile ilgilidir. Fiyat değişimleriyle ilgili olarak, gerçeğe uygun değer maliyetlerinin fiyat değişimlerini kapsamaz. Bu mevcut IFRS 13 yorum ile uyumludur. Örneğin IAS 41'de gerçeğe uygun değer, satış maliyetinin düşülmesiyle ortaya çıkar. Eski standartlar bunu açıkça belirtmemektedir, fakat yeni IFRS 13 standardı işlem maliyetlerini ayrı ölçülmesi gerektiğini belirtir. Fakat işlem maliyetlerini bu gerçeğe uygun değer hesaplamasından çıkarmak o kadar kolay değildir.

Gerçeğe uygun değer yaklaşımları için de bir takım eleştiriler mevcuttur. Örneğin; bir işletmenin varlık veya yükümlülükleri için, maliyet yöntemini kullanmaya karar verilmiş ise, fakat işletme daha sonra yaptığı değerlendirmelerde bazı varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesinde, başka bir yaklaşımın daha faydalı olacağını düşünse dahi, bu yaklaşımı kullanamazlar. Bu da, benzer tipte ki varlıkların ve yükümlülüklerin değerlemesinin karşılaştırmasında eşitsizliklere neden olmaktadır. Bu nedenle, bu yöntemler finansal enstrümanlarda olduğu kadar özellikle maddi duran varlıklarla da uygun olması gerekmektedir.

Gerçeğe uygun değer ölçüm yöntemi, değer düşüklüğüne uğrayan varlıkların değerlemesinde de bir problem yaratabilmektedir. Değer düşüklüğüne uğramış varlıkları değerlendirmek ve gerçeğe uygun değer farkı olup olmadığını görmek için yönetimin bir takım gereklilikleri yerine getirmesi gerekmektedir. Eğer bu nakit veya stoklardaki bir varlıksa, gerçeğe uygun değer ölçümü için herhangi bir problem yaratmamakta, fakat işletmenin diğer bölümleri için gerçeğe uygun değer ölçümünü yöneticiler ve muhasebeciler pek çok yönden rahatlıkla uygulayamayabilmektedirler.

Aktif olmayan bir piyasada, elde edilen kotasyon fiyatlarının gerçeğe uygun değeri belirleyici olmayabilir. Böyle bir durumda, yapılan işlemler veya kotasyon fiyatlarıyla ilgili olarak daha detaylı bir analizin yapılması gerekmektedir ve gerçeğe uygun değer ölçümünde kotasyon fiyatlarında veya işlemlerde düzeltmelerin yapılması gerekebilmektedir (KPMG, 2012).

Gerçeğe uygun değer riskine maruz kalma firma taahhütleri de dahil olmak üzere, mevcut varlık ve yükümlülükler de ortaya çıkar. Sabit oranlı finansal varlıklar ve yükümlülükler, örneğin, piyasa faiz oranlarındaki değişikliklerde ve kredi kalitesinin değişiminde gerçeğe uygun değer riskine maruz kalmaktadırlar. Finansal olmayan varlıklar da piyasa fiyatlarının değiştiği durumlarda (örneğin bir emtia fiyatının değişmesi) gerçeğe uygun değer riskine maruz kalabilirler. Bazı varlıklar ve yükümlülükler birden fazla türde gerçeğe uygun değer riskine maruz kalabilmektedirler (örneğin: Faiz oranı, kredi, yabancı para riski gibi) (Deloitte-B, 2013, s. 567).

Aşağıdaki varlık ve yükümlülüklerde genellikle gerçeğe uygun değeri riskinden korunma söz konusudur (Deloitte-C, 2013, s. 587):

- Krediler gibi sabit oranlı yükümlülükler;
- Tahvil Yatırımları gibi sabit oranlı varlıklar; ve
- Finansal olmayan ürünler için sabit fiyatla satın alım veya satım için verilen firma taahhütleri.

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma örnekleri şunlardır (Deloitte-B, 2013, s.568):

- Piyasa faiz oranlarındaki değişimlerin bir sonucu olarak sabit oranlı borcun gerçeğe uygun değer değişiminden korunması;
- Gelecekteki bir tarihte sabit tutardaki yabancı para birimiyle uçak satın almak için havayolu şirketi tarafından sözleşmeye bağlı kur riskinden korunma; ve
- Fonksiyonel para birimi cinsinden ödeme ile, belirli bir tarihte sabit bir fiyattan yakıt satın almak için bir enerji şirketi tarafından sözleşmeye bağlı akaryakıt fiyat değişikliği riskinden korunma.

Finansal risklerden korunma muhasebesinde tüm kriterleri karşılayan bir gerçeğe uygun değer riskinden korunma işlemi aşağıdaki gibi muhasebeleştirilir (IAS 39, m. 89):

- Gerçeğe uygun değer riskinden korunma enstrümanlarının yeniden ölçümü sonucunda oluşan kazanç ve kayıplar ve ya IAS 21 uyarınca ölçülen defter değerinin yabancı para bileşenleri kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmelidir;
- Finansal riskten korunan risk ile ilgili riskten korunma konusu kalemin üzerindeki kazançlar veya kayıplar korunan kalemin defter değeriyle ayarlanmak zorundadır ve kâr veya zararda muhasebeleştirilirler;
- Finansal riskten korunan risk ile ilişkilendirilen riskten korunma konusu kalemin üzerindeki kazançlar ya da kayıplar riskten korunma konusu kalemin defter değeriyle ayarlamak zorundadırlar ve kâr veya zararda muhasebeleştirilirler.

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma işleminin amacı; zaten bilançosu tanınan bir varlığın veya yükümlülüğün gerçeğe uygun değerindeki değişiklikleri ve bu değişim riskini azaltmaktır. Bu nedenle, gerçeğe uygun değer riskinden korunmanın amacı, türev finansal aracın gerçeğe uygun değer değişikliği ile riskten korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişimi kâr veya zarar hesaplarında dengelemektir (Ramirez, 2007, s.8). Bu yüzden, IAS 39 gerçeğe uygun değerde meydana gelen bu değişim en kısa sürede kâr veya zararda muhasebeleştirilmesi gerektiğini belirtir (Deloitte-C, 2013, s.751).

Gerçeğe uygun değer riskinin korunma yönteminde, gerçeğe uygun değer riskinden korunma aracı olarak kullanılan türev aracında meydana gelen kazanç veya kayıpları gelir olarak muhasebeleştirilmelidir. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma, finansal riskten korunan riskle ilişkilendirilebilen dengelenmiş kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesini hızlandırarak ve finansal riskten korunma konusu kalemin defter değerini düzelterek gelirlerin dengelenmesini sağlar (Sarraf ve Dalal, 2008).

Finansal riskten korunan varlık, borç veya bilançoya kaydedilmeyen bir taahhüdün gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan değişim sebebiyle meydana gelen kazanç veya kayıp değerlendirilme tarihinde kâr veya zararda (gelir tablosunda) muhasebeleştirilir. Bu tanımdaki araçları gerçeğe uygun değer riskinden korunması için yapılan türev ürün sözleşmesinin gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan değişiklikler sonucunda gerçekleşen kazanç veya kayıp da değerlendirme gününde kâr veya zararda (gelir tablosunda) muhasebeleştirilir. Bu sayede, riskten korunan varlığın gerçeğe uygun değer değişikliğiyle ilgili kazanç veya kayıp ile riskten korunma aracının gerçeğe uygun değer değişikliğiyle ilgili kazanç veya kayıp aynı dönemde kâr veya zarara yansıtılmış olur (Panaretou vd., 2013).

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinde, korunma konusu kaleminde ve finansal riskten korunma aracında meydana gelen değer artış ve azalışları aynı dönemde kâr veya zarara yansıtılmalıdır. Bu işlemin etkin olmayan bölümü, bu iki tutarın netleştirilmesinin ardından ortaya çıkan net kâr veya zarara eşittir. Bu finansal riskten korunma konusu kalem ve korunma enstrümanı gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimler, gelir tablosunda muhasebeleştirilerek, gelir oynaklığının önüne geçilebilir (Sarraf ve Dalal, 2008).

IAS 39 kapsamında, genel olarak firma taahhütleri, finansal riskten korunma da gerçeğe uygun değer riskinden korunma olarak kabul edilir. Bir firma taahhüdü belirli bir gelecek tarihte ya da tarihlerde belirli bir miktardaki kaynağın belirli bir fiyat ile değişimi için yapılan bağlayıcı bir anlaşmadır (IAS 39, m.9). Ancak bu taahhütlerin gerçeğe uygun değer riskinden korunma olarak kabul edilmesi kuralının bir tek istisnası vardır; eğer bir işletme yabancı para birimi cinsinden finansal riskten korunma taahhüdünde bulunmuş ise; bu işletme korunma işlemini hem gerçeğe uygun değer riskinden korunma hem de nakit akış riskinden korunma seçeneklerinden herhangi birini kullanarak muhasebeleştirilebilir (IAS 39, m. 87).

Faiz doğuran (interest-bearing) finansal araçlar için belirlenen riske göre riskten korunan kalemin defter değerinde yapılan herhangi bir ayarlama kâr veya zararda iskonto edilmelidir. Bu ayarlama en geç finansal riskten korunan kalemin amortismanının başlangıç tarihine kadar yapılmalıdır (IAS 39, 92). Bu amortisman tarihi amortismanın yeniden hesaplanan etkin faiz oranına bağlı olarak ayarlanmasıyla başlar ve vadeye göre muhasebeleştirilir (Deloitte-B, 2013, s. 571).

Bir işletmenin ileriye dönük olarak gerçekleştirdiği gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi aşağıdaki durumların gerçekleşmesi halinde sona erer (IAS 39, m. 91):

- Riskten korunma aracının sona ermesi veya satılması, sona erdirilmesi ya da kullanılmasıyla;
- Finansal riskten korunma artık finansal riskten korunma muhasebesi kriterlerini karşılamıyorsa (Örneğin; artık etkinliğinin ölçülememesi durumunda);ve ya
- Bir işletmenin finansal riskten korunma ilişkisini tekrar belirlenmesi durumunda gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi sona erer.

Bir finansal varlık veya finansal borç portföyünün maruz kalınan faiz oranı değişikliğine karşı gerçeğe uygun değer riskinden korunması işleminde, finansal riskten korunan bölüm münferit bir

varlıktan veya yükümlülüğten farklı olarak dolar, pound, euro gibi bir yabancı para cinsinden tanımlanabilir. Sözü edilen bu portföy, riski yönetmek amacıyla, varlık ya da borçların bir tutarıdır. İşletme, tanımlanan bu tutarla ilgili faiz oranı riskinin bir kısmını finansal riskten koruyabilir. Örneğin peşin olarak ödenebilen varlıklar içeren bir portföyün finansal riskten korunması durumunda, işletme, sözleşmeye bağlı yeniden fiyatlandırma tarihleri yerine tahmini yeniden fiyatlandırma tarihlerini esas almak suretiyle, gerçeğe uygun değerde meydana gelen ve korunan kur riskinde meydana gelen değişikliklerle ilgili olan değişimleri finansal riskten koruyabilir. Finansal riskten korunan bölümün tahmini yeniden fiyatlandırma tarihlerine dayanması durumunda, finansal riskten korunan kur riskinde ortaya çıkan değişimle ilgili tahmini yeniden fiyatlandırma tarihleri üzerindeki etkisi finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişikliklerin tespiti sırasında dikkate alınır. Sonuçta, peşin ödenebilir kalemler içeren bir portföyün, peşin ödenebilir özellikte olmayan bir türev ürünle finansal riskten korunması halinde, finansal riskten korunma konusu portföyde yer alan kalemlerin önceden ödeneceği düşünülen tarihlerinin değiştirilmesi veya gerçek peşin ödeme tarihlerinin tahmin edilenlerden farklı olması durumunda, etkinsizlik meydana gelmiş olur (Öztürk, 2013).

Futures Sözleşmesiyle Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Örneği:

P işletmesi, 31.03.2014'te fonksiyonel para birimi avro olan B işletmesiyle, 500.000 avroya eşit olan makineleri vadeli olarak satın almıştır. Bu vade tarihi 31.05.2014' tür. Fakat P işletmesi kurların yükseleceğini tahmin etmekte ve kur riskine maruz kalmamak amacıyla makinelerin teslim tarihi olan 31.05.2014 tarihinde ödeyeceği 500.000 € için, XYZ işletmesi ile 1 € = 3.1 TL kuru üzerinden bir futures sözleşmesi satın almıştır. P işletmesi bu futures sözleşmesi için 120.000 TL değerindeki teminat mektubunu başlangıç teminatı olarak vermiştir. Tüm bu işlemler için P işletmesi 12.000 TL'lik bir komisyon gideri ödemiştir.

Sözleşme süresi boyunca kurlar aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

31.03.2014: 1 € = 3,14 TL

30.04.2014: 1 € = 3,2 TL

31.05.2014: 1 € = 3,3 TL

Tekdüzen Hesap Planı'nda türev ürünler ile ilgili özel bir hesap bulunmadığı için uygulamada türev ürünler için yapılan muhasebeleştirilmede genel de nazım hesaplar kullanılmakta ve bu hesaplar bilanço dışında tutulmaktadır. Fakat, Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları kapsamındaysa türev finansal araçlar finansal tablolarda birincil (asli) hesaplarda bilanço içine alınarak izlenmeli ve sonuçları da finansal tabloların içinde gösterilmelidir. Bu örneğin çözümünde, TMS ve TFRS standartları baz alınmış; fakat bazı kayıtlarda ise tek düzen hesap planının kullanılmasına gerek görülmüştür.

Bu koşullarda yapılan futures sözleşmesinin kaydı aşağıdaki gibi olmalıdır:

1.) 31.03.2014 tarihinde P işletmesinin XYZ işletmesiyle futures sözleşmesi yapması (futures sözleşmesinin ilk muhasebeleştirilmesi):

-----31.03.2014-----

1.. G.U.D. Riskinden Korunma Amaçlı

Türev Finansal Varlıklar 1.550.000 *

3..Türev Finansal Varlık Borçları 1.550.000

-----/-----

* 500.000 € x 3,1 TL = 1.550.000 TL değerindeki futures sözleşmesinin satın alınması

Bu kayıttta sözleşme tarihinde kur esas alınmamıştır. Çünkü P işletmesinin XYZ işletmesiyle yaptığı futures sözleşmesinde kuru 1 € = 3.1 TL olarak belirlenmiştir. Bu yüzden Türev Finansal Varlıkların değeri hesaplanırken anlaşma tarihindeki kur oranı değil, sözleşmede geçerli olan kur oranı kullanılmıştır. Çünkü finansal riskten korunma işlemlerinde yapılan ilk muhasebeleştirme işlemlerinde maliyet bedeli esas alınmaktadır (Pamukçu, 2011).

Giriş fiyatı, bir varlığı edinmek veya bir borç için takas işlemi üstlenilirken ödenen fiyattır ve bir varlık ya da borcun gerçeğe uygun değerini belirleyen çıkış fiyatına eşit olmayabilir. Bir başka IFRS işletmenin bir varlığı ya da borcu başlangıçta gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçmesini gerektirirse veya buna izin verirse; ve işlem fiyatı gerçeğe uygun değerden farklı ise, söz konusu işletme aksi bir durum söz konusu olmadıkça elde edilen kazanç veya kaybı kar ya da zararda muhasebeleştirmelidir. Bu nedenle, ilk gün muhasebeleştirmedeki kar ya da zarar, işlem fiyatının, varlık ya da borcun nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini açıklayan standartla belirlenen gerçeğe uygun değerden farklılaştığı zaman kayıtlara alınır (KPMG, 2012).

2.) 31.03.2014 tarihinde P işletmesinin XYZ işletmesiyle futures sözleşmesinin başlangıç teminatı olarak 120.000 TL değerinde teminat mektubu vermiştir.

-----31.03.2014-----

9..Teminat Mektubundan Borçlular 120.000*

9..Teminat Mektubundan Alacaklılar 120.000

-----/-----

3.) 31.03.2014 tarihinde P işletmesinin futures sözleşmesi için 12.000 TL'lik komisyon gideri ödemiştir.

-----31.03.2014-----

653 Komisyon Gideri 12.000

100 Kasa 12.000

-----/-----

4.) 30.04.2014 vade tarihinde futures sözleşmesinin kur değişimi nedeniyle gerçeğe uygun değer değişiminin muhasebeleştirilmesi:

-----30.04.2014-----

1..G.U.D. Riskinden Korunma Amaçlı

Türev Finansal Varlıklar 50.000*

6..- Riskinden Korunma Amaçlı

Türev Araçlardan Karlar 50.000

-----/-----
* 500.000 € *(3.2- 3.1)= 50.000 TL kur farkı olan futures sözleşmesinin gerçeğe uygun değer değişiminin değerlemesi

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 €=3,2 TL), sözleşmede belirlenen kur oranından (1 €= 3,1 TL) daha fazla olduğu için P işletmesinin aldığı makinelerin değeri 50.000 TL artacaktır. Buradaki bu gerçeğe uygun değer değişimi, IAS 39'a göre nakit akış riskinden ve yurtdışındaki net yatırım riskinden korunmada olduğu gibi özkaynaklar da realize olmayı beklemeden direk gelir tablosuna aktarılmalıdır.

5.) 31.05.2014 tarihinde futures sözleşmesinin kur değişimi nedeniyle gerçeğe uygun değer değişiminin muhasebeleştirilmesi:

-----31.05.2014-----

1..G.U.D. Riskinden Korunma Amaçlı

Türev Finansal Varlıklar	50.000 *
--------------------------	----------

6.- Riskinden Korunma Amaçlı

Türev Araçlardan Karlar	50.000
-------------------------	--------

-----/-----
* 500.000 € * (3.3- 3.2)= 50.000 TL kur farkı olan futures sözleşmesinin gerçeğe uygun değer değişiminin değerlemesi

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 €=3,3 TL), 30.04.2014 tarihindeki kur oranından (1 €= 3,1 TL) daha fazla olduğu için, P işletmesinin aldığı makinelerin değeri 50.000 TL daha artacak ve toplam da bu makinenin değerindeki artış 100.000 TL olacaktır. Buradaki bu gerçeğe uygun değer değişimi, IAS 39'a göre nakit akış riskinden ve yurtdışındaki net yatırım riskinden korunmada olduğu gibi özkaynaklar da realize olmayı beklemeden direk gelir tablosuna aktarılmalıdır.

Bu futures sözleşmesiyle ve varlık taahhüdüyle ilgili vade sonun yapılması gereken kayıtlar aşağıdadır.

Futures Sözleşme Bedeli:	1.550.000 TL
--------------------------	--------------

Kur Farkı:	500.000 * (3.3-3.1)= 100.000 TL
------------	---------------------------------

Forward Sözleşmesinin Piyasa Fiyatı:	500.000 * 3.3=	<u>1.650.000 TL</u>
---	-----------------------	----------------------------

P işletmesine futures sözleşmesinde belirlenen fiyat ile (1 € =3,1 TL) 1.550.000 TL'ye aldığı makinelerin değeri artmıştır. P işletmesinin aldığı makinelerin piyasa fiyatı artık 1.650.000 TL'dir. Eğer P işletmesi futures sözleşmesine girmemiş olsaydı, 1.550.000 TL'ye alabileceği malı 1.650.000 TL'ye alarak 100.000 TL kur zararına maruz kalacaktı. Ancak P işletmesi futures sözleşmesine girdiği için, 31.05.2014 tarihinde piyasa fiyatı 1.650.000 TL olan malı 1.550.000 TL'ye satın almış ve bu futures sözleşmesinden 100.000 TL kazanç sağlamıştır. Gerçekleştirilen bu işlemin sonucunda, P işletmesi yaptığı bu futures sözleşmesinin sayesinde kur oranlarındaki artış riskinden korunmakla kalmamış hem de toplam da 100.000 TL kâr elde etmiştir.

Bu kazanç aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmelidir:

6.) Futures sözleşmesinin sonlandırılması kaydı:

-----31.05.2014-----

3..Türev Finansal Varlık Borçları	1.550.000
102 Bankalar	1.550.000

-----/-----

-----31.05.2014-----

102 Bankalar	1.650.000
1..G.U.D. Riskinden Korunma Amaçlı	
Türev Finansal Varlıklar	1.650.000

-----/-----

IAS 39'a göre gerçeğe uygun değer riskine karşı finansal riskten korunma muhasebesinin, nakit akış veya yurtdışındaki net yatırım riskinden korunma muhasebesinden muhasebeleştirme esası bağlamındaki temel farkı; gerçeğe uygun değer riskinden korunmada meydana gelen gerçeğe uygun değer farklarının gerçekleştiği dönemde direk gelir tablosuna aktarılmasıdır. Nakit akış riskinden korunma da bu farklar yapılan finansal riskten korunmanın süresi boyunca özkaynak hesaplarında izlenerek ertelenir ve korunmanın sonunda ertelenen bu farklar gelir tablosuna aktarılır. Net yatırım riskinden korunmada ise bu farklar yatırım elden çıkarılıncaya kadar ertelenerek özkaynaklarda izlenir ve yatırımın elden çıkarılma kararının verilmesinin ardından bu farklar gelir tablosuna aktarılır.

7.) 31.05.2014 tarihinde P işletmesinin verdiği teminat mektubunun geri alınması:

-----31.05.2014-----

9..Teminat Mektubundan Alacaklılar	120.000
9..Teminat Mektubundan Borçlular	120.000

-----/-----

8.) 16.07.2014 tarihinde P işletmesinin lastik üretmek için aldığı makineleri B işletmesinden satın alması:

-----31.05.2014-----

253 Tesis, Makine ve Cihazlar	1.650.000*
102 Bankalar	1.650.000

-----/-----

* 500.000€ *3.3 = 1.650.000TL Makine Bedeli

P işletmesi normalde 1.550.000TL'ye aldığı makineleri gerçeğe uygunluk ilkesi gereği gerçeğe uygun değeriyle yani piyasa fiyatıyla muhasebeleştirilmelidir.

P işletmesinin aldığı makinelerin piyasa değeri, 31.03.2014 tarihinde, 1.570.000 TL (3,14*500.000) iken bu makinelerin piyasa değeri 31.05.2014 tarihinde 1.650.000 TL'ye yükselmiştir. Yani P işletmesinin aldığı makinelerin değeri 80.000 TL (1.650.000-1.570.000) artmıştır. P işletmesinin yaptığı futures sözleşmesinden elde ettiği kazanç ise 100.000 TL'dir (1.650.000-1.550.000). Yapılan bu futures işleminin etkinliğine baktığımızda, bu işlemin etkinliği

%125'tir (100.000/80.000) ve bu oran daha önce de belirtilen %80-%125 aralığında olduğu için etkin bir finansal riskten korunma işlemidir. Fakat bu işlemin 20.000 TL'lik kısmı etkin değildir.

3.2. Nakit Akış Riskinden Korunma

Diğer bir finansal riskten korunma çeşidi de nakit akış riskinden korunmadır. Nakit akış riskinden korunma, mevcut bir yükümlülük ya da varlığı ya da belirli bir riske ilişkilendirilebilen ileri bir tarihteki gerçekleşmesi beklenen tahmini işlemlerin nakit akışlarında belirli bir risk sonucu oluşan değişimlerden korunmasıdır (Hague, 2004, s.39). Başka bir tanımlama ile nakit akış riskinden korunma, işletmelerin sahip oldukları varlık, yükümlülük ya da henüz kesinleşmemiş fakat ileride gerçekleşme olasılığı yüksek olan işlemler sonucunda ortaya çıkan nakit akışlarının riskten korunmasıdır. Bu finansal riskten korunma işleminde genellikle söz konusu olan konu ileriki tarihlerde nakit akışını etkileme olasılığı olan faiz, fiyat ve maliyet gibi değişkenlerin riskten korunmasıdır (Ramirez, 2007, s. 9).

Nakit akış riskinden korunma nakit akışlarının meydana gelecek aşağıdaki değişikliklere karşı korunmasıdır (IAS39, 86 (b)). Bu korunma;

- Tanınmış bir varlık veya borç ile ilgili belirli bir riske veya olasılığı yüksek tahmini işlemlerle ilgilidir; ve
- Kar veya zararı etkiler.

Varlıklar ve yükümlülükler ve tahmini işlemler genellikle nakit akış riskinden korunmaya sahiptirler ve bu korunma aşağıdakileri kapsar:

- Krediler gibi değişken oranlı borçları;
- Yatırım tahvilleri gibi değişken oranlı varlıkları;
- İhtimali yüksek gelecekteki sabit oranlı borcun ihracını;
- Tekrar yatırım faizinin tahmini ve sabit faizli varlıklar üzerinden alınan anapara miktarını; ve
- İhtimali yüksek satışları ve satın alımları;

Nakit akım riskinden korunma; hem muhasebeleştirilmiş bir varlığı ya da borcu (örneğin, değişken faiz oranlı borçların ileriki tarihlerdeki faiz ödemelerinin bir bölümü veya tamamı) veya gerçekleşme olasılığı fazla olan tahmini bir işleme ait spesifik bir risk ile ilgili olan hem de net kâr veya zararı etkileyebilecek özelliğe sahip nakit akım değişimlerinden korunma amacıyla yapılan bir finansal riskten korunma işlemidir (KGGK, nihai taslak, 2010).

Nakit akış riskinden korunma, aşağıdaki gibi muhasebeleştirilir (IAS 39, m. 95):

- a) Etkili bir riskten korunma olduğu belirlenen riskten korunma aracının kazanç veya kayıplar kısmı diğer kapsamlı gelirler içinde muhasebeleştirilir ;ve
- b) Finansal riskten korunma aracının kazanç ya da kayıplarının etkisiz bölümü kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Herhangi bir işletme finansal riskten korunma amaçlı yapılan bir opsiyonun ya da forward sözleşmesinin faiz unsurlarının zaman değerini hariç tutabilir. Böyle bir durumda opsiyonun ya da forward sözleşmesinin kazanç ve ya kayıplarının gerçeğe uygun değeri kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir (IAS 39, m. 96).

Diğer kapsamlı gelir olarak tanınan finansal riskten korunma aracının üzerindeki kazanç veya kayıpların etkin kısmını özkaynaktan kâr veya zarara kadar finansal riskten korunma konusu kalemi etkilediği dönem veya dönemlerde kâr veya zararda yeniden sınıflandırılır. Böylece, belirlenen risk için korunan kalemin nakit akışındaki değişiklikler dengelenmiş olur (Deloitte -B, 2013, s. 577).

Spot döviz kuru riskine karşı korunan bir tahmini işlemin nakit akış riskinden korunmasında, iskonto esasına göre hesaplan etkin tutar diğer kapsamlı gelir olarak muhasebeleştirilir. Örneğin, bu hesaplama türevin spot elemanın şimdiki değerine dayanmaktadır (IAS 39, I.G.(Implementation Guidance), F.5.6).

Bir yabancı parasal kalem, (örneğin, krediler) yabancı para riskine karşı hem faiz oranı hem de ana para faiz oranı için, sadece anapara için ya da herhangi bir oran için nakit akış riskinden korunabilir (Deloitte-C, 2013, s. 598). Değişken oranlı borçlanma enstrümanları, ya muhasebeleştirilmiş bir finansal enstrüman olarak finansal riskten korunur, ya da değişken oranlı faizin nakit girişleri veya çıkışları yerine, tahmini işlemler olarak finansal riskten korunabilir. (Deloitte-C, 2013, s. 743).

IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma konusu kalemin muhasebeleştirilmesinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Finansal riskten korunma aracının yapılan değerlemesi sonunda, finansal riskten korunmanın etkin bölümü özkaynaklarda, etkin olmayan bölümüyse kâr veya zarar hesaplarında muhasebeleştirilmektedir. Tahmini işlemin gerçekleşmesinin bundan böyle beklenmediği durumlarda nakit akış riskinden korunma işlemine son verilmeli ve o ana kadar ertelenmiş olan kazanç veya kayıplar kâr veya zarar hesaplarında muhasebeleştirilmelidir (Ateş, 2011, s. 95). Böylece, riskten korunma aracının gerçeğe uygun değer değişikliğiyle ilgili kazanç veya kayıp ile riskten korunma varlığına ait kazanç veya kayıp aynı dönem veya dönemlerde gelir tablosunda muhasebeleştirilmiş olur (PWC, 2013, s.6-4-5 / Cash flow hedge).

Bu tür bazı riskten korunma işlemleri ve bu işlemler sonucu ertelenen kazanç veya kayıpların kâr veya zarar hesaplarına yansıtılmasının ne zaman gerçekleşeceğine dair örnek vermek gerekirse; Örneğin nakit akış riskinden korunmada değişken faizli kredinin faiz ödemesi; faizin gider kaydının yapıldığı tarihte muhasebeleştirilir. Gelecekte satın alınacak stok fiyatı; stokların elden çıkarılacağı tarihte muhasebeleştirilir. Gelecekte satın alınacak duran varlığın değeri ise, duran varlıktan amortisman giderinin düşüldüğü tüm dönemler boyunca muhasebeleştirilmesinin yapılması gerekmektedir (Wilson ve Heitger, s. 35). Buradaki önemli husus gelecekte gerçekleşmesi beklenen kuvvetle muhtemel (highly possible) tahmini işlemlerdir. Bir tahmini işlemin kuvvetle muhtemel işlem olarak kabul edilebilmesi için; şirketin benzeri işlemleri geçmişteki uygulama sıklığı, işletmenin bu işlemi operasyonel ve finansal olarak yerine getirme yeteneği gibi şartlar gözden geçirilmelidir. Nakit akış riskinden korunma olarak planlanmış kuvvetle muhtemel tahmini işlemin gerçekleşmesinin düşünüldüğü dönem ne kadar uzaksa, o kadar detaylı kanıtlarla bu işlem desteklenmelidir (Ateş, 2011, s. 95).

Eğer ileri bir tarihte satın alınması beklenen bir duran varlığın finansal risklerden korunması söz konusuysa, bu duran varlığın korunmasında, ertelenen kazanç ve kayıpların sonuç hesaplarına aktarılmasında üç yöntem uygulanabilir. Bu yöntemlerden birincisi; ertelenen kazanç ya da kaybın duran varlık için ayrılan amortisman süresi (faydalı ömrü) boyunca gelir ya da gidere dönüştürülmesidir. Bu yöntemlerden ikincisi ise, duran varlığın satın alındığı tarihte ertelenen kazanç ya da kaybın sonuç hesaplarına aktarılmasıdır. Bu yöntemde, duran varlığın satın alındığı dönemde tüm ertelenen kazanç veya kayıp gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Üçüncü ve son yöntem ise, ertelenen kazanç ya da kaybın duran varlığın maliyetini dikkate almaktır.

Bu yöntemde; yapılan sözleşme sonucu elde edilen kazanç duran varlığın satın alım maliyetinden düşülecek, maruz kalınan zarar ise duran varlığın maliyetine eklenecektir. Bu yöntemlerin sonucunda, ertelenen kazanç ve kayıplar duran varlığın satın alım maliyetine ve

amortisman yöntemiyle gelir tablosuna aktarılmaktadır. Birinci ve üçüncü yöntem farklı gibi görünmesine rağmen her ikisi de gelir tablosundaki net kâr veya zarar açısından aynı sonucu vermektedir. Fakat üçüncü yöntem maliyet esaslı ilkesine aykırıdır. Çünkü, maliyet esaslı ilkesine göre; işletme tarafından edinilen varlık ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde genel kural bunların satın alınma değerine eşit olan maliyet değerlerinin kullanılmasıdır (Erdamar ve Basık, 2006, s. 6).

Bir işletme birleşiminin sonrasında; bir işletme satın aldığı işletme için nakit akış riskinden korunma uyguluyorsa ve birleşmeden önce kazanç ve ya kayıplarını diğer kapsamlı gelirler içinde muhasebeleştirilmişse, satın alan işletme bu kazanç veya kayıpları konsolide kâr veya zararlar da sınıflandıramaz. Çünkü, birleşme öncesinde ortaklığın yedekleri (rezerves) şirketi yeni alan firmanın konsolide mali tablolar da yer almaz. İş birleşmesinden önce işletmeyi satın alan işletme tarafından, satın alınan işletmenin diğer kapsamlı gelir olarak muhasebeleş tirdiği tutar, satın alan işletme tarafından yeniden sınıflandırılmaz. Bu nedenle, işletmenin satın alım tarihinden itibaren sadece ileriye dönük özel ilişki hesabını güvenceye alınabilir ve alım sonrasında sadece diğer kapsamlı gelir olarak muhasebeleş tirilen tutarlar. IAS 39 madde 95 uyarınca özkaynaklardan konsolide kâr veya zararlara kadar yeniden sınıflandırılabilir (Deloitte –C, 2013, s. 747).

Diğer kapsamlı gelir olarak tanınan korunma aracı üzerindeki kümülatif kazanç veya kayıpların tahmini işlem gerçekleşene kadar, ayrı olarak özsermaye içinde sınıflandırılmasına devam edilir. Bu tahmini işlem gerçekleştiğinde, bu kümülatif kazanç veya kayıplar, hangi noktada özkaynak içerisinde kâr veya zarar olarak tekrar sınıflandırılacaksa orada özkaynak içerisinde kâr veya zarar olarak muhasebeleş tirilir (Deloitte-B, 2013, s. 581).

Bir işletmenin aşağıdaki koşullara sahipse ileriye dönük finansal risklerden korunma muhasebesini sona erdirilmelidir (IAS 39, m. 101):

- Bir riskten korunma aracının sona ermesi veya satılması, sona erdirilmesi ya da kullanılması (Bir finansal riskten korunma aracının, başka bir finansal riskten korunma aracıyla değiştirilmesi veya çevrilmesi, eğer, bu işlem başlangıçtan beri finansal riskten korunma aracının bir parçası olarak oluşturulmuş ise, bu işlemi sona erdirme; veya kullanma değildir);
- Finansal riskten korunma işlemi artık finansal risklerden korunma muhasebesinin kriterlerini karşılamıyorsa (örneğin; artık riskten korunma işlemi yüksek derece etkili değilse (highly effective) ve ya riskten korunma işleminin etkinliği ölçülemiyorsa);
- Tahmini işlemin gerçekleşmesinin artık beklenmiyorsa; veya
- İşletmenin finansal risklerden korunma ilişkisinin tekrar belirlemiş olması durumunda.

Tahmini işlem artık kuvvetle muhtemel (highly probable) olmamasına rağmen hala gerçekleşmesi bekleniyorsa, bu işlem artık nakit akış riskinden korunma muhasebesi olarak nitelendirilemez. Çünkü, bu işlem “Kuvvetle muhtemel (Highly probable)” kriterini artık karşılayamamaktadır. Gerçeğe uygun değer olarak muhasebeleş tirilen kazanç ve kayıpların daha fazla diğer kapsamlı gelirler içerisinde finansal riskten korunma aracı olarak muhasebeleş tirilmesi yasaktır (Deloitte-C, 2013, s. 601).

Diğer kapsamlı gelirlerde muhasebeleş tirilen korunma aracı üzerindeki kümülatif kazanç veya kayıplar işlem durdurulmadan önce işlem gerçekleşene kadar öz kaynakta kuvvetle muhtemel olarak kalır, ve ya bu tahmini işlem belirlenene kadar bu tahmini işlemin gerçekleşmesi artık beklenmez. Birinci durumda, kazanç ya da kayıplar, finansal riskten korunan kalem kâr ya da zararı etkilediğinde yada finansal olmayan bir kalemin defter değerinin başlangıç maliyetinin ayarlanması için kullanıldığında, öz sermaye içerisinde kar veya zarar olarak yeniden sınıflandırılır. İkinci

durumda ise, kazanç veya kayıplar, işlemin gerçekleşmesinin artık beklenmediği durumda, en kısa sürede özsermaye içerisinde kâr veya zarar olarak yeniden sınıflanır (Deloitte-B, 2013, s. 581).

Futures Sözleşmesiyle Nakit Akış riskinden Korunma Örneği:

P lastik A.Ş., otomobil lastiği üreten bir işletmedir. P işletmesi artan lastik talebini karşılamak için lastik fabrikasındaki lastik üretiminde kullanılan mevcut makinelere ek olarak yine lastik üretiminde kullanılacak yeni makineler almak istemektedir. Bu nedenle P işletmesi, fonksiyonel para birimi avro olan A işletmesiyle bu makineleri almak için bir makine alım sözleşmesi imzalamıştır (Bal ve Öztürk; 2013).

Sözleşme detayları ise aşağıdaki gibidir:

Sözleşme Tarihi:	21.02.2014
Makinelerin Teslim Tarihi:	16.07.2014
Sözleşme Tutarı:	200.000 €
Sözleşmenin Yapıldığı Tarihteki Kur:	1 € = 2,95 TL

P işletmesi kurların yükseleceğini tahmin etmekte ve bu nedenle nakit akış riskinden korunmak için makinelerin teslim tarihi olan 16.07.2014 tarihinde ödeyeceği 200.000 € için, XYZ işletmesi ile 1 € = 3.0 TL kuru üzerinden bir futures sözleşmesi satın almıştır. P işletmesi bu futures sözleşmesi için sözleşme bedelinin %20'si olan 120.000 TL değerinde teminat mektubunu başlangıç teminatı olarak vermiştir. Tüm bu işlemler için P işletmesi 5.000 TL'lik bir komisyon gideri ödemiştir.

Sözleşme süresi boyunca kurlar aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

31.03.2014:	1 € = 2,9 TL
30.06 2014:	1 € = 3,1 TL
16.07.2014:	1 € = 3,2 TL

Bu örnek için yapılması gereken kayıtlar aşağıda belirtilmiştir:

1.) 21.02.2014 ilk muhasebeleştirme tarihinde P işletmesinin XYZ işletmesiyle futures sözleşmesi yapması:

-----21.02.2014-----	
1..Türev Finansal Varlıklar	600.000*
3..Türev Finansal Varlık Borçları	600.000
-----/-----	

* 200.000 € * 3,0 TL = 600.000 TL değerindeki futures sözleşmesinin satın alınması.

Bu kayıta sözleşme tarihinde kur esas alınmamıştır. Çünkü P işletmesinin XYZ işletmesiyle yaptığı futures sözleşmesinde kuru 1 € = 3.0 TL olarak belirlenmiştir. Bu yüzden Türev Finansal Varlıkların değeri hesaplanırken anlaşma tarihindeki kur oranı değil, sözleşmede geçerli olan kur oranı kullanılmıştır.

2.) 21.02.2014 tarihinde P işletmesinin XYZ işletmesiyle futures sözleşmesinin başlangıç teminatı olarak sözleşme bedelinin %20'si kadar bir teminat mektubu vermiştir.

-----21.02.2014-----

9..Teminat Mektubundan Borçlular	120.000*
9..Teminat Mektubundan Alacaklılar	120.000

-----/-----

* 200.000 € x 3,0 TL = 600.000 * 0,2= 120.000 TL değerindeki teminat mektubunun verilmesi.

3.) 21.02.2014 tarihinde P işletmesinin futures sözleşmesi için 5.000 TL'lik komisyon gideri ödemesi:

-----21.02.2014-----

653 Komisyon Gideri	5.000
100 Kasa	5.000

-----/-----

4.) 31.03.2014 tarihinde kur değişiminin muhasebeleştirilmesi:

-----31.03.2014-----

5..Türev Finansal Araçlar Gerçeğe

Uygun Değer Farkları	20.000*
1..Türev Finansal Araçlar	20.000

-----/-----

* 200.000 € *(3.0-2.9)= 20.000 TL kur farkı olan futures sözleşmesinin değerlemesi

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 €=2,9 TL) sözleşmede belirlenen kur oranından (1 €= 3,0 TL) daha az olduğu için P işletmesinin aldığı makinelerin değeri düşecektir. Burada Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları hesabı, gerçeğe uygun değer riskinden korunmada olduğu gibi direk gelir tablosuna aktarılmadan, özkaynaklar hesabında izlenerek ertelenmektedir. Bu farklar sözleşme sonuna kadar özkaynaklarda izlenerek ertelenir sözleşme sona erdiğinde gelir tablosuna aktarılır.

5.) 30.06.2014 tarihinde kur değişiminin muhasebeleştirilmesi:

-----30.06.2014-----

1..Türev Finansal Araçlar	40.000*
5..Türev Finansal Araçlar Gerçeğe	
Uygun değer Farkları	40.000

-----/-----

* 200.000 € *(2.9-3.1)= 40.000 TL kur farkı olan futures sözleşmesinin değerlemesi

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 €=3,1 TL) 31.03.2014 tarihindeki kur oranından (1 €= 2,9 TL) daha fazla olduğu için P işletmesinin aldığı makinelerin değeri artacaktır. Burada Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları hesabı, gerçeğe uygun değer riskinden korunmada olduğu gibi direk gelir tablosuna aktarılmadan, özkaynaklar hesabında izlenerek ertelenmektedir. Bu farklar sözleşme sonuna kadar özkaynaklarda izlenerek ertelenir sözleşme sona erdiğinde gelir tablosuna aktarılır.

6.) 16.07.2014 tarihinde kur değişiminin muhasebeleştirilmesi:

-----16.07.2014-----

1..Türev Finansal Araçlar 20.000*

5..Türev Finansal Araçlar Gerçeğe

Uygun Değer Farkları 20.000

-----/-----

* 200.000 € *(3.1-3.2)= 20.000 TL kur farkı olan futures sözleşmesinin değerlemesi

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 €=3,2 TL) 30.06.2014 tarihindeki kur oranından (1 €= 3,1 TL) daha fazla olduğu için P işletmesinin aldığı makinelerin değeri artacaktır. Burada Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları hesabı, gerçeğe uygun değer riskinden korunmada olduğu gibi direk gelir tablosuna aktarılmadan, özkaynaklar hesabında izlenerek ertelenmektedir. Bu farklar sözleşme sonuna kadar özkaynaklarda izlenerek ertelenir sözleşme sona erdiğinde gelir tablosuna aktarılır.

Malın teslim tarihi olan 16.07.2014 tarihinde P lastik A.Ş.'nin XYZ işletmesiyle yaptığı futures sözleşmesini sona erdirmesi:

Futures Sözleşme Bedeli: 600.000 TL

Kur Farkı: 200.000*(3.2-3)= 40.000 TL

Futures Sözleşmesinin Piyasa Fiyatı: 200.000*3.2= 640.000 TL

P işletmesine futures sözleşmesinde belirlenen fiyat ile (1 € =3,0 TL) 600.000 TL'ye aldığı makinelerin, değeri artmıştır. P işletmesinin aldığı makinelerin piyasa fiyatı artık 640.000 TL'dir. Eğer P işletmesi futures sözleşmesine girmemiş olsaydı, 600.000 TL'ye alabileceği malı 640.000 TL'ye alarak 40.000 TL kur zararına maruz kalacaktı. Ancak P işletmesi futures sözleşmesine girdiği için, 16.07.2014 tarihinde piyasa fiyatı 640.000 TL olan malı 600.000 TL'ye satın almış ve bu futures sözleşmesinden 40.000 TL kazanç sağlamıştır. Bu sözleşme sayesinde P işletmesi hem nakit akış riskinden korunmuş hem de 40.000 TL kâr elde etmiştir. Bu kazanç aşığıdaki gibi muhasebeleştirilmelidir:

7.) Futures sözleşmesinin sonlandırılması:

-----16.07.2014-----

102 Bankalar 640.000

1..Türev Finansal Varlıklar 640.000

-----/-----

-----16.07.2014-----

3..Türev Finansal Varlıklardan Borçlar 600.000

102 Bankalar 600.000

-----/-----

8.) 16.07.2014 tarihinde P işletmesinin verdiği teminat mektubunun geri alınması:

-----16.07.2014-----

9..Teminat Mektubundan Alacaklılar 120.000*

9..Teminat Mektubundan Borçlular 120.000

-----/-----
* 200.000 € x 3,0 TL = 600.000 * 0,2=120.000 TL değerindeki teminat mektubunun verilmesi.

9.) 16.07.2014 tarihinde P işletmesinin lastik üretmek için aldığı makineleri A işletmesinden satın alması:

-----16.07.2014-----
253 Tesis, Makine ve Cihazlar 640.000*

102 Bankalar 640.000

-----/-----
* 200.000€ *3.2 =640.000 TL Makine Bedeli

P işletmesi normalde 600.000 TL'ye aldığı makineleri gerçeğe uygunluk ilkesi gereği gerçeğe uygun değeriyle yani piyasa fiyatıyla muhasebeleştirilmelidir.

P işletmesinin aldığı makinelerin piyasa değeri, 21.02.2014 tarihinde, 590.000 TL (2,95 *200.000) iken bu makinelerin piyasa değeri 16.07.2014 tarihinde bu makinelerin piyasa değeri 640.000 TL'ye yükselmiştir. Yani P işletmesinin aldığı makinelerin değeri 50.000 TL (640.000 - 590.000) artmıştır. P işletmesinin yaptığı futures sözleşmesinden elde ettiği kazanç ise 40.000 TL'dir (640.000 - 600.000). Yapılan bu futures işleminin etkinliğine baktığımızda, bu işlemin etkinliği %80'tir (40.000/50.000) ve bu oran daha önce de belirtilen %80-%125 aralığında olduğu için bu işlem etkin bir finansal riskten korunma işlemidir. Fakat bu işlemin 10.000 TL'lik kısmı etkin değildir. Etkin olmayan bu 10.000 TL'lik tutarın gelir tablosuna aktarılarak muhasebeleştirilmesi gerekir.

-----16.07.2014-----

1..Türev Finansal Araçlar 50.000*

5..Türev Finansal Araçlar Gerçeğe

Uygun Değer Farkları 40.000

649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar 10.000

-----/-----

Fakat Yukarıdaki yapılan kayıtların sonucunda; türev finansal varlıkla ilgili özkaynaklarda raporlanan “Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabı 40.000 TL alacak kalanı vermiştir. Fakat bu fark henüz realize olmamıştır. Ortaya çıkan bu gerçeğe uygun değer farkının kapatılması ile ilgili olarak iki yöntem uygulanabilir (Bal ve Öztürk; 2013):

1.Yöntem: Meydana gelen gerçeğe uygun değer farkının ilgili varlığın maliyetinden düşülmesidir.

2. Yöntem: Meydana gelen gerçeğe uygun değer farkının ilgili varlık için dönem sonunda hesaplanan amortisman tutarından düşülmesidir.

Eğer bu “Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabında oluşan 40.000 TL'lik kalanın muhasebeleştirilmesinde 1. Yöntem tercih edilirse; yani “Türev Finansal Varlık Değerleme Farkının” alınan makinelerinin değerinden düşülmesi durumunda, değerleme farkının kapatılması şu şekilde gerçekleşir:

-----16.07.2014-----	
Türev Finansal Araçlar Gerçeğe	40.000
Uygun Değer Farkları	
253 Tesis, Makine ve Cihazlar	40.000
-----/------	

Eğer bu “Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabında oluşan 40.000 TL’lik kalanın muhasebeleştirilmesinde 2. Yöntem tercih edilirse; yani “Türev Finansal Varlık Değerleme Farkının” alınan makinelerinin amortisman giderinden düşülmesi durumunda, değerleme farkının kapatılması şu şekilde gerçekleşir:

Makinelerin Amortisman Tutarı:	640.000 * 0,2= 128.000
Değerleme Farkı:	<u>-40.000</u>
Dönemin amortisman Gideri:	<u>88.000</u>

-----16.07.2014-----	
Türev Finansal Araçlar Gerçeğe	40.000
Uygun Değer Farkları	
730 Genel üretim Gideri	88.000
257 Birikmiş amortisman	128.000
-----/------	

3.3. Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırımın Finansal Riskten Korunması

Yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunmada yurtdışındaki işletmeye; iştirak, bağlı ortaklık, şube veya iş ortaklığı olarak sahip olan işletme, yurtdışındaki işletmeden alacak veya borç niteliğinde parasal bir kaleme sahip olabilir. Öngörülebilir, gelecek bir tarihte gerçekleşmesi beklenmeyen veya planlanmayan bir kalem, gerçekte, işletmenin yurtdışındaki işletmedeki net yatırımının bir parçasıdır (TMS 21, m. 15). Yabancı ülkelerde yatırım yapan işletmeler, döviz kuru dalgalanmalarının bu yatırımlar üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmak ya da minimum düzeye indirmek için türev ürün sözleşmelerine girmektedirler (Önce, s. 56). Net yatırım riskinden korunma bir işletmenin yurt dışındaki operasyonlarıyla ilgili olan net varlıklarının kurdan etkilenme riskine karşı korunması işlemidir (Ramirez, 2007, s. 11). Yabancı para riskinden korunma işleminde, TMS 21’e göre tanımlanan türev olmayan bir finansal aracın yabancı para riski bileşeni, finansal riskten korunma aracı olarak tanımlanabilir (KGK, 2010).

Bu korunma türü nakit akış riskinden korunma muhasebesiyle benzerlik gösterir. Bu korunma işleminin muhasebeleştirilmesinde korunmanın etkin bölümü, özkaynaklarda, etkin olmayan bölümü ise kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Özkaynaklarda muhasebeleştirilen korunmanın etkin bölümünde çoğunlukla kur farkları muhasebeleştirilir (Ateş, 2011, s. 97). Belirlenmiş finansal riskten korunma aracı ile ilgili kambiyo kâr veya zararının, etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilirken, etkin kısım diğer kapsamlı gelirlerde muhasebeleştirilir (Deloitte-C, 2013, s. 609).

IAS 21 yabancı operasyonun net varlıklarının kazanç ve kayıplarının tekrar çevrilerek diğer kapsamlı gelirler hesabında muhasebeleştirilmesi gerektiğini belirtir. Bu kural, yabancı operasyonun parasal varlık ve yükümlülüklerine hakim olan para birimi hangisi olursa olsun fark etmez. Fark etmemesinin nedeni, tüm bu parasal kalemlerin öncelikle yabancı operasyonun para birimine

çevrilmesidir. Yabancı operasyonların net varlıklarının da ana ortağın para birimine çevrilmesi de belirlenmiş bir finansal riskten korunma riskidir (Deloitte-B, 2013, s. 583-584).

IFRIC (Uluslararası Finansal Raporlama ve Yorumları Komitesi) 16, raporlanan para biriminin bir işletme tarafından finansal riskten korunma uygulandığı takdirde bunun işletmeye kur riskiyle ilgili herhangi bir mağduriyet yaratmayacağını belirtir. Fonksiyonel para birimi işletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik çevre bazında belirlenir. Buna göre, fonksiyonel para birimi, nakit akışlarının veya gerçeğe uygun değerlerinin değişmesi sonucu bir ekonomik mağduriyet yaratır, fakat finansal riskten korunma olarak raporlanan para birimi böyle bir mağduriyet yaratmaz (Deloitte-B, 2013, s. 584).

Yabancı operasyonun elden çıkarılmasında veya tasfiye edilmesinde; finansal riskten korunma öz kaynak dengesi ve net yatırım kur farkları kâr veya zarara eş zamanlı olarak aktarılır. Finansal riskten korunma aracında meydana gelen kazanç veya kayıpların etkin kısmı özkaynaklarda muhasebeleştirilir. Aynı şekilde net yatırımdan doğan kur farkı da özkaynaklara aktarılır, buradaki amaç her iki yerdeki döviz kurunda oluşacak olan farklarını eşleştirmektir. Finansal riskten korunmayan kısım ile ilgili oluşacak kazanç ve kayıplar hemen kâr veya zarara yansıtılır (Ramirez, 2007, s. 11). Yani, finansal riskten korunma aracına ait kazanç veya kayıp ile finansal riskten korunma aracına ait kur farkı kazancı aynı anda önce özkaynaklara aktarılır ve daha sonra gelir tablosunda muhasebeleştirilir.

Yurtdışı işletmelerin bilanço, gelir tablosu ve özkaynak kalemlerini, finansal tablo dönemlerinde, ana ortağın raporlamaya tabi olduğu fonksiyonel para birimine dönüştürülmesi gerekmektedir. Yabancı bir para cinsine çevrilirken meydana gelecek farklarda özkaynaklardaki “kur farkları” hesabında muhasebeleştirilir. Yapılan bu çevrimde esas alınan kur bilanço kalemlerinin kapanış tarihindeki kur oranıdır. Eğer işletmenin gelir veya gider kalemlerinin işlem hacminin düşük olması durumunda, bu dönüşüm işlemi, işlem tarihindeki kur oranı, ya da ortalama kur oranı, temettü dağıtımının ilan edildiği tarihteki kur oranı, ve diğer özkaynak kalemleri içinse tarihi kurlar üzerinden değerlendirilebilir. Tüm bu işlemlerin sonunda, aktif ve pasif kısmın dengelenmesi amacıyla, bu çevrimden kaynaklanan kur farkları hesaba alacak veya borç kaydı yapılarak muhasebeleştirilir. Yeniden değerlendirme işleminin haricinde, yurtdışındaki bir işletmenin satın alınması durumunda meydana gelen şerefiye ise net yatırımın bir ögesi olarak muhasebeleştirilmelidir (Ateş, 2011, s. 97).

Finansal riskten korunma aracının kazanç veya kayıpları ve riskten korunma aracın kur farkı kazancı veya kaybı, yatırımın satılacağı zamana kadar özkaynaklarda izlenmeye devam edilir. Yatırımın satılma kararı verilmesinin ardından özkaynaklarda izlenen ertelenmiş kazanç veya kayıpların tamamı kâr veya zarara (gelir tablosuna) aktarılır (Deloitte-C, 2013, s. 606).

Yurtdışındaki bir işletmeden parasal kalem alacağı veya söz konusu işletmeye parasal borcu olan bir işletme, bir grubun bağlı ortaklığı olabilir. Bir işletmenin X ve Y olmak üzere iki bağlı ortaklığı var olduğu ve Y bağlı ortaklığı yurtdışındaki bir işletme ve X bağlı ortaklığının, Y bağlı ortaklığına kredi verdiği varsayılırsa. Ayrıca kredi ödemesi bir plana bağlanmamışsa veya öngörülebilir bir gelecekte gerçekleşmesi beklenmiyorsa X bağlı ortaklığının, Y bağlı ortaklığından olan söz konusu alacağı, işletmenin Y bağlı ortaklığındaki net yatırımının bir parçasıdır. Bu durum; X bağlı ortaklığının kendisinin de, yurtdışındaki bir işletme olması durumunda da geçerli olacaktır (TMS 21, md. 15A).

Futures Sözleşmesiyle Net yatırım riskinden Korunmaya İlişkin Örnek:

Fonksiyonel para birimi TL olan ve Türkiye’de faaliyet gösteren P işletmesi, Amerika’da faaliyet gösteren ve fonksiyonel para birimi USD olan C işletmesini 1 milyon USD ödeyerek 15.06.2014 tarihinde satın almıştır.

P işletmesi, C işletmesindeki net yatırımını döviz kuru riskinden korumak için XYZ bankası ile futures sözleşmesi imzalamıştır. P işletmesi bu futures sözleşmesi için 150.000 TL değerinde teminat mektubunu başlangıç teminatı olarak vermiştir. Tüm bu işlemler için P işletmesi 15.000 TL'lik bir komisyon gideri ödemiştir.

Bu sözleşmenin detayları aşağıdaki gibidir:

Sözleşme Tarihi: 15.06.2013
Sözleşme Bitiş (Vade) Tarihi: 30.06.2014
Sözleşme Tutarı: 1.000.000 USD
Sözleşmenin Futures Kuru: 1 USD = 2,10 TL

Sözleşme süresi boyunca kurlar aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

15.06 2013: 1 USD = 2,26 TL
31.12 2014: 1 USD = 2,25 TL
30.06.2014: 1 USD = 2,18 TL

Bu örnek için yapılması gereken kayıtlar aşağıda belirtilmiştir:

-----15.06.2013-----

1..Türev Finansal Varlıklar 2.100.000 *
3..Türev Finansal Varlık Borçları 2.100.000

-----/-----

* 1.000.000 * 2.10 = 2.100.000 TL Sözleşme Bedeli

Bu kayıtta sözleşme tarihinde kur (1 USD = 2.3 TL) esas alınmamıştır. Çünkü P işletmesinin XYZ işletmesiyle yaptığı futures sözleşmesinde kuru 1 USD = 2.1 TL olarak belirlenmiştir. Bu yüzden Türev Finansal Varlıkların değeri hesaplanırken anlaşma tarihindeki kur oranı değil, sözleşmede geçerli olan kur oranı kullanılmıştır.

2.) 15.06 2014 tarihinde P işletmesinin XYZ işletmesiyle futures sözleşmesinin başlangıç teminatı olarak 150.000 TL değerinde teminat mektubu vermiştir.

-----15.06.2013-----

9..Teminat Mektubundan Borçlular 150.000
9..Teminat Mektubundan Alacaklılar 150.000

-----/-----

3.) 15.06 2014 tarihinde P işletmesinin futures sözleşmesi için 15.000 TL'lik komisyon gideri ödemiştir.

-----15.06.2013-----

653 Komisyon Gideri 15.000
100 Kasa 15.000

-----/-----

4.) 31.12.2013 tarihindeki kur değişimi:

-----31.12.2013-----

1..Türev Finansal Varlıklar 150.000*

5..Türev Finansal Araçlar

150.000

Gerçeğe Uygun Değer Farkları

-----/-----

* 1.000.000 * (2.25 - 2.10) = 150.000 TL Kur farkı

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 USD = 2,25 TL) sözleşmede belirlenen kur oranından (1 USD = 2,1 TL) daha fazla olduğu için P işletmesinin satın aldığı iştirakin değeri 150.000 TL artacaktır. Burada Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları hesabı, gerçeğe uygun değer riskinden korunmada olduğu gibi direk gelir tablosuna aktarılmadan, nakit akış riskinden korunmada olduğu gibi özkaynaklar hesabında izlenerek ertelenmektedir. Bu farklar yurtdışındaki net yatırım elden çıkarılıncaya kadar özkaynaklarda izlenerek ertelenir, yurtdışındaki net yatırım elden çıkarılma kararının verilmesinin ardından gelir tablosuna aktarılır.

5.) 30.06.2014 tarihindeki kur değişimi:

-----30.06.2014-----

5..Türev Finansal Araçlar

70.000*

Gerçeğe Uygun Değer Farkları

1..Türev Finansal Varlıklar

70.000

-----/-----

* 1.000.000 * (2.25-2.18) = 70.000 TL Kur farkı

Bu dönemdeki kur oranı (1 USD = 2,18 TL), 31.12.2013 tarihindeki kur oranından (1 USD = 2,25 TL) daha az olduğu için P işletmesinin satın aldığı iştirakin değeri azalacaktır. Bir önceki dönemde 150.000 TL değerlenen iştirak bu dönemde 70.000 TL değer kaybetmiştir. Burada Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları hesabı, gerçeğe uygun değer riskinden korunmada olduğu gibi direk gelir tablosuna aktarılmadan, nakit akış riskinden korunmada olduğu gibi özkaynaklar hesabında izlenerek ertelenmektedir. Bu farklar yurtdışındaki net yatırım elden çıkarılıncaya kadar özkaynaklarda izlenerek ertelenir, yurtdışındaki net yatırım elden çıkarılma kararının verilmesinin ardından gelir tablosuna aktarılır.

6.) 30.06.2014 tarihinde XYZ bankası ile yapılan futures sözleşmesinin sona erdirilmesi:

Futures Sözleşme Bedeli:

2.100.000 TL

Kur Farkı:

1.000.000 * (2.18-2.10)=

80.000 TL

Futures Sözleşmesinin Piyasa Fiyatı:

1.000.000 * 2.15= 2.180.000 TL

P işletmesinin, futures sözleşmesinde belirlenen fiyat olan (1 \$= 2,1 TL) 2.100.000 TL'ye aldığı iştirakin, değeri artmıştır. P işletmesinin aldığı iştirakin piyasa fiyatı artık 2.180.000 TL'dir. Eğer P işletmesi futures sözleşmesine girmemiş olsaydı, 2.100.000 TL'ye alabileceği iştiraki 2.180.000 TL'ye alacak ve 80.000 TL kur zararına maruz kalacaktı. Ancak P işletmesi futures sözleşmesine girdiği için, 30.06.2014 tarihinde piyasa fiyatı 2.180.000 TL olan iştiraki 2.100.000 TL'ye satın almış ve bu futures sözleşmesinden 80.000 TL kazanç sağlamıştır. Bu kazanç aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmelidir

-----30.06.2014-----

102 Bankalar

2.180.000

1..Türev Finansal Varlıklar

2.180.000

-----/-----
-----30.06.2014-----

3..Türev Finansal Varlıklardan Borçlar	2.100.000
102 Bankalar	2.100.000

-----/-----

31.12.2013 yılında meydana gelen Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkı henüz realize olmamıştır. 30.06.2014 tarihinde kurların değişmesi sonucu P işletmesi 70.000 TL kayba uğramış ve 31 Aralıkta meydana gelen 150.000 TL'lik kazanç 80.000 TL'ye düşmüştür. Yani P işletmesi yaptığı bu futures işlemi sonucunda 80.000 TL kur kazancı elde etmiştir.

P işletmesinin bu yurtdışındaki net yatırımını sattığı zaman ne kadar satış kârı elde ettiğinin muhasebesel olarak gösterilebilmesi için yurtdışındaki iştirakin değerinde meydana gelen değer düşüşlerinin de muhasebeleştirilmesi gerekir.

7.) 01.03.2014 tarihinde P işletmesinin, XYZ işletmesini satın alması

-----15.06.2013-----

242 İştirakler	2.260.000*
- XYZ işletmesi	
102 Bankalar	2.260.000

-----/-----

* 1.000.000 *2.26 =2.260.000

Bu muhasebeleştirme işleminde, yurtdışındaki iştirakin değeri, futures sözleşmesi için içine katılmadan iştirakin satın alındığı tarih olan 15.06.2013 tarihindeki kur oranıyla (1 \$ = 2,26 TL) hesaplanmalıdır.

TMS 21 kapsamında, işletmenin, yurtdışındaki iştirakinin net yatırımının bir bölümünü meydana getiren parasal bir kalemden kaynaklanan kur farkları, hem yurt dışındaki iştirakin kendi finansal tablolarında hem de raporlayan işletmenin bireysel finansal tablolarında kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilebilir. Bu kur farkları başlangıçta diğer kapsamlı gelirlerin bir unsuru olarak muhasebeleştirilmesine rağmen iştirakin elden çıkarılması durumunda ise kâr veya zararda muhasebeleştirilirler (TMS 21; m.32). Ayrıca “Bu tür kur farkları yurtdışındaki işletmeyi ve raporlayan işletmeyi içeren finansal tablolarda (yani yurtdışındaki işletmenin konsolidasyon, oransal konsolidasyon ya da özkaynak yöntemi ile dahil edildiği finansal tabloda) diğer kapsamlı gelirde muhasebeleştirilir.” (TMS 21, .33). İşletme, finansal tablolarını herhangi bir para biriminde (ya da para birimlerinde) sunabilir. Finansal tablolarda kullanılan para biriminin işletmenin geçerli para biriminden farklı olması halinde, işletme, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumunu finansal tablolarda kullanılan para birimine çevirmelidir. Farklı geçerli para birimleri olan işletmelerden oluşan bir grubun, konsolide finansal tabloların sunulabilmesi için her bir işletmenin faaliyet sonuçlarını ve finansal durumunu ortak bir para biriminden ifade etmesi buna örnek gösterilebilir (TMS 21, m. 38).

Net yatırım riskinden korunma işleminde, Ortaya çıkan tüm kur farkları, diğer kapsamlı gelirin ayrı bir unsuru olarak muhasebeleştirilir. Bu kur farkları, kâr veya zararda muhasebeleştirilemez. Çünkü, döviz kurlarındaki değişim faaliyeti şimdiki ve gelecekteki nakit akışlarını ya hiç etkilemez ya da çok az etkiler. Kur farklarının toplam tutarı, yurtdışındaki bir işletme elden çıkarılıncaya kadar özkaynağın ayrı bir bileşeninde sunulur. Kur farkları, konsolide edilen ancak tamamen sahip olunmayan yurtdışındaki bir işletme ile ilgili olması durumunda,

çevrimden kaynaklanan ve azınlık paylarına isabet eden toplam kur farkları, konsolide finansal durum tablosunda (bilançoda) kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) bir bölümü olarak muhasebeleştirilir (TMS 21, m. 41).

8.) 31.12.2014 tarihinde kur değerlemesi:

-----31.12.2013-----	
5..Yurtdışındaki Net Yatırımın	10.000
Değerleme Farkları	
24. İştirakler Değer	
Düşüş Karşılığı	10.000
-----/-----	

$$* 1.000.000 * (2.26-2.25)- = 10.000 \text{ TL kur farkı}$$

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 USD = 2,25 TL) iştirakin satın alındığı tarih olan 15.06.2013 tarihindeki kur oranından (1 USD = 2,26 TL) daha az olduğu için P işletmesinin iştirakinin değeri 10.000 TL azalacaktır.

9.) 30.06.2014 tarihinde kur değerlemesi:

-----30.06.2014-----	
5..Yurtdışındaki Net Yatırımın	70.000
Değerleme Farkları	
24. İştirakler Değer	
Düşüş Karşılığı	70.000
-----/-----	

$$* 1.000.000 * (2.25-2.18)- = 100.000 \text{ TL kur farkı}$$

Bu dönemde piyasadaki kur oranı (1 USD = 2,18 TL), 31.12.2014 tarihindeki kur oranından (1 USD = 2,25 TL) daha az olduğu için P işletmesinin iştirakinin değeri 70.000 TL azalacaktır.

P işletmesinin 2.260.000 TL değerindeki yatırımın değeri, kurdaki değer düşüşü nedeniyle toplam da (10.000+70.000) 80.000 TL azalarak 2.180.000 TL'ye düşecektir. Yani P işletmesi 80.000 TL kambiyo zararı yaşayacaktır (Öztürk, 2013).

P işletmesinin 15.06.2013 tarihinde satın aldığı iştirakin piyasa değeri, 15.06.2013 tarihinde, 2.260.000 TL (2,26 *1.000.000) iken bu iştirakin piyasa değeri 30.06.2014 tarihinde bu iştirakin piyasa değeri 2.180.000 TL'ye düşmüştür. Yani P işletmesinin satın aldığı iştirakin değeri 80.000 TL (2.260.000 - 2.180.000) değer kaybetmiştir. P işletmesinin yaptığı futures sözleşmesinden elde ettiği kazanç ise 80.000 TL'dir (2.180.000 – 2.100.000). Yapılan bu futures işleminin etkinliğine baktığımızda, bu işlemin etkinliği %100'dür (80.000/80.000) ve bu oran daha önce de belirtilen %80-%125 aralığında olduğu için etkin bir finansal riskten korunma işlemidir. P işletmesi, yaptığı bu futures sözleşmeyle iştirakinin değerinde meydana gelen toplam 80.000 TL'lik kur zararını, finansal riskten korunma aracı olarak belirlediği futures sözleşmesinden elde ettiği toplam 80.000 TL'lik kazançla %100 oranında bertaraf etmiştir. Yapılan bu finansl riskten korunma işlemi %100 etkin olduğu için bu finansal riskten korunma işleminde etkin olmayan bir tutar bulunmamaktadır. Yani, bu finansal riskten korunma işleminde, kâr veya zarara aktarılması gereken hiçbir tutar bulunmamaktadır.

Yapılan bu kayıtların ardından, türev finansal araçlar hesabında kalan değerleme farkı, C işletmesi satılincaya kadar bilançoda takip edilecek, C işletmesi satıldığı zamansa bu değer bu varlığın maliyetinden düşülerek bu hesap kapatılacaktır (Öztürk, 2013).

TMS 21'in 48 maddesi yurtdışındaki iştirakin elden çıkarılmasında şu hükmü vurgulamaktadır:

“ Yurtdışındaki işletmenin elden çıkarılmasında, diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmiş ve özkaynağın ayrı bir bileşeninde biriktirilmiş söz konusu işletmeye ait birikmiş kur farkları, elden çıkarmadan kaynaklanan kazanç veya kayıp muhasebeleştirildiğinde, özkaynaktan kar veya zarara aktarılacak (yeniden sınıflandırmaya ilişkin bir düzeltme olarak) yeniden sınıflandırılır.”

Örneğin piyasa fiyatı 2.180.000 TL'ye eşit olan C işletmesi 2.350.000 TL'ye elden çıkarılıyorsa yapılması gereken kayıtlar TMS 21'e göre aşağıdaki gibi olmalıdır.

İştirakin Kayıtlardaki Değeri :	2.180.000 TL
İştirakin Satış Tutarı :	2.350.000 TL
Satış Kârı :	170.000 TL
Yurtdışı Net Yatırım Değerleme Farkları :	(80.000 TL)
Net Satış Kârı :	<u>90.000 TL</u>

Eğer P işletmesi 15.06.2013 tarihinde 2.260.000 TL'ye aldığı ve 30.06.2014 tarihinde değeri 2.180.000 TL'ye eşit olan bu yurt dışındaki iştirakini 2.350.000 TL'ye satar ise 170.000 TL satış kârı elde eder. Fakat işletme 15.06.2013 tarihinden 30.06.2014 tarihleri arasında yaşadığı toplam 80.000 TL'ye eşit olan kambiyo zararını bu satış karından düştüktan sonra P işletmesinin yurtdışındaki iştirakinin satılmasından elde ettiği net satış karı 90.000 TL olmuştur. Bu satışın muhasebeleştirilmesi aşağıda gösterilmiştir.

-----30.06.2014-----	
102 Bankalar	2.350.000
24. İştirakler Değer	
Düşüş Karşılığı	80.000
242 İştirakler	2.260.000
5.. Yurtdışındaki Net Yatırımın	80.000
Değerleme Farkları	
6.. İştirak Satış Kârı	90.000
-----/-----	

P işletmesi, C iştirakini 2.350.000 TL'ye satılmasından elde ettiği 90.000 TL'lik net satış karına P işletmesinin yaptığı futures sözleşmesinden elde ettiği 80.000 TL'lik kâr da eklenirse, P işletmesinin C iştirakinin satışından elde ettiği toplam kâr 170.000 TL'ye eşit olmaktadır.

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, nakit akış riskinden korunma ve yurtdışında bulunan net yatırım riskinden korunmak için düzenlenen türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değer değişimleri nedeniyle oluşan kazanç veya kayıp dönemin gelir tablosunda raporlanmamakta, sözleşmenin vadesinin bitiminin ardından ya da yurtdışındaki net yatırım için satış kararının verilmesinden sonraki dönem veya dönemlerde gelir tablosunda raporlanmaktadır. Bu nedenle; türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişim sonucu oluşan kazanç

veya kayıp gerçekleştiği dönemde gelir tablosuna aktarılmadığı için o dönemin kâr veya zararı üzerinde bir etkisi olmamaktadır.

Gerçeğe uygun değer riskinden korunmak için düzenlenen türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişim sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar gerçekleştiği dönemin gelir tablosunda raporlandığı için, gerçeğe uygun değer riskinden korunma ile raporlama dönemleri arasında dönemin kârını ve zararını etkilemeye yönelik herhangi bir fark ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle işletmeler açısından eğer finansal riskten korunmanın yalnızca kâr veya zarar üzerindeki etkisi önem taşıyorsa bu durumda türev ürün sözleşmelerinde gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi uygulamaları da söz konusu olabilmektedir. Örneğin; IAS 39, madde 87, bir kesin taahhüdün kur riskine karşı korunmasında, gerçeğe uygun değer riskinden veya nakit akış riskinden korunma işlemi olarak muhasebeleştirilebileceğini belirtmektedir. Böyle bir durumda, Eğer finansal riskten korunma işlemini uygulayan işletme için finansal riskten korunmanın yalnızca kâr veya zarar üzerindeki etkisi önem taşıyorsa işletmeler gerçeğe uygun değerden korunma muhasebesini uygulamak yerine nakit akış riskinden korunma muhasebesini tercih etmesi söz konusu olabilmektedir.

Sonuç

Hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde faaliyet gösteren işletmeler küreselleşen dünya ekonomisi nedeniyle çeşitli risklere maruz kalmaktadır. İşletmelerin maruz kalacakları riskleri iyi yönetmeleri durumunda o riskten kaynaklanacak potansiyel kayıpları önlemenin yanında bu riski fırsata çevirerek kazançlarını arttırmaları da mümkün olabilmektedir. Risk, işletmelerin onu kontrol edip edememesine göre ikiye ayrılmaktadır. İşletmelerin kendilerinin kontrol edemeyeceği risklere “sistemik risk”; işletmelerin kendilerinin kontrol edebileceği risklere ise “sistemik olmayan risk” adı verilmektedir. Sistemik risklerden, bir ekonominin içindeki neredeyse tüm firmalar etkilenmekte ve firmalar için bu risklerden korunma imkanı bulunmamaktadır. Sistemik olmayan riskler, risklerin işletmeye ya da işletmenin içinde bulunduğu sektöre özgü bölümüdür. Piyasa riski ise, finansal piyasadaki dalgalanmalar nedeniyle işletmelerin bilançolarında ve bilanço dışı hesaplarında ortaya çıkar ve döviz kuru riski, faiz oranı riski, endeks riski ve fiyat riski olarak dört grupta incelenmektedir.

Finansal riskler, işletmelerin finansal yapısını negatif etkilemektedir. Finansal piyasaların gelişmesiyle birlikte bu risklerden korunmak için yeni finansal araçlar geliştirilmiştir. Türev ürünler bu tür riskleri azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla işletmeler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Türev ürün sözleşmeleri tanım olarak; işletmelerin kendi aralarında yaptıkları sözleşme sonucu bir finansal aracın bir veya daha fazla finansal riskini sözleşmenin diğer tarafına aktarma niyetiyle koşullu ya da koşulsuz değişim hakkı veren sözleşmeleri ifade etmektedir. Forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmeleri piyasalardaki en eski türev ürün sözleşmeleridir. Fakat piyasa koşullarının zamanla değişmesiyle melez özellikler gösteren yeni finansal riskten korunma araçları geliştirilmiştir. Türev ürün piyasalarının oluşabilmesi için öncelikle piyasada farklı beklentilere sahip gruplar olmalıdır. Yani türev sözleşmelerinin taraflarının korundukları riskle ilgili farklı beklentileri olmalıdır. Örneğin futures sözleşmesine taraf olan yatırımcılardan biri döviz kurunun artacağını beklerken, sözleşmenin diğer tarafı döviz kurunun düşeceğini beklemektedir.

İşletmelerin finansal risklerden korunmasının amacı; işletmenin sahip olduğu borç veya varlıklarını negatif olarak etkileyecek, faiz, fiyat, kur değişimleri gibi faktörlere karşı işletmenin zarar riskini azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmaktır. İşletmeler, bu finansal risklerden korunmak amacıyla kullandıkları türev ürün sözleşmeleriyle hem kendilerini bu risklere karşı korumakta hem de kâr elde edebilmektedir.

Türev ürün sözleşmelerinden *forward sözleşmeleri*, sözleşmedeki tarafların, karşılıklı bir pazarlık ortamında, satın alan tarafı; döviz, faiz, ticari mal vb. belli bir finansal varlığı, gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen belirli bir miktarı, belirli bir fiyattan satın alma (satın da satmaya) yükümlülüğü getiren bir anlaşmadır.

Türev ürün sözleşmelerinden, *futures sözleşmeleri* ise, belli özelliklerdeki ve belirli bir miktardaki varlığı, daha önceden kararlaştırılan herhangi bir tarihte ve kararlaştırılan bir fiyat üzerinden teslim etme veya teslim alma yükümlülüğü getiren sözleşmelerdir. Futures sözleşmeleri organize piyasalarda işlem görmektedir. Aslında teslim amaçlı bir sözleşme olan futures sözleşmeleri, piyasalarda genellikle bu amacından çok; spekülasyon amacıyla kullanılmaktadır.

Finansal risklerden korunmak için kullanılan bir diğer türev ürün sözleşmesi ise, *opsiyon sözleşmeleridir*. Opsiyon sözleşmeleri, malı, kıymeti veya finansal göstergeyi satma veya alma yükümlülüğü getiren sözleşmelerdir. Opsiyon sözleşmelerini satın alma hakkı tanıyan sözleşmelere call option; opsiyon sözleşmelerini satma hakkı veren sözleşmelere ise put option adı verilmektedir. Bu opsiyon sözleşmelerinde diğer finansal riskten korunma araçlarından farklı olarak, tarafların cayma hakkı bulunmaktadır. Örneğin; call opsiyonun alıcısı opsiyonun çıkarlarına ters düşmesi durumunda bu opsiyonu kullanmayabilir. Aynı cayma hakkı put opsiyonun satıcısı için de

geçerlidir. Opsiyonun toplam değeri onun içsel değeriyle zaman değerinin toplamına eşittir. Fakat IAS 39 opsiyon sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, opsiyonun zaman değerini dikkatte almamakta, sadece opsiyonun içsel değerini finansal riskten korunma muhasebesi kapsamına almaktadır.

IAS 39 uyarınca, opsiyonların etkinliğin ölçümünde sadece opsiyonun içsel değerini baz alması ve opsiyonun zaman değerini bu ölçümün içine dahil etmemesi opsiyonun zaman değerindeki değişimler kâr veya zarara kaydedilmesine neden olmakta ve bu uygulama hem getirdiği yük sebebiyle ek raporlamaların karmaşık olmasına hem de işletmenin kazançlarında öngörülemeyen oynaklıklara neden olmaktadır (Ramirez, 2007, s. 44).

Diğer bir önemli finansal riskten korunma aracı ise *swap sözleşmeleridir*. Bu sözleşmeler döviz swap'ı ve faiz oran swap'ı ve vadeli hisse senedi swap'ı olmak üzere üçe ayrılır. Bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu belirli bir döviz cinsinden ödemesi gereken bir yükümlülüğünü diğer bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu diğer bir para birimi cinsinden ödemeli bir yükümlülükle değiştirmek istemesine döviz swap'ı adı verilir. Yani döviz swap sözleşmesinde, iki ayrı para borcu üzerinden mevcut borçların ve alacakların değiştirilmesi söz konusudur. Faiz oran swap'ı ise; bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu sabit faiz ödemeli bir yükümlülüğü başka bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu değişken oranlı yükümlülük ile değiştirmek istemesidir. Vadeli hisse senedi swap'ı ise, swap sözleşmesinin taraflarından birinin nominal tutar üzerinden belirli bir hisse senedinin ya da endeksin getirisine (temettüleri de içeren) bağlı ödemeler yaparken, sözleşmenin diğer tarafının aynı nominal tutar üzerinden değişken, sabit ya da başka bir hisse senedinin getirilerine bağlı olarak ödemelerde bulunduğu sözleşmelerdir.

Tüm bu finansal riskten korunma araçlarının temel hedefi; piyasada var olan riski en aza indirerek işletmeleri bu risklere karşı korumaktır. İşletmelerin yaptıkları tüm bu finansal riskten korunma işlemlerinin belirli koşullar altında muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumda devreye finansal riskten korunma muhasebesi girmektedir.

Finansal riskten korunma muhasebesinin temel amacı, finansal risklerden korunan işletmelerin, bu korunma için yaptıkları kayıtların üçüncü kişiler tarafından anlaşılabilirliğini arttırmak ve işletmeyle ilgili yorum ve analiz yapanların işlerini kolaylaştırmaktır. İşletmeler, finansal risklerden korunmak için taraf oldukları türev ürün sözleşmelerinden elde ettikleri kazanç ve kayıpların ya da maruz kaldıkları riskle ilgili kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesinde finansal riskten korunma muhasebesini uygulayabilmektedir.

Hem uluslararası hem de ulusal boyutta finansal riskten korunma muhasebesi ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Uluslararası boyutta yapılan çalışmalar, FASB tarafından yayımlanan FAS133 ve IASB tarafından yayımlanan IAS 39 ve IFRS-7 standartlarıdır. Türkiye finansal riskten korunma muhasebesi konusunda, TMSK, SPK ve BDDK gibi kurumlar IASB'nin (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu) yayımladığı standartlarla paralel bir şekilde hazırladıkları tebliğlerle finansal riskten korunan işletmelere yol göstermeye çalışmaktadır.

Finansal riskten korunma muhasebesi tanım olarak; finansal riskten korunan aracın ve kalemin gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan değişiklik sonucu oluşan kazanç ve kaybın gelir tablosunu etkilediği dönem veya dönemler boyunca gelir tablosuna aktarılmasıdır. Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanıp uygulanmayacağını işletmenin takdirine bırakmıştır. Fakat finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanmaması durumunda, finansal riskten korunma aracının ve finansal riskten korunan kalemden elde edilen kazanç ve kayıpların aynı dönemde gelir tablosuna yansıtılamaması nedeniyle dönemsel kârın dalgalanabilmesi ve finansal riskten korunma etkinliğinin ve faydasının azalması söz konusu olmaktadır. Finansal riskten korunma muhasebesi ile farklı dönemlerde raporlanan kazanç ve kayıplarının yarattığı dalgalanmanın önüne geçilmektedir.

IAS 39 kapsamında korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için belirli koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliklerin başında, finansal riskten korunma ilişkisinin resmi olarak tanımlı ve belgelendirilmesi, firmanın risk yönetim hedefi ve finansal riskten korunma stratejisi gelmektedir. Finansal riskten korunma yüksek derecede etkin olmalı ve belirlendiği tarihten bu yana tüm finansal raporlama dönemleri boyunca finansal riskten korunmanın etkinliğini ölçmek mümkün olmalıdır. Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için, standartlarda sayılan tüm koşulların aynı anda yerine getirilmesi gerekmektedir. Koşullardan bir tanesi bile yerine getirilmediği takdirde riskten korunma muhasebesi uygulanamaz. Riskten korunma muhasebesi uygulanırken, bu koşullardan bir tanesi bile ortadan kalkarsa riskten korunma muhasebesi uygulamasına son verilir. Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için gerekli koşullar kısaca, finansal riskten korunma işleminin belgelendirilmesi, finansal riskten korunma işleminin etkin olması, etkinliğin güvenilir olarak ölçülebilmesi, finansal riskten korunmada sürekli etkinliğin sağlanması ve son olarak nakit akış riskinden korunmada tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin kuvvetle muhtemel olması şeklinde sıralanabilir.

IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma etkinliği güvenilir olarak ölçülebilmelidir. Koruma aracı ile korunma konusu kalem arasında bir korunma etkinliğinin var olması riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için gereklidir. Bu korunma etkinliği, finansal tabloların hazırlık döneminde asgari olarak düzenlenmelidir. IAS 39, şirketlerin kendi risk yönetim stratejilerine uyumlu yöntemleri seçebileceğini vurgulayarak, etkinliğin ölçümünde kesin bir yöntem belirtmemiştir. Bu nedenle işletmeler, IAS 39'un 147. Maddesine göre, finansal riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde risk yönetim stratejisine göre farklı yöntemler uygulayabilmektedir. Fakat uygulanan bu yöntem hem mantıklı olmalı hem de işletmeler uygulamayı tercih ettiği yöntemi tüm finansal riskten korunma dönemleri boyunca uygulamayı sürdürmelidir. IAS 39 finansal riskten korunma muhasebesi, etkinliğin ölçülmesinde iki farklı testin uygulanmasını önermektedir. Bu testler; geleceğe dönük (prospective) ve geçmişe dönük (restropective) testlerdir. Kısaca geleceğe dönük test finansal riskten korunmanın kalan süresi (kalan vadesi boyunca) içerisindeki etkinliğini; geçmişe dönük test ise geçmiş belirli bir dönemdeki finansal riskten korunmanın etkin olup olmadığını tespit etmektedir.

Bir çok farklı yöntemle finansal riskten korunmanın etkinliği ölçülebilir. IAS 39 hangi etkinlik için hangi yöntemin kullanılması gerektiği konusuna seçimi işletmelere bırakmıştır. Fakat, kullanılan bu yöntemlerin kullanılmasında çeşitli sıkıntılara yol açabilmektedir. Yaşanan bu sorunlar nedeniyle işletmeler de bu koşulu yerine getirememekte, ve finansal riskten korunma muhasebesine göre raporlama yapmaktan vazgeçebilmektedirler. Ayrıca, bu kafa karışıklığının giderilmesi içinde, IAS 39'da etkinliğin nasıl yapılacağına ilişkin bir örnekte yer alması gerekmektedir.

IAS 39 kapsamında, bir riskten korunma işleminin etkin olabilmesi için finansal riskten korunma enstrümanının gerçeğe uygun değerinde oluşan veya kuvvetle muhtemel olarak meydana gelmesi beklenen nakit akışlarının değerindeki artış veya azalışların; korunan varlığın veya yükümlülüğün gerçeğe uygun değerindeki değer artış veya azalışlarının, en az %80 en fazla % 125 oranında gerçekleşmesi gerekmektedir.

Finansal riskten korunmayla ilgili; risk yönetimi amacı ve stratejisi, finansal riskten korunma ilişkisinin türü, korunan riskin niteliği, riskten korunma aracının ve riskten korunan kalem veya işlemin niteliği, gerçekleşme olasılığı yüksek olan işlem ve etkinliğin ölçümünde kullanılan tekniğin belgelendirilmesi gerekmektedir. Belgelendirmenin yapılmaması, finansal riskten korunma ilişkisinin riski dengelemede ne kadar etkin olursa olsun, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanamaması demektir. Firma finansal riskten korunan riskin niteliğine dair açıklama

yapmalıdır. Döviz kuru riski, kredi riski, faiz oranı riski gibi riskler bunlara örnek gösterilebilir. Belgelendirmede finansal riskten korunma etkinliğinin nasıl ölçüldüğüne dair detaylı bilginin yer alması gerekmektedir.

Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanması işletmenin tercihinin bırakıldığından, eğer işletme finansal riskten korunma muhasebesi uyguluyorsa, işletme finansal riskten korunma amaçları ve stratejileri ile ilgili bilgi verdikten sonra finansal riskten korunma muhasebesinin mali tablolar üzerindeki etkisinin anlaşılması için IFRS 7’de belirtilen bir takım açıklamalar yapmalıdır. İşletmeler IFRS 7 kapsamında dipnotlarında bilançosuyla ilgili, finansal araçların nasıl sınıflandırıldığı, finansal araçların nasıl değerlendirildiği, sınıflandırma ve değerlemeye ilişkin muhasebe politikalarının neler olduğu, değerlendirilen finansal araçların gelir tablosunda mı yoksa özkaynakta mı raporlandığı, finansal araçların gerçeğe uygun değerle hangi kriterlere göre değerlendirildiği, finansal riskten korunma ve finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanıp uygulanmadığıyla alakalı soruların cevabı niteliğinde açıklamalar yapılmalıdır.

Riskten korunma işleminin etkin olmadığına fark edilmesi halinde, IAS 39 kapsamında, finansal riskten korunma muhasebesinin son etkin olduğu tarihten sonraki dönemler için riskten korunma muhasebesi uygulamasına son verilmesi gerekmektedir. Fakat bu etkinlik şartının haricinde, finansal riskten korunma konusunun kalemin vade tarihinde elden çıkarılması durumunda ve finansal riskten korunurken tahmini işlemin meydana gelmemesi halinde finansal riskten korunma sona ermektedir. Bunlara ek olarak; finansal riskten korunma aracının süresinin dolması ya da elden çıkarılması da finansal riskten korunmanın sonlandırılmasına neden olmaktadır.

Finansal riskten korunma muhasebesi üçe ayrılmaktadır. Bunlar; gerçeğe uygun değer riskinden korunma, nakit akış riskinden korunma ve yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunmadır.

Gerçeğe uygun değer riskten korunma, Sarraf ve Dallah’e göre, risk doğuran veya gelir tablosunu etkileyen muhasebeleştirilmiş bir varlık ya da yükümlülüğün ya da muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüdün veya bu tür bir varlık, borç ya da taahhüdün spesifik bir kısmının gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan, spesifik bir risk unsuruyla ilgili ve kâr veya zararı etkileyebilecek özellikteki değişimlere karşı yapılan bir finansal riskten korunma işlemidir. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinde, korunma konusu kaleminde ve finansal riskten korunma aracında meydana gelen değer artış ve azalışları aynı dönemde kâr veya zarara yansıtılmalıdır. Bu finansal riskten korunma konusu kalem ve korunma enstrümanı gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimler, gelir tablosunda muhasebeleştirilerek, gelir oynaklığının önüne geçilebilir.

Gerçeğe uygun değerle ölçümün öngörüldüğü tüm standartlarda gerçeğe uygun değer mutlaka piyasa değer ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak bu durum, aktif bir piyasası olmayan varlıkların ölçümünde sorun yaratmaktadır. İşletme değerlendirme yönteminde, kullanacağı girdileri, işlem sırasında piyasa katılımcılarının dikkate alacağını düşündüğü özelliklere uygun olacak şekilde seçmelidir. Piyasa katılımcılarının varlık ya da borcu hesap birimine bağlı olarak fiyatlandırmasının beklendiği durumlarda, kontrol primi ya da iskonto (kontrol edilmemesinden kaynaklanan) hesaplamak uygun olabilmektedir (KPMG, 2012).

İşletme değerlendirme yönteminde, kullanacağı girdileri, işlem sırasında piyasa katılımcılarının dikkate alacağını düşündüğü özelliklere uygun olacak şekilde seçmelidir. Piyasa katılımcılarının varlık ya da borcu hesap birimine bağlı olarak fiyatlandırmasının beklendiği durumlarda, kontrol primi ya da iskonto (kontrol edilmemesinden kaynaklanan) hesaplamak daha uygun olabilmektedir (KPMG, 2012).

Diğer bir finansal riskten korunma çeşidi de nakit akış riskinden korunmadır. Kısaca, Hague'ye göre nakit akış riskinden korunma, mevcut bir yükümlülük ya da varlığın ya da belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ileri bir tarihte gerçekleşmesi beklenen işlemlerin nakit akışlarında oluşan değişimlerden korunmasıdır. Nakit akış riskinden korunmada finansal riskten korunmak amacıyla düzenlenen türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklik nedeniyle ortaya çıkan kazanç veya kayıp değerlendirme gününde hemen gelir tablosunda raporlanmayarak ertelenir. Bu ertelenen kazanç veya kayıp türev ürün sözleşmesinin vadesinin dolmasının ardından yani, işletmenin sahip olduğu borç varlık veya henüz kesinleşmemiş ama kesinleşmesi kuvvetle muhtemel olan işlemler sonucunda meydana gelen nakit akışlarının işletmeyi etkilediği dönem veya dönemler boyunca gelir tablosunda raporlanır.

Eğer ileri bir tarihte satın alınması beklenen bir duran varlığın finansal risklerden korunması söz konusuysa, bu duran varlığın korunmasında, ertelenen kazanç ve kayıpların sonuç hesaplarına aktarılmasında iki yöntem uygulanabilir. Bu yöntemlerden birincisi; ertelenen kazanç ya da kaybın duran varlık için ayrılan amortisman süresi (faydalı ömrü) boyunca gelir ya da gidere dönüştürülmesidir. Bu yöntemlerden ikincisi ise, ertelenen kazanç ya da kaybın duran varlığın maliyetini dikkate almaktır. Bu yöntemde; yapılan sözleşme sonucu elde edilen kazanç duran varlığın satın alım maliyetinden düşülecek, maruz kalınan zarar ise duran varlığın maliyetine eklenecektir. Bu yöntemlerin sonucunda, ertelenen kazanç ve kayıplar duran varlığın satın alım maliyetine ve amortisman yöntemiyle gelir tablosuna aktarılmaktadır.

Finansal riskten korunma muhasebesinin üçüncü ve son çeşidi ise yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırımın finansal riskten korunmasıdır. Ramirez'e göre net yatırım riskinden korunma, bir işletmenin yurt dışındaki operasyonlarıyla ilgili olan net varlıklarının kurdan etkilenme riskine karşı korunması işlemidir. Bu korunma türü nakit akış riskinden korunma muhasebesiyle benzerlik göstermektedir. Bu korunma işleminin muhasebeleştirilmesinde korunmanın etkin bölümü özkaynaklarda; etkin olmayan bölümü ise kâr veya zararda muhasebeleştirilmektedir. Yurtdışında bulunan net yatırım riskinden korunmada, finansal riskten korunma aracının kazanç veya kayıpları ve riskten korunan aracın kur farkı kazancı veya kaybı, yatırımın satılacağı zamana kadar özkaynaklarda izlenmeye devam edilmektedir. Yatırımın satılma kararı verilmesinin ardından özkaynaklarda izlenen ertelenmiş kazanç veya kayıpların tamamı kâr veya zarara (gelir tablosuna) aktarılmaktadır.

Finansal riskten korunma türlerinin işletmenin dönem kar veya zararı üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Özellikle nakit akış riskinden korunma ve yurtdışında bulunan net yatırım riskinden korunmak için düzenlenen türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değer değişimleri nedeniyle oluşan kazanç veya kayıp dönemin gelir tablosunda raporlanmamakta, finansal riskten korunmanın gelir tablosunu etkilediği dönem veya dönemlerde gelir tablosunda raporlanmaktadır. Yani sözleşmenin vadesinin bitiminin ardından ya da yurtdışındaki net yatırım için satış kararının verilmesinden sonraki dönem veya dönemlerde gelir tablosunda raporlanmaktadır. Bu nedenle; türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişim sonucu oluşan kazanç veya kayıp gerçekleştiği dönemde gelir tablosuna aktarılmadığı için o dönemin kâr veya zararı üzerinde bir etkisi olmamaktadır. Fakat gerçeğe uygun değer riskinden korunmak için düzenlenen türev ürün sözleşmelerinin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişim sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar gerçekleştiği dönemin gelir tablosunda raporlandığı için, gerçeğe uygun değer riskinden korunma ile spekülasyon amaçlı raporlama dönemleri arasında dönemin kârını ve zararını etkilemeye yönelik herhangi bir fark ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle işletmeler açısından eğer finansal riskten korunmanın yalnızca kâr veya zarar üzerindeki etkisi önem taşıyorsa bu durumda türev ürün sözleşmelerinde gerçeğe uygun değer

riskinden korunma muhasebesi uygulamaları da söz konusu olabilmektedir. Örneğin; IAS 39, madde 87, bir kesin taahhüdün kur riskine karşı korunmasında, gerçeğe uygun değer riskinden veya nakit akış riskinden korunma işlemi olarak muhasebeleştirilebileceğini belirtmektedir. Böyle bir durumda, Eğer finansal riskten korunma işlemini uygulayan işletme için finansal riskten korunmanın yalnızca kâr veya zarar üzerindeki etkisi önem taşıyorsa işletmeler gerçeğe uygun değerden korunma muhasebesini uygulamak yerine nakit akış riskinden korunma muhasebesini tercih etmesi söz konusu olabilmektedir.

İşletmeler finansal risklerden korunurken, finansal riskten korunan aracın gerçeğe uygun değerini hesaplamada çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. IASB yaşanan bu sorunların önüne geçmek için gerçeğe uygun değer ölçümünde ortaya çıkan çoğu sorunu çözen IFRS 13'ü yayımlasa dahi, işletmeler hala finansal riskten korunan aracın gerçeğe uygun değerini hesaplarken çeşitli sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Gerçeğe uygun değerle ölçümün öngörüldüğü tüm standartlarda gerçeğe uygun değerın mutlaka piyasa değer ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak bu durum, aktif bir piyasası olmayan varlıkların ölçümünde sorun yaratmaktadır. Aktif olmayan bir piyasada, elde edilen kotasyon fiyatlarının gerçeğe uygun değeri belirleyici olmayabilir. Böyle bir durumda, yapılan işlemler veya kotasyon fiyatlarıyla ilgili olarak daha detaylı bir analizin yapılması gerekmektedir ve gerçeğe uygun değer ölçümünde kotasyon fiyatlarında veya işlemlerde düzeltmelerin yapılması gerekebilmektedir. Fakat bu konu ilgili standartta yeterince açık değildir. IASB'nin gerçeğe uygun değer riskinden korunmayla ilgili bu konuya açıklık getirmelidir.

Kaynakça

- Akay, H. (2002). Türev Ürünlerden Swap İşlemleri ve Muhasebeleştirme İlkeleri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 4(3), Eylül 2002.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*. No:65. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, Muhasebe Enstitüsü Yayın.
- Akgül, B. A., ve Hüseyin A. (2004). *Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma*. 2. Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Akkaş, J. (2011). *Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü. Grant Thornton Denetim Hizmetleri*. (31.12.2011, 22.12.2014 tarihinde: <http://www.dunya.com/gercege-uygun-deger-olcumu-141984h.htm> adresinden ulaşılmıştır).
- Akkum, T. (2000). Döviz Opsiyonları ve Opsiyon Fiyatlama Modelleri. *İ.U. İşletme Fakültesi Dergisi*. 29(1), s.47-78.
- Arıkan, N. (2000). *Türev İşlemlerin Hukuki ve Vergisel Boyutu*. İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği.
- Arıkan, N. (2003). Döviz Dayalı Olarak Yapılan Forward İşlemlerinin İşleyişi ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerlemesi. *Vergi Dünyası*, Mart 2003(259), s.55-65.
- Ataman, Ü. (2005). *Genel Muhasebe*.1(6). Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Ateş, G. (2011). *Finansal Riskten Korunma Muhasebesi*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bal Ç. E. ve Öztürk V. (2013). Türkiye Muhasebe Standardı TMS- 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçüm” Kapsamında Türev Ürünlerin Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı Kullanımı: Forward Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi (İsarder)*. Yılı:2013, 5(2), s. 123-140.
- Başçı, S., E. (2003). Vadeli İşlem Piyasası Aracı Olarak Swap’ın İşleyişi ve Finansal Piyasalardaki Kullanımları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*. Yıl: 2011, No:12, s.18-33.
- Bayazıtlı E., Aktaş, R. (1991). Finansal Araçlar Vadeli İşlem Piyasası. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 46(3). s. 195-208.
- Beisland, L. A., Frestad, D. (2012). How fair-value accounting can influence firm Hedging. *Springer Science Business Media New York*. July 2013, 16(2), s. 193-217.
- Berk, N. (2001). *Bankacılıkta Pazar Yönelik Kredi Yönetimi*. Mart, 2001. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Bodie, Z. Merton, R. C. (2000). *Finance*. USA: Prentice Hall International Inc..
- Borsa İstanbul, (BİST). (2014). *Vadeli İşlem Piyasaları. Borsa İstanbul Eğitim Klavuzları*, s.474 – 494. (01.12.2014: tarihinde <http://www.borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ21VIP.PDF> adresinden ulaşılmıştır).
- Bozkurt, Ü. (1998). *Menkul Değer Yatırımlarının Yönetimi*. Yayın No:4. İstanbul: İktisat Bankası Eğitim Yayınları.
- Bradford, C. ve March R.R. (1981). Forward and Futures Prices: Evidence Form The Foreign Exchange Market. *The Journal of Finance*, Vol: XXXXI, No:12, December, s.1035-1045.
- Brealey, R. A., Stewart C. M. ve Alan J. M. (2001). *İşletme Finansının Temelleri*. (Çevirenler: Ünal Bozkurt, Türkan Arıkan ve Hatice Doğukanlı). 3. Basım. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Cansızlar, D. (2004). Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.S.'nin Tanıtım Toplantısı. Öncesi Yapılacak Basın Toplantısı Konuşma Metni, TOBB Toplantı Salonu, 28.12.2004, Ankara.

Ceylan A. & Korkmaz T. (2004). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. 2. Baskı. İstanbul: Ekin Kitabevi.

Ceylan A.& Korkmaz T. (1995). *Borsada Uygulamalı Portföy Yönetimi*. Bursa: Ekin Yayınları.

Chambers, N. (2007). *Türev Piyasalar*. İstanbul: Beta Basım.

Coughlan, G., Johannes K. & Simon E. (2004). HEAT Technical Document: A Consistent Framework For Assessing Hedge Effectiveness Under IAS 39 and FAS 133. JP Morgan Chase Bank, London, UK.

Demir, V. (2009). TFRS/UFRS Kapsamında Finansal Araçlar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İbiş C., Selvi Y., Yılmaz F., Sipahi B., Demir V. & Sarıoğlu K. (2009). Seçilmiş Türkiye Finansal Raporlama Standartları: Açıklamalar ve Uygulamalar. (2. Baskı), Yayın No: 99 İstanbul: İSMMO Yayınları.

Delikanlı, İ. U. (2010). Repo İşlemlerinde Finansal Raporlama ve UMS 39 UFRS 7 Değişikliğinin Etkisi. *IMKB dergisi*. 11(44), s. 1-29.

Deloitte İgaar, 2013. *Financial Instruments-IFRS 9 and Related Standart Volume B*. October, 2012.

Deloitte İgaar, 2013. *Financial Instruments-IAS 39 and Related Standarts Volume C*. October, 2012.

Erçel, G. (1997). *Türkiye'nin Dış Kredibilitesini Yükseltmek İçin Gerekli Yaklaşımlar*. Mart 1997. İstanbul: TCMB, İstanbul Sanayi Odası.

Erdamar, C. & Basık, F. O., (2006). *Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi*. 2.Basım, Kasım 2006, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

Ergen, H. (2003). 39 Nolu UMS ve TMS'nin Uyumlaştırılması. *Gazi Üniversitesi, İİBF dergisi*; 1(2003), s.117-130.

Ernst & Young, (E.Y.), (2014). International GAAP 2014 Generally Accepted Accounting Practice under International Financial Reporting Standarts. October, 2013.

Ersan, İ. (2003). *Finansal Türevler*. 3.Baskı, İstanbul: Literatür yayıncılık.

Ertürk, E. (1994). *Döviz Ekonomisi*. İstanbul: Der Yayınları.

Eugene, F. B. & Joel, F. H. (2009). Fundamentals of Financial Management. 12 Th. Edition, South-Western Cengage Learning, Mason.

Fabozzi, F. J. (1996). *Fixed Income Mathematics: Analytical and Statistical Techniques*. McGraw Hill, New York.

Financial Accounting Standard 133 (FAS 133), (1998). Accounting For Derivative Instruments (SFAS 133). Financial Accounting Standards Board, June 1998.

Francis, J. C. (1998). *Management of Investment*. New York: Mc Graw Hill Book Company.

Frush,,S. (2008). *Hedge Fund. Demystified*, 1. baskı, USA: McGraw-Hill Inc.

Gallati, R. (2003). *Risk Management and Capital Adequacy*. USA: Mc Graw-Hill.

Gündüz, L. & Tural, M. (1995). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri*. Yayın No:193, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Gürbüz O. A. & Ergincan Y. (2004). *Şirket Değerlemesi Klasik ve Modern Yaklaşımlar*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Hague, I. P.N., (2004). Hedging and New Standards. *CA Magazine*, December 2004, 137(10), ABI/INFORM Global, Toronto, Canadian Institute of Chartered Accountants, s.39-40.

Hernandez, F. G. H. (2003). Hedge Accounting: What's The Problem With Iasc Standards?. *Wiley Periodicals*, s, 73-84.

Hernandez, F. G. H. (2004). Another Step Towards Full Fair Value Accounting For Financial Instruments. 28(2), June 2004, s. 167– 179.

Hull, J. (2006). Options, Futures, And Other Derivatives. Sixth Edition, Prentice Hall, USA.

IAS 21 (2012). IAS 21: The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates. International Accounting Standards Boards, (IASB) UK, 1 January 2012, erişim tarihi: 01.12.2013 <http://www.ifrs.org/Documents/IAS21.pdf>

IAS 32 (2012). IAS 32: Financial instruments: Presentation. International Accounting Standards Boards (IASB) UK, 1 January 2012, erişim tarihi: 01.12.2013 <http://www.ifrs.org/Documents/IAS32.pdf>

IAS 39, (2012). Financial Instruments: Recognition and Measurement. International Accounting Standards Boards, IASCF, 1 January 2012, erişim tarihi: 01.12.2013 <http://www.ifrs.org/IFRSs/IFRS-technical-summaries/Documents/IAS39-English.pdf>

IFRS Foundation, (2011). Finansal Riskten Korunma Muhasebesi. erişim tarihinde 29.09.2014. www.ifrs.org/IFRS.../21b_Financial_Instruments_version2011_01_tr.ppt.

IFRS 9, (2014). Financial Instruments (replacement of IAS 39). International Financial Reporting Standards (IFRS's), International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), July 2014, UK.

IFRS 7, (2005),. Financial Instruments: Disclosure. International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), 1 January 2013, UK.

IFRIC 16 (2008). Hedges of a Net Investment in a Foreign Operation. International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRIC).

Karadağ, İ. (2008). Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerinden Biri; Forward İşlemlerinin Hukuki Yapısı, Vergisel Boyutu ve Muhasebe İşleyişi. *Yaklaşım Dergisi*, Sayı 60, Temmuz 2008.

Karan, B., M., (2011). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*. 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Kasap, G., Akçay, B., Kasap, M. & Doğuç T. (2012). *Türev Piyasalar ve Yapılandırılmış Ürünler*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Kawaller, I. G. & Steinberg, R., B., (2002). Hedge Effectiveness Testing Using Regression Analysis. AFP Exchange, September-October 2002.

Kaygusuzoğlu, M. (2011). Finansal Türev Ürünlerinden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2).

Kendirli, S. (2001). Piyasalarda Kur Riskleri ve Döviz Kuru Riskin Yönetiminde Hedging. Standart Ekonomik, *Teknik Dergi*, Sayı:476, s.36-43.

KGK (KAMU GÖZETİM KURUMU). (2010). Finansal Riskten Korunma Muhasebesi. Nihai taslak, NT/ 2010/ 13, Aralık 2010.

Kieso, D. E., Jerry J. W. & Terry D.W. (2007). Intermediate Accounting. USA: John Wiley & Sons Inc.

Korkmaz, T. Gürhan S. & Akman E., (2009). Çelik Sektöründe Vadeli İşlem Sözleşmesi (Futures): Londra Metal Borsası Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı: 42, Nisan 2009, s. 76-89.

Köksal, B. A., (1995). İstatistik Analiz Metotları. 4. Baskı. İstanbul.

KPMG, (2011). Basics of Hedge Effectiveness Testing and Measurement. KPMG, 2011. (04.12.2014 tarihinde <http://www.cmegroup.com/education/files/basics-of-hedge-effectiveness.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

KPMG, (2012). Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü ve Yol Gösterici Açıklamaları Tek Bir UFRS'de Toplandı. *UFRS Bülten*, Ekim 2012, 2012(4).

Lopes, P. T., (2007). IAS 39. Financial Management (CIMA), October, s.38-41.

Maden, F. (2003). *Vadeli İşlemler: Türkiye Vadeli İşlemler Piyasası Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Mandacı, P. E. (2003). Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), s.67-84.

Mcdonnell, J. (2004). Hedge Accounting under International Financial Reporting Standards. Accountancy Ireland, April 2004, 36, 2, ABI/INFORM Global, s.8-10.

Mısırlıoğlu, İ., U. (2005). Finansal Araçların Finansal Tablolara Alınması ve Değerlenmesine İlişkin Temel İlkeler. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 7(1), Mart 2005, s.1-31.

NAPF, National Association of Pension Funds (2005). Swaps made simple. National Association of Pension Funds Limited, February 2005.

Nurcan, B. (2005). Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Eylül 2005, Ankara.

Onursal, E. (2003). Küçük Bir Maliyet Karşılığında Risklerden Arınmak Mümkün. *Dış Ticaret Dergisi*, 8(özel sayı), (Ekim 2003), s. 44-82.

Okudan, F. (2010). Finansal Riskten Korunma Muhasebesinde Etkinliğin Ölçülmesi. *MUFAD Dergisi*, sayı: 47, Temmuz 2010, s.244-256.

Outreville, F., J., (1998). Teory and Practice of Insurance. London: Kluwe Academic Publishers.

Örten, R. & Örten, İ., (2001). *Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Örten, R. (2000). Finansal Türev Ürünler ve Muhasebe İlkeleri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 2(2), s.1-14.

Önce, S. (1995). *Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Özdemirci, F. (2000). Türev İşlemlerinin Damga Vergisi Karşısındaki Durumu. *Vergi Dünyası*. Sayı: 221, Ocak 2000, s.134-141.

Öztürk, V. (2001). Swap İşlemleri, Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması ve Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi (İsarder)*, Sayı: 5, Ekim 2001, 117-136.

Öztürk, V. (2013). Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma İşleminin Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi (İsarder)*. 2013, 5(3), 226-242.

Öztürk, C. (2011). Finansal Tabloların Dipnotlarında Sunulan Muhasebe Politikalarının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.

Panaretou, A., Shackleton, M., B., Taylor & Paul, A., (2013), Corporate Risk Management and Hedge accounting. *Contemporary Accounting Research*. 30(1), (Spring 2013), s.116–139, CAAA.

Parlakkaya, R. (2005). *Finansal Türev Ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları*. Geliştirilmiş 2.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

PWC, (2005). IAS 39 Hedging: Aligning Theory with Practice. Price Water House Coopers, February 2005.

PWC, (2005). IAS 39 Achieving Hedge Accounting in Practice. Price Water house Coopers, December 2005.

PWC, (2009). Guide to Accounting for Derivative Instruments and Hedging Activities. Price Water House Coopers, March 31, 2009.

PWC, (2013). Guide to Accounting for Derivative Instruments and Hedging Activities. Price Waterhouse Coopers, March 31, 2013.

Ramirez, J., (2007). *Accounting for Derivatives*. USA: Wiley and Sons INC.

Resmî Gazete, 01.11.2006, Sayı:26333. Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.

Resmî Gazete, 11.2.2014, Sayı 28910. Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 39) Hakkında Tebliğ Sıra No: 41'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ. Sıra No: 16.

Rodríguez, M. R. & Carter, E. E. (1984). *International Financial Management*. Englewood Cliffs (N.J.). Prentice Hall Inc.

Sarraf, M. & Dalal, N. (2008). Implementing Hedge Accounting Treasury Operations. *Journal of Corporate Treasury Management*. December 2008, 2(2), s. 168-174.

Sarıkamış, C. (2000). *Sermaye Pazarları*. Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Selvi, Y. (2000). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*. Yayın No:5, İstanbul: ARC Yayınları.

SPK, (2007). Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri. Sermaye Piyasası Kurumu, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-8, Mart 2007, Ankara.

Sermaye Piyasası Kurulu Seri:XI, (2001). Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esaslar Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete*. 23.02.2001, Sayı:24327.

Sermaye Piyasası Kurulu Seri:XI, (2001). No:19 Sayılı Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete*. 27.08.2001, Sayı:24506.

Sermaye Piyasası Kurulu Seri:XI, (2003). No:25 Sayılı Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete*. 15.11.2003, Sayı:25290.

Stems, T., F., (1997). *10 Myths About Financial Derivatives*. *Cato Policy Analysis* No: 283 11 Eylül 1997. (01.12.2014 tarihinde <http://www.cato.org/pubs/pas/pa283.html> adresinden ulaşılmıştır).

- Jorion, P., (2003). *Financial Risk Manager Handbook*. New York, USA: John Wiley & Sons Inc,
- Judge, A., (2006). Why and How UK Firms Hedge. *European Financial Management*. 12(3), s. 407-441.
- Takan, M., (2001). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tenker, N., (2004). SPK 19, IAS 39, FASB 133 Işığında Vadeli İşlemler ve Opsiyon Sözleşmelerinin “Hedge” Amacı ile Kullanılması Durumunda Muhasebeleştirilme Esasları. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 6(3), Eylül 2004, s. 77-115.
- Tenker, N. ve Baklacı, H., (2006), Uluslararası Muhasebe Standardının (IAS 32) Muhasebe Eğitimine Etkisi. 25. Bodrum: Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- Tran, N., (2006). *Evaluating Hedge Fund Performance*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Turgay, H. (2001). Türev Ürünlerin Mali Tablolara Yansıtılması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 3(2), Haziran 2001, s. 9-28.
- Kamu Gözetim Kurumu, (2006). *Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 32, Finansal Araçlar: Sunum*. (01.02.2014 tarihinde <http://kgk.gov.tr/contents/files/TMS32.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
- Kamu Gözetim Kurumu, (2006). *Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 39, Finansal Araçlar Muhasebeleştirme ve Ölçme*. (01.02.2014 tarihinde <http://kgk.gov.tr/contents/files/TMS39.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, (2007). Finansal Araçlar: Açıklamalara İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 7) Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete*. 30.01.2007, Sayı:26419.
- TDK, (1998). *Türkçe Sözlük*. Cilt: 2. Türk Dil Kurumu.
- TSPAKB, (2007). Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları. İstanbul: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kurumlar Birliği.
- Tüzün, Y., (2002). Risk Nedir? *İç Denetim Dergisi*. Yaz 2000(4), s. 26-31.
- Uzun, K., (2003). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Vadeli İşlem Piyasası (Döviz Dayalı Future Sözleşmeleri). *Vergi Dünyası*. Şubat 2003(258), s. 67-78.
- Uzunoglu, S., (1998). *Yeni Finansman Teknikleri*. İstanbul: Strata yayınları.
- Williams, A. O. (1982). *International Trade and Investments: A managerial Approach*. Toronto: John Wiley & Sons.
- Williams, C. A. Jr. & Heins, R. M., (1981). *Risk Management and Insurance*. USA: McGraw Hill Book Company.
- Yılmaz, M., K., (2002). *Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yücel, G., (1993). Vadeli Döviz İşlemlerinde Finansal Raporlama Sorunları. *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*. 22(1), Nisan 1993, s.189-100.
- Yücel, A. T., Mandacı, P. E. & Kurt Gülizar, (2007). İşletmelerde Finansal Risk Yönetimi ve Türev Ürün Kullanımı: İMKB 100 Endeksinde Yer Alan İşletmelerde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Ekim, 2007(36/ 106 – 113/2007).
- Yükçü, S. & Yücel T., (1995). *Bankacılıkta Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi Bugünkü Durumu ve Yapılması Gerekenler*. No: 191. İzmir: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Finansal Risklerden Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

Küreselleşmenin etkisiyle giderek birbirleriyle daha entegre hale gelen işletmeler, kur riski, faiz riski, fiyat riski gibi çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. İşletmelerin kendilerini bu risklerden korumaları amacıyla türev ürün sözleşmeleri oluşturulmuş ve bu sözleşmelerin kullanımı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda türev ürün sözleşmelerinin kapsadığı risk türlerinin değişmesi ve bu ürünlerin muhasebeleştirilerek kamuoyuna açıklanmasında çeşitli sorunların ortaya çıkması nedeniyle, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (FASB) ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu gibi hem uluslararası, hem de ulusal kurumlar bu konuyla ilgili çeşitli düzenlemeler ve çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, işletmelerin karşılaştıkları riskleri ve bu risklerden korunma yöntemlerini inceleyerek, Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ve Uluslararası Muhasebe Raporlama Standartları (IFRS) kapsamında finansal risklerden korunma muhasebesini ve bunun uygulanabilmesi için gereken koşulları belirtip, finansal risklerden korunmak için kullanılan bu türev ürünlerinin nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini örneklerle açıklamaktır. Çalışmanın ilk bölümünde riskin tanımı yapılmış ve işletmelerin karşılaştıkları risk türleri belirtilerek bu risklerden korunma yöntemlerinden biri olan türev ürün sözleşmeleri detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, IAS ve IFRS kapsamında finansal riskten korunma muhasebesinin tanımı ve koşulları açıklanarak, finansal riskten korunma araçlarının nasıl değerlendirileceği, değerlendirme ölçüm kriterleri ve muhasebeleştirilmesiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca finansal riskten korunma muhasebesinin etkinliği, nasıl belgelendirilmesi gerektiği ve hangi koşullarda sona ereceği de bu bölümün kapsamı içindedir. Çalışmanın son bölümünde ise, finansal riskten korunma muhasebesinin kapsamı ve finansal riskten korunmada kullanılan araçların nasıl muhasebeleştirileceği örneklerle açıklanmıştır.